

lingua legis

Czasopismo *Lingua Legis* ukazywało się w latach 1994-2014 sumptem Wydawnictwa Translegis (do 2005 roku Wydawnictwa TEPIS) pod auspicjami Polskiego Towarzystwa Tłumaczy Ekonomicznych, Sądowych i Prawniczych TEPIS, zaś od 2006 roku – pod auspicjami Polskiego Towarzystwa Tłumaczy Przysięgłych i Specjalistycznych TEPIS, pod opieką naukową prof. dr hab. Barbary Zofii Kielar, nestora teorii tłumaczenia prawniczego, oraz pod redakcją dr Danuty Kierzkowskiej, prezesa PT TEPIS w latach 1990-2014.

Rocznik 2020

Nr 28

lingua legis

Czasopismo Instytutu
Lingwistyki Stosowanej
Uniwersytetu
Warszawskiego
pod auspicjami
Polskiego Towarzystwa
Tłumaczy Przysięgłych
i Specjalistycznych
TEPIS

Redaktor Naczelny
Anna Jopek-Bosiacka

REDAKCJA

KOLEGIUM REDAKCYJNE (Editorial Team)

Redaktor Naczelny (Editor-in-Chief): dr hab. Anna Jopek-Bosiacka

Zastępca Redaktora Naczelnego (Deputy Editor-in-Chief): dr hab. Agnieszka Biernacka

Redaktorzy Tematyczni (Editorial Board): dr hab. Ewa Gruszczyńska (dział polski),
dr hab. Agnieszka Biernacka (dział hiszpański), dr Marta Czyżewska (dział niemiecki),
dr Eryk Stachurski (dział francuski), dr Edward Szędzielorz (dział rosyjski),
mgr Agnieszka Hein (dział angielski)

RADA NAUKOWA (Advisory Board)

prof. UW dr hab. Krzysztof Hejwowski (Uniwersytet Warszawski),
prof. dr hab. Małgorzata Tryuk (Uniwersytet Warszawski),
dr hab. Łucja Biel (Uniwersytet Warszawski), mgr Zofia Rybińska (prezes TEPIS),
prof. Erik Hertog (KU Leuven, Belgia), prof. Jan Engberg (Aarhus Universitet, Dania),
prof. dr Isolde Burr-Haase (Universität zu Köln, Niemcy),
prof. Sabine Braun (University of Surrey, Wlk. Brytania),
doc. dr Marta Chromá (Univerzita Karlova, Czechy)

RECENZENCI (Reviewers)

prof. dr hab. Małgorzata Tryuk (UW),
prof. dr hab. Jolanta Jabłońska-Bonca (Akademia Leona Koźmińskiego),
dr hab. Łucja Biel, prof. ucz. (UW), dr hab. Stanisław Goźdz-Roszkowski, prof. ucz. (UŁ),
dr hab. Iwona Witczak-Plisiecka, prof. ucz. (UŁ); dr hab. Joanna Osiejewicz (UW),
dr Marta Andruszkiewicz (UwB), dr Mirosław Moczulski (UW),
Dr. phil. Karolina Nartowska (Universität Wien), dr Róża Zielnik-Kołodzińska (UW)

KONTAKT

Adres: Redakcja „Lingua Legis”, ul. Dobra 55, 00-312 Warszawa

Strona internetowa: www.lingualegis.ils.uw.edu.pl

E-mail: lingualegis@uw.edu.pl

© Copyright by Instytut Lingwistyki Stosowanej UW, Warszawa 2019

PL ISSN 1231-5370

E-ISSN 2543-4357

Druk i oprawa: Sowa Sp. z o.o., www.sowadruk.pl

Nakład 40 egz.

SPIS TREŚCI

ARTYKUŁY I ROZPRAWY

Monika Popiołek

Legal translator competence and the ISO 20771:2020 standard – in the context of the European qualifications framework and relevant translator competence research7

Marek Kądzielski

Istota pracy tłumacza przysięgłego. Rozważania prawnego-wittgensteinowskie41

Albert Guziak

Zarys specyfiki niemieckiego prawa pracy w odniesieniu do prawa polskiego57

Anika Kęska

Phrasal verbs in bilateral international agreements71

SPRAWOZDANIA I RECENZJE

Anna Setkowicz-Ryszka

Sprawozdanie z Konferencji Jubileuszowej Polskiego Towarzystwa Tłumaczy Przysięgłych i Specjalistycznych (PT TEPIS)97

Anna Jopek-Bosiacka

Agnieszka Choduń: Aspekty językowe derywacyjnej koncepcji wykładni prawa. Szczecin: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego. 2018. 312 stron. ISBN 978-83-7972-197-9 107

TABLE OF CONTENTS

ARTICLES

Monika Popiołek

Legal translator competence and the ISO 20771:2020 standard – in the context of the European qualifications framework and relevant translator competence research.7

Marek Kądzielski

The essence of work of a sworn translator. Legal-Wittgensteinian inquiries41

Albert Guziak

Outline of the specificity of German labor law in relation to Polish law.57

Anika Kęska

Phrasal verbs in bilateral international agreements71

REVIEWS AND REPORTS

Anna Setkowicz-Ryszka

Report on the Jubilee Conference of the Polish Society of Sworn and Specialized Translators (PT TEPIS)97

Anna Jopek-Bosiacka

Agnieszka Choduń: Aspekty językowe derywacyjnej koncepcji wykładni prawa. Szczecin: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego. 2018. 312 stron. ISBN 978-83-7972-197-9. 107

Monika Popiołek
University of Warsaw

ISO 20771:2020 overview and legal translator competence requirements in the context of the European Qualifications Framework, ISO 17100:2015 and relevant research

Summary

The article provides an overview of legal translator competence set in the ISO 20771:2020 standard in the context of relevant research, European Qualifications Framework (EQF) and ISO 17100:2015 with the aim of determining the similarities and differences between the various approaches, the extent to which the referenced resources conform to or differ from the ISO 20771:2020 requirements, and the practical implications thereof. Some relevant translator competence research and models are referenced here in order to provide more context and information, and illustrate the potential gap or overlap between research and current industry best-practice reflected in ISO standards.

On the basis of analysis of the referenced resources and the background information on ISO standards development process, the author demonstrates that consensus-based ISO standards take a pragmatic approach and provide most accurate information about professional translator requirements. The author posits that ISO requirements standards are also, by definition, more operational and easier to validate through conformance assessment than any other models or resources and that is why the industry uptake and implementation of standards is so significant.

There have been a lot of discussions within the industry and the academia on translator competence and qualifications requirements. Given the fact that ISO standards are the most important source of information on actual market requirements for translators, prevalent industry terminology and industry best practice, they need to be taken on board by all stakeholders. This overview of the industry's pragmatic approach to legal translator competence and other translator requirements, as reflected in ISO 20771, also outlines some of the practical and professional implications of industry standardization in the hope that it might become the starting point for more discussions on this subject in the future.

Keywords: legal translation, translator competence, legal translator, translator qualifications, EQF, ISO 17100, ISO 20771, best practice, requirements, continuous professional development (CPD)

Introduction

This article provides an overview of legal translator competences set in the ISO 20771:2020 *Legal translation – Requirements* (ISO 20771) standard in the context of the European Qualifications Framework (EQF), ISO 17100:2015 *Translation services – Requirements for translation services* (ISO 17100) and some relevant research with the aim of determining what are the main similarities and differences between the various approaches, to what extent do these reference resources overlap with or conform to the ISO 20771 legal translator requirements, and what are the practical implications thereof. Some relevant translator competence research and resources are analysed and referenced here to provide more context and information in this field of study.

On the basis of the analysis of translator competence and other relevant requirements set in the ISO 17100 and ISO 20771 standards, the author initially tries to determine if these ISO standards are in-line with the EQF. The same approach is then applied to some relevant research and resulting models. The author concludes that although there is a significant overlap between all the resources in terms of concepts and their definitions, there are also notable gaps in terms of clarity, granularity, terminology used, scope of validation and practical application.

Analysis of translator competence set in ISO standards against much of the translator competence research and models is not an easy task because the terminology used to signify similar concepts often differs from the standardized terminology. Nevertheless, based on this analysis and the background information provided on ISO standards development process, the author provides not only an overview of the pragmatic approach taken in ISO translation standards but also discusses the key differences between standard translation competence requirements and other referenced research and resources. Practical implications of the standard approach and its relative importance for the industry and the profession are also discussed here.

1. ISO and standards – some background information

ISO, founded on 23 February 1947, with a Central Secretariat in Geneva, Switzerland, is an independent, non-governmental international organization with

a membership of 165 national standards bodies. ISO develops voluntary, consensus-based, market relevant International Standards. The actual standards work is done by key industry stakeholders, referred to as experts, appointed by the national standards organisations, and assigned to technical committees that lead standards development on the basis of existing best practice in a given industry or area and with the aim of addressing actual market needs and filling important standardization gaps. In total, ISO collaborates with over 700 international, regional and national organizations, which contribute their expertise. The object, structure and rules of ISO and its standardization process are laid down in its Statutes (ISO 2018). It is noteworthy that, as stipulated in the WTO Code of Conduct, international standardization takes precedence over national standardization and all ISO members should align their own processes so that approved ISO standards can also be adopted as national standards in their countries. All ISO standards are reviewed at least every five years to ensure that they remain up-to-date and relevant (this is referred to as the Systematic Review process). Through this process, national standards bodies review a standard (in consultation with stakeholders) and decide whether it is still valid, should be updated, or withdrawn.

Under the Vienna Agreement between ISO and the European Committee for Standardization (CEN), where an ISO standard is simultaneously approved as a European Standard it automatically becomes a national standard for all CEN members and any pre-existent conflicting national standards have to be withdrawn. Moreover, CEN standards may also be used as a basis for the development of ISO standards. This is relevant for the discussion because there are currently no translation industry standards being developed within CEN. Some ISO standards have also been approved as EN standards on the basis of the Vienna Agreement but it is important to understand this distinction.

The establishment in 2011 of subcommittee 5 within ISO technical committee 37 (ISO TC 37/SC5), which deals specifically with translation, interpreting and related technology standards, was a major breakthrough for the industry and quickly led to the development of some key standards. ISO TC 37/SC5 is composed of 35 participating national members (i.e. standards bodies), 12 observing members and more than a dozen industry liaison organisations, and has already produced 17 published industry standards and 7 more are currently under development (as of April 2021). As a rule, ISO standards are always a function of industry best practice and they should be analysed in that context.

Over the past few decades much progress has been made in developing and implementing the European Qualifications Framework (EQF) in or-

der to facilitate restructuring of academic teaching programmes and setting the same level of comprehensive educational and professional requirements across Europe. This has changed some academic approaches to competence research. Academic research conducted with the aim of describing and conceptualizing translator competence became more popular. In recent years, this research has focused more on specialist translator competence. Some of this research was undertaken with the aim of adapting translation graduate and post-graduate training programmes (especially within the EMT framework) to the EQF. Since the approach taken in ISO standards is more pragmatic and market-oriented (rather than conceptual), it makes sense to view standard translator competence in the wider context of EQF and, to some extent, the more specific translator competence research and resulting models while at the same time focusing on their different function and purpose (which underlies the different, requirements-based, approach taken in ISO standards).

In case of ISO translation standards, the main purpose was to define translator competence and qualifications by setting measurable requirements subject to conformance assessment (which is an objective and recognized form of validation for the purpose of adoption and certification, for example). To this end, competence is defined in translation requirement standards with regard to individuals (actual translators and their skills rather than some theoretical concept of translation) and requirements are set with reference to specific, objective, and auditable criteria for the purpose of documenting and validating competence and qualifications in practice. Given the ISO consensus-based standard development process and representative involvement of international stakeholders, as described above, it is reasonable to assert that industry standards are a comprehensive and up-to-date reflection of relevant industry best practice and market requirements. This applies in particular to requirements with regard to translator competences and qualifications, translation processes, technologies and some other key professional requirements.

2. ISO translation standards and the EQF

The first approach to standardizing translator competence and qualifications in Europe was the European EN 15038:2006 *Translation services – Service requirements* standard. This standard was superseded by ISO 17100:2015 *Translation services – Requirements for translation services* standard, and the EN 15038 was withdrawn in 2015. The publication of ISO 17100:2015 *Translation services – Requirements for translation services* (ISO 17100), on 1 May 2015, was the first milestone in international standardization of translator competence and quali-

fication requirements. ISO 17100 is a product standard for translation service providers (TSPs) that sets comprehensive, generalist translator competence and qualification requirements and defines the translation process. Henceforth ISO 17100 also became a benchmark for other translation industry standards. Following a Systematic Review, it was approved as an up-to-date valid standard in 2020.

ISO 20771:2020 *Legal translation – Requirements* (ISO 20771) was published on 20 April 2020 and it is the first specialized international standard developed for individual translators. The standard sets competence and qualification requirements for legal translators, covers all professional aspects of the legal translation service, and establishes a framework for the relevant process and terminology. Since ISO 20771 requirements reflect market best practice and are designed to be objective, operational and used for conformance assessment legal translators can be certified on the basis of this standard. Therefore, analysis of other resources dealing with general or specialist translator competence needs to be primarily benchmarked against these two ISO standards and, in turn, the standards can be analysed within a wider context of other frameworks or programmes.

The EQF for lifelong learning was established pursuant to the Recommendation of the European Parliament and of the Council of 23 April 2008 (2008/C 111/01). The Preamble to the Recommendation recognized that increased transparency of qualifications is one of the main components necessary for adaptation of education and training systems in the European Community (EC) to the demands of today's knowledge society. Hence, the development and recognition of citizens' knowledge, skills and competence were deemed crucial for the development of individuals, competitiveness, employment and social cohesion in the EC. The Recommendation took into account Decision No 2241/2004/EC of the European Parliament and of the Council of 15 December 2004 on a single Community framework for the transparency of qualifications and competences (Europass) and Recommendation 2006/962/EC of the European Parliament and of the Council of 18 December 2006 on key competences for lifelong learning.

The objective of the EQF was to create a common reference framework which would translate and disambiguate the different qualifications systems and their levels, whether for general and higher education or for vocational education and training, with the aim of improving transparency, comparability and transferability of qualifications issued in the different EU Member States. Each level of qualification should, in principle, be attainable by way of a variety of educational and career paths. The EQF should, moreover, enable international sectoral organisations to relate their qualifications systems to a common Euro-

pean reference benchmark and thus demonstrate the relationship between international sectoral qualifications and national qualifications systems. The purpose was to achieve wider objectives of promoting lifelong learning and increasing employability, mobility and social integration of employees and learners (taking into account transparent quality assurance principles and information exchange). Henceforth the EQF contributed to the positive redefining of many professional competence models, modernising education and training systems (taking into account the interrelationship of education, training and employment), building bridges between formal, non-formal and informal learning, and leading also to the validation of learning outcomes acquired through experience (rather than a formal qualification).

The EQF also made national qualifications more readable across Europe because the framework-based schemes in different countries' national qualifications systems were now related to a common European reference framework. Individuals, educators and employers use the EQF to better understand and compare the qualifications levels of different countries and different education and training systems. Since 2012, all new qualifications, including certificates, diplomas and 'Europass' documents issued by the competent EU authorities contain a clear reference, by way of national qualifications systems, to the appropriate EQF level. Therefore, as in the case of other sectors, the EQF (even though it is not a standard per se) had an impact on the academic and industry approach to translator competence and standards.

The core of the EQF, which has been slightly revised since 2008, specifies eight reference levels describing what a learner knows, understands and is able to do. These are referred to as 'learning outcomes'. Levels of national qualifications are placed at one of the central reference levels, ranging from basic (Level 1) to advanced (Level 8). All eight levels are described in terms of learning outcomes: knowledge, skills and competences (European Commission 2018: 18)

Qualifications frameworks play an increasingly important role at international, national and sector levels. Learning outcomes descriptors of qualifications frameworks are normally designed using a horizontal axis identifying learning domains (such as knowledge, skills and competence) and a vertical dimension indicating how the complexity of learning increases from one level to another (1-8).

Learning outcomes are defined by Cedefop (European Centre for the Development of Vocational Training) as:

- a) "statements of what a learner knows, understands and is able to do on completion of a learning process, which are defined in terms of knowledge, skills and competence" (Cedefop 2014: 74);

- b) “sets of knowledge, skills and/or competences an individual has acquired and/or is able to demonstrate after completion of a learning process, either formal, non-formal or informal” (Cedefop 2014: 73).

This relationship can be expressed as a loop where the interaction between what is intended (intended learning outcomes) and what has actually been achieved (achieved learning outcomes) feeds into a continuous improvement process.

The focus on actually achieved learning outcomes introduces the concept of competence, defined by Cedefop as the “ability to apply learning outcomes adequately in a defined context (education, training, work or professional development)” (Cedefop 2014: 47). Competence is understood as actually achieved learning outcomes, validated through the ability of the learner to autonomously apply knowledge and skills in practice, in society and at work. Thus, learning outcomes are validated by their relationship to competences (Cedefop 2014: 28). While the term competence is widely used throughout Europe, and in some countries it is even used as a substitute for the term learning outcomes, there are several definitions provided and this might create some confusion. The definition provided by the Recommendation on the EQF is a compromise pointing towards a shared approach: “Competence means the proven ability to use knowledge, skills and personal, social and/or methodological abilities, in work or study situations and in professional and personal development” (European Parliament and Council of the EU 2008: 4).

Learning outcomes are specified in three categories: knowledge, skills and competence.

- **Knowledge** - outcome of assimilation of information through learning. Knowledge is the body of facts, principles, theories and practices related to a field of study or work (European Parliament and Council of the European Union 2008: 4);
- **Skill** - cognitive or practical ability to apply knowledge and use know-how to complete tasks and solve problems (European Parliament and Council of the European Union 2008: 4);
- **Competence** – is the proven ability to use knowledge, skills and personal, social and/or methodological abilities, in work or study situations and in professional and personal development’ (European Parliament and Council of the European Union 2008: 4).

Another important term defined within the EQF is qualification. Qualification covers a wide range of learning outcomes and their different aspects which are subject to validation. A formal qualification represents a formal outcome (e.g. certificate, diploma or title) of an assessment and validation process

which is obtained when a competent body determines that an individual has achieved learning outcomes according to a specific standard and/or possesses the necessary competence to do a job in a specific area of work. A qualification confers official recognition of the value of learning outcomes in the labour market, education and training. A qualification can also be a legal entitlement to practice a trade (Cedefop 2014: 94, cf. Cedefop 2008, Eurydice 2006; European Training Foundation 1997; OECD 2007; ILO 1998, European Parliament and Council of the European Union 2008). Competence-based qualification thus states that a person is qualified to work in a specific field or occupation.

Taking the above into consideration, the EQF and the European Parliament and Council definition of competence can be simplified as follows:

competence = knowledge + skills (and other abilities) + proven ability to use them in practice

The formal outcome of an assessment process of competence translates into a **qualification**.

3. Translator competence – relevant research and reference to ISO 17100

Extensive research has been undertaken in the past with the aim of conceptualizing translator competence. Scholars have frequently used different terms (such as translator competence, translation competence, transfer competence, translational competence, translation performance, translation ability, translation skill etc.) for what seems to be basically the same or similar concept. More recently, some scholars have claimed that their research is predominantly empirical and more comprehensive because it has been developed under academic and industry partnerships and used advanced methodology (see e.g. PACTE 2003, 2005, 2007, 2008, 2011a and 2011b; EMT Expert Group 2009; Göpferich and Jääskeläinen's TransComp 2009; Toudic and Krause's EMT Competence Framework 2017).

Most approaches and definitions of competence focus on the 'knowledge' and 'skills' (including 'other abilities') components at the expense of the 'proven ability to use them in practice' component. In recent years the academic focus has also gradually shifted to translator competence (rather than the more abstract translation or transfer competence) thus bringing it more in-line with the EQF, the EP and Council of the EU approach, and ISO standards.

Since the 1990s, the study of translator competence has in fact become a more pressing issue due to the practical necessity for restructuring a lot of programmes in the wake of the Bologna process in Europe, as proposed in the competence-based approach of the European Master's in Translation (EMT)

partnership project launched by the European Commission. It has been noted that the EMT project promotes the sort of translator education that would predominantly meet the requirements set by European Union institutions based on their internal needs but it also makes a case for more practical education and enhancing employability of graduates throughout Europe. So, the above developments are all inter-connected and give a bigger picture when engaging in discussions about translator competence.

It is impossible to reference all the translator competence research and models but a certain pattern emerges when analysing some representative approaches. Göpferich, for example, distinguishes the following translator sub-competences: communicative competence in at least two languages, domain competence, tools and research competence, translation routine activation competence, psychomotor competence, and strategic competence (Göpferich 2009: 21-23). Prieto Ramos summarizes the situation as follows: “In spite of the different perspectives, consensus has grown in the past two decades around some elements of the so-called ‘competence-based training’ (see e.g. Hurtado Albir 2007). Firstly, the need to orientate translator training programmes to the development of professional skills (see e.g. Hurtado Albir 1999 or Schäffner 2000). Secondly, the perception of translation competence as a complex (...) ‘super-competence’ (e.g. Wilss 1976: 120) (...). Thirdly, studies on translation competence have progressively expanded the list of core components of translation macro-competence. During the 1990s, authors like Nord (1991), Delisle (1992), Gile (1995), Kiraly (1995), and Neubert (2000), albeit using different labels and divisions, identified similar key competences. These can be summarized as follows by combining Nord’s (1991: 235) account of ‘essential competences required of a translator’ and Neubert’s (2000: 6) taxonomy of ‘parameters of translational competence’: (1) language competence; (2) textual competence (text reception and analysis, production and quality assessment); (3) subject or thematic competence; (4) cultural competence; (5) research competence; (6) transfer competence.” (Prieto Ramos 2011:8).

Pym argues that the latest multicomponent translator competence models followed the fragmentary development of the profession, were a response to interdisciplinarity and the break with linguistics, and supported a certain model of traditional translator training. He stated rather perceptively that “Since the 1970s the notion of ‘translation competence’ has been viewed as at least 1) a mode of bilingualism, open to linguistic analysis, 2) a question of market demands, given to extreme historical and social change, 3) a multicomponent competence, involving sets of skills that are linguistic, cultural, technological and professional, and 4) a ‘super-competence’ that would somehow stand above

the rest. (...). On the other hand, a simple minimalist concept of translation competence, based on the production then elimination of alternatives, can help orient translator training in times of rapid technological and professional change.” (Pym 2003:481). He also argues that the lists of components in multi-component models are vague and ever growing “Perhaps because the earlier scholars were thinking in terms of linguistics and students, and not in terms of how translators work in the world (such was the exclusion explicit in Wilss).” He also notes that [the multicomponent] model is not the only one, nor necessarily the best and that “Given the inherent failure of the multicomponent models to keep up with historical change, serious thought should now be invested in the minimalist ‘super-competence’ approach.” (Pym 2003:487) He believes this means accepting that there is no neat definition of all the things that translators need to know and will be called upon to do and a concept is needed to define the very act of translating. Therefore, he proposes the following minimalist definition of translation competence:

- “The ability to generate a series of more than one viable target text (TT₁, TT₂ ... TT_n) for a pertinent source text (ST);
- The ability to select only one viable TT from this series, quickly and with justified confidence.” (Pym 2003:489)

He concludes that “A minimalist concept of competence should help keep such aims clearly in sight. A multicomponent model, on the other hand, tends to accept complexity without critically distinguishing between means and ends.” This definition and approach are conceptually appealing, but also oversimplistic and difficult to expand on.

Despite the different perspectives, Prieto Ramos notes that most researchers seem to agree that translation competence is a complex, multi-componential, concept comprising several sub-competences which are particularly useful for designing academic curricula. (Prieto Ramos 2011:10). It seems, however, that some of the components (or subcomponents) typically listed are unpractical and difficult or impossible to assess (validate), and there is no agreement as to the final number of elements that need to be included on the core translator competences list. It is also difficult to see how a concept “particularly useful for designing academic curricula” would automatically also be useful for defining and assessing professional competences actually required by the market. Pym, for example, also expressed surprise that it took such a long time for definitions of competence to include reference to the client’s brief (Pym 2003:486). This is an interesting point because nowadays it is quite obvious that a translator should take into account a brief (aka project specification) or use specific tools or resources but it does not necessarily mean

that fulfilment of project requirements, specifications or agreements would be included on the list of translator competences as this is clearly part of any professional's ability to meet requirements, deadlines and other contractual obligations, rather than a translator competence as such. If the EQF approach is adopted, whereby competence is the proven "ability to apply learning outcomes" by an individual, then it is easy to see the distinction and correlation between competence, qualifications, and service, process or project requirements.

Given the fact that the industry has matured and professionalized very rapidly over the past few decades, the translation process and project requirements have been researched and standardized in quite a lot of detail and are no longer bundled into the generalist container of 'translation competence' which previously seemed to include a whole range of different things separate from actual translator competence (such as schedules, ethics and collaboration scenarios). Nowadays, the discussion of process or project requirements (see e.g. ISO 17100 or ISO 20771) would be treated as a separate area of concern where the individual translator's role is analysed as part of a project management work-flow, subject to various scenarios and agreements, depending on the process adopted, types of projects, technologies and resources used, specifications, deadlines, project management constraints, any number of different service or professional requirements, and other factors.

The PACTE (Process in the Acquisition of Translation Competence and Evaluation) Group led by Amparo Hurtado Albir was involved in developing a holistic model of translation competence and then a holistic model of the acquisition of translation competence in translation, both direct and inverse. This research focused on expert translators' 'dynamic' concept of translation and approach to the translation of specific texts, understood to be textual, communicative, and functional (hence the connection with the functionalist approach extended to acquisition) as opposed to a 'static' concept and approach which was defined as linguistic and literal. In the 2005 version of their model, translation competence is defined as "the underlying knowledge system needed to translate" (PACTE 2005: 610). Based on the previous (empirical) research in that area, in 2005-2007 PACTE defined a model of translation sub-competences, which included the following components:

1. **"Bilingual sub-competence:** procedural knowledge required to communicate in two languages, i.e. pragmatics, sociolinguistics, textuality, grammar and lexis in each language;
2. **Extra-linguistic sub-competence:** bi-cultural, encyclopaedic and subject matter (thematic) knowledge;

3. **Translation knowledge sub-competence:** knowledge of principles that guide translation (process, methods, procedures) aspects of the profession (types of translation briefs, users), the labour market, etc.
4. **Instrumental sub-competence:** procedural knowledge for the use of documentation resources & information technologies;
5. **Strategic sub-competence:** procedural knowledge that guarantees efficiency in the translation process by identifying and solving problems. It is a key competence that creates links between the other sub-competencies;
6. **Psycho-physiological components:** cognitive components, such as memory, perception, attention span, perseverance etc.; attitudes such as curiosity, rigor, etc., and abilities such as creativity, analysis, logical reasoning, etc.” (PACTE 2007: 331)

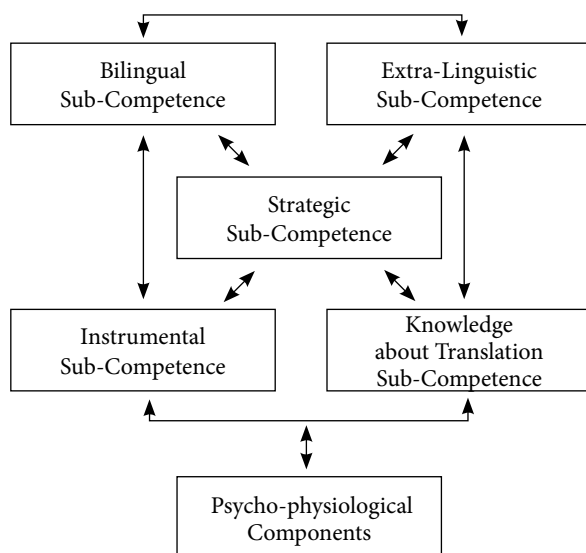

Figure 1. The PACTE Group's revised translation competence model (PACTE 2005: 610; 2007: 331)

The PACTE Group posits, on the basis of their research, that an expert translator possesses the ability to solve problems, and that this is also part of translation competence. They conclude that strategic competence is the most important of all the sub-competences that interact during the translation process (hence its central position) because it underlies the decision-making and problem-solving processes. Strategic sub-competence, instrumental sub-com-

petence and knowledge about translation are therefore considered to be specific to translation competence. However, this is not obvious from the model (see Figure 1).

Within this approach, bilingual sub-competence was not considered to be specific to translation competence but strategic sub-competence was. If decision-making and problem-solving processes are fundamental for translation competence then surely bilingualism is crucial. Furthermore, the PACTE translation knowledge sub-competence seems to focus on service provision rather than actual translation skills, so the terminology used here (not always consistently) might be somewhat misleading. The psycho-physiological components, on the other hand, are very difficult to define and measure. It is also debatable if some of the components included in the model (e.g. psycho-physiological components) can even be classified as part of competence according to the EQF definition.

The PACTE approach is, to a certain degree, reflected in the EMT reference framework which proposed “a minimum quality profile” (EMT Expert Group 2009: 1), subsequently replaced by the EMT Expert Group 2017 framework, in order to facilitate development of newly launched translation programmes. Within the 2009 framework, ‘competence’ was defined as “the combination of aptitudes, knowledge, behaviour and know-how necessary to carry out a given task under given conditions”. Six interdependent competences were thus identified (see Figure 2):

- Translation service provision competence (interpersonal and production dimensions);
- Language competence;
- Intercultural competence (sociolinguistic and textual dimensions);
- Information mining competence;
- Thematic competence;
- Technological competence. (EMT Expert Group 2009:4).

The most recent EMT Competence Framework developed in 2017 (see Figure 3) is still based on the EMT’s founding principles set out by the Expert Group in January 2009 but the focus is on employability of graduates. Furthermore, it is much more streamlined with the EQF and claims to also take into account the research outcomes on translation and translator competence reported by the translation studies research community and the changes that have affected the language services industry since then. Within this approach, competence is defined as “the proven ability to use knowledge, skills and personal, social and/or methodological abilities, in work or study situations and in professional and personal development” (EMT Expert Group 2017: 3). As the definition in-

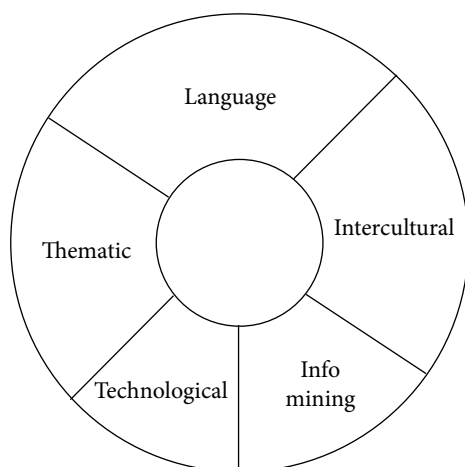

Figure 2. EMT Expert Group translation competence model (EMT Expert Group 2009: 4)

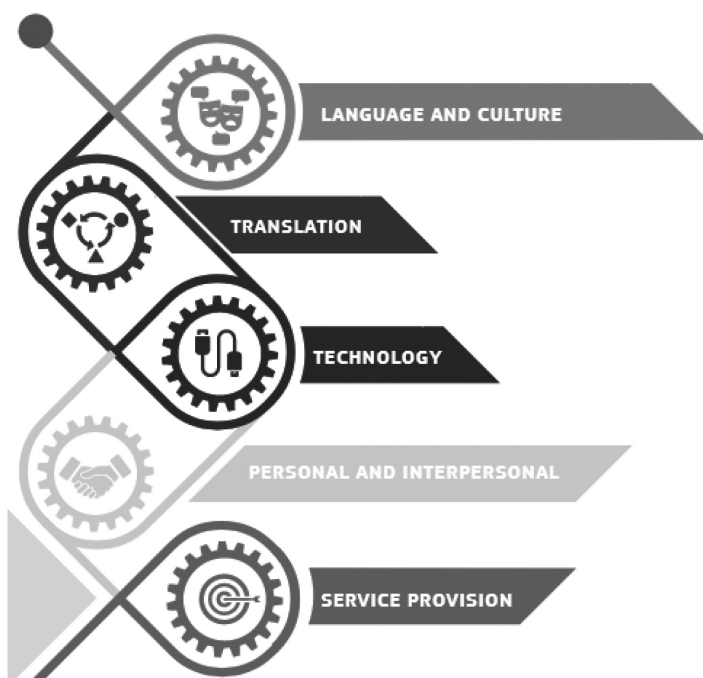

Figure 3. EMT Expert Group translation competence model (EMT Expert Group 2017: 4)

dicates, this approach is much more aligned with EQF than the previous one. The EMT 2017 model defines five main areas of competence:

1. Language and Culture (transcultural and sociolinguistic awareness and communicative skills),
2. Translation (strategic, methodological and thematic competence),
3. Technology (tools and applications),
4. Personal and Interpersonal (all the generic skills, often referred to as “soft skills”, that enhance graduate adaptability and employability),
5. Service Provision (skills relating to the implementation of translation and, more generally, to language services in a professional context).

(EMT Expert Group 2017: 6-11)

The model is simplified and does not claim to provide a comprehensive and exhaustive description of all the competences, skills and knowledge that translation graduates should acquire. Notably, it does not include theoretical knowledge or research skills (information mining), translation and service provision have been separated, and service provision is no longer the central element but seems to be treated as the final stage within a process, and thematic competence is now covered under translation (along with strategic and methodological competence). As in the original framework, the EMT 2017 model lays down a common set of learning outcomes for EMT Master's degree programmes, described in terms of the general competences and specific skills that graduates are expected to possess, and it includes a note to the effect that the aim of Master's degree programmes is to teach a combination of knowledge and skills so that students can achieve the competences considered essential for access to the translation industry and to the wider labour market. In general, in spite of the fact that the EMT 2017 model is more in line with the EQF, the EMT 2009 model was more structured and had a clearer distinction between competences which are frequently found in learning outcomes. As a result of the modifications, the EMT 2017 framework has amalgamated several competences to create a ‘super’ translation competence, which does not allow for more detailed analysis and granularity. The visual representation of the different competences in the 2017 model as ‘a series of mechanical cogs’, that are presumably supposed to set the whole competence mechanism in motion, looks quite dynamic at first glance but is actually rather confusing when analysed from the process perspective. The actual relationship between the various elements is not clearly defined and the suggested sequencing is inaccurate (e.g. the language and culture competence does not actually trigger the translation competence, and the translation competence does not trigger the technology competence etc.).

ISO 17100 sets the following translator competence requirements:

- a. **“Translation competence:** the ability to translate content in accordance with 5.3.1, including the ability to address the problems of language content comprehension and language content production, and the ability to render the target language content in accordance with the client-TSP agreement and other project specifications,
- b. **Linguistic and textual competence in the source language and the target language:** the ability to understand the source language, fluency in the target language, and general or specialized, knowledge of text-type conventions. This linguistic and textual competence includes the ability to apply this knowledge when producing translation or other target language content,
- c. **Competence in research, information acquisition and processing:** the ability to efficiently acquire the additional linguistic and specialized knowledge necessary to understand the source language content and to produce the target language content. Research competence also requires experience in the use of research tools and the ability to develop suitable strategies for the efficient use of the information sources available,
- d. **Cultural competence:** ability to make use of information on the behavioural standards, up-to-date terminology, value systems and locale that characterize both source and target language cultures,
- e. **Technical competence:** the knowledge, abilities and skills required to perform the technical tasks in the translation process by employing technical resources, including the tools and IT systems that support the whole translation process,
- f. **Domain competence:** the ability to understand content produced in the source language and to reproduce it in the target language, using the appropriate style and terminology.” (ISO 17100:2015: 3.1.3)

A comparison of the EMT 2017 competence model and ISO 17100 shows that the new EMT model seems to have benefitted not only from EQF and the PACTE Group approach but also, to a certain extent, from ISO 17100. The competences are more aligned between these frameworks (except for some classification, terminology and application issues). The main difference between the EMT 2017 model and ISO 17100 is still the approach by EMT to competences as ‘translation competences’ rather than ‘translator competences’ (attributed to an individual) and the degree of simplification. This is not just a terminological or technical issue because the EMT 2017 model is actually a set of competences which contain several bundles of sub-competences within an oversimplified model. For example, the fact that the EMT 2017 ‘translation competence’ is

made up of strategic, methodological and thematic sub-competences bundled together makes it less fine-grained and more difficult to analyse than the more straightforward ISO 17100 classification. In ISO 17100 the EMT 'thematic' sub-competence is classified separately as "domain competence", while the EMT 'strategic' and 'methodological' sub-competences are classified as "competence in research, information acquisition and processing". Furthermore, in ISO 17100 the bundled together EMT 'language and culture' sub-competences are classified as "linguistic and textual competence (...)" and "cultural competence" accordingly. In the EMT 2017 model most soft skills are bundled together within the service provision category which is too general. For example, it is difficult to determine what are the obscure "skills relating to the implementation of translation". Therefore, in spite of the fact that the EMT 2017 model is conceptually more in line with the EQF, simpler and visually more attractive than the PACTE and EMT 2009 models or the ISO 17100 competence requirements classification, it is in fact too simplistic and difficult to use in practice. It is also difficult to see how the EMT 2017 competences can be objectively validated. In ISO 17100 the service provision component is dealt with separately from translator competence requirements – as it is clearly part of translation process requirements and also falls within the competence of other functions (reviser, project manager etc.). This makes the ISO 17100 standard more comprehensive than any of the referenced models. Thanks to this approach, the standard is also easily implementable and fulfilment of the standard requirements can be properly documented and assessed for conformance.

4. Legal translator competence – relevant research

While many scholars have tried to define the profile of a competent legal translator (see e.g. Šarčević 1994, Hertog 2001, Prieto Ramos 2011, Piecychna 2013), the scope and extent of legal knowledge required for the translator to achieve expert competence and ensure quality remains an open question. While Sofer stresses in his Handbook the importance of writing skills, specialisation in a legal field and knowledge of good legal reference resources (Sofer 2006: 106–107), Obenaus focuses on the need for good information brokering skills and functionality (Obenaus 1995: 250). On the other hand, Trosborg (1997: 156) clearly emphasises the importance of legal terminology, whilst Šarčević (1997: 271) recommends a guiding theory specific to legal translation and attempts to describe the ideal legal translator although she concludes that such *ideal translators* simply do not exist. Šarčević defines legal translation as "an act of communication in the mechanism of law" which could also be used to describe what a lawyer

does. She also stresses that a legal translator must be to some extent an expert not only in translation but also in law and that legal translation competence should include thorough knowledge of legal terminology, in-depth understanding of logical principles, logical reasoning, problem solving and text analysis abilities as well as knowledge of the source and target legal systems, (Šarčević 1997: 113-114). While it is easy to agree with Šarčević on the legal background requirement and practice-oriented approach, it seems obvious that such skills as the understanding of logical principles, logical reasoning, problem solving and text analysis abilities are common requirements for any type of translator (or in fact any type of professional) and it is the domain (subject matter) competence that is actually instrumental in defining legal translator competence.

Most researchers underline the need for legal translators to be qualified as lawyers or collaborate with lawyers and they also identify the need for translators to have a sound legal background (see e.g. Cao 2007: 5; Gouadec 2007: 31; Prieto Ramos 2011: 13; Šarčević 1994: 304 and 1997:113; Wilss 1996: 73), but the actual scope and extent of expertise in law required of legal translators is still a hotly debated topic. Gouadec states that in situations when a legal translator is not himself a lawyer or does not have a solid legal background, the translation “should always be a joint effort by a translator and a lawyer, the latter having the last say, of course.” Gouadec (2007: 33). Manganaras goes further and argues that “a qualified legal translator is a lawyer” and legal translation is better performed by a “law graduate who is acquainted with at least one or two foreign languages” than by a “translation graduate who has taken legal translation courses” (Manganaras 1996: 64ff).

Orlando and Scarpa (2014: 209-218) presented some research in the context of the EMT model for the conceptualisation of legal translation competence as developed within the QUALETRA project (JUST/2011/JPEN/AG/2975), whose main aims were the training and accreditation of highly-qualified legal translators specialising in criminal proceedings in line with Directive 2010/64/EU of the European Parliament and of the Council of 20 October 2010 on the right to interpretation and translation in criminal proceedings. The top-down approach model, the conceptual grid of sub-competences for legal translators, integrates the general EMT reference framework for translation competences (EMT Expert Group 2009) with the specific knowledge and sub-competences that are strictly related to legal translation. The model was adopted as a basis for the training and testing objectives of the QUALETRA project and resulted in the competence grid (enumerating sub-competences specific for professional legal translators) and the ECQA ‘Skills card’ which focuses on the competences and skills of prospective translators in the specific legal subdomain of criminal proceedings, i.e. the trans-

lation of ‘essential documents’ and the European Arrest Warrant specifically mentioned in the Directive (Scarpa, Kockaert, Orlando 2014: 4-17).

The procedure adopted in the QUALETRA project, and the EMT 2009 ‘wheel of competences’ model (see Figure 2), served as a starting point for defining the general translation competences assumed to be already acquired by translators wishing to specialise in legal translation. To this end, the sub-competences specific to legal translators were extracted from the relevant literature and integrated into the EMT reference framework with additional core components more strictly related to legal translation (Scarpa, Kockaert, Orlando 2014: 4-17). This approach took a broader view that professional translators specialised in specific areas are translators first, which is also implicit in Cao’s definition of legal translation as “the rendering of legal texts from the SL into the TL,” (Cao 2007: 10) whereby legal translation can be distinguished from other forms of translation by merely adding the qualifier “legal”. The specialisation of translators in specific areas was however meant not necessarily as a sequential process but rather a model expressed in a hierarchical sense, where the knowledge of specific subject matter should be considered a subcomponent of translation competence and be complemented by further sub-competences, both innate and acquired.

Orlando (2016) researched the difference between a translator trained for legal translation vs. lawyer trained for legal translation. The conclusion was that “The analysis shed light on the different levels of translation competence displayed by the two groups, with direct implications for the identification of their specific training needs. In particular, the results indicate a more superficial approach for lawyers, who mainly focused on the micro-textual level, problematised little and produced poor quality translations. By contrast, the findings suggest that the translation-specific training of translators enabled them to reach acceptable quality levels, despite their lack of subject-field specialisation. The identification of a possible correlation between the different backgrounds of the participants and the quality of their translation thus appears to suggest that a translation background is in fact a fundamental component of legal translation competence, to be integrated with the necessary legal knowledge” (Orlando 2016: 7). The results led to the first, empirical attempt both at validating the integrative EMT-based model for legal translation competence developed as part of the QUALETRA project, which provided the theoretical foundation for the study, and grounding the notion that “a competent legal translator is first of all a competent translator” (Cao 2007: 39).

Building on previous holistic multicomponent paradigms of macro-competence (PACTE, in particular), Prieto Ramos (2011) proposes an integra-

tive process-oriented approach to legal translation competence focused on legal translation-specific know-how within the key methodological or strategic sub-competence that controls all other sub-competences. This approach is grounded in professional practice and includes all the relevant components but the combination of individual translator competence with process requirements might be confusing if one tries to use the resulting model for the purpose of actually validating professional practice and competence (especially in terms of operative knowledge) in real life scenarios.

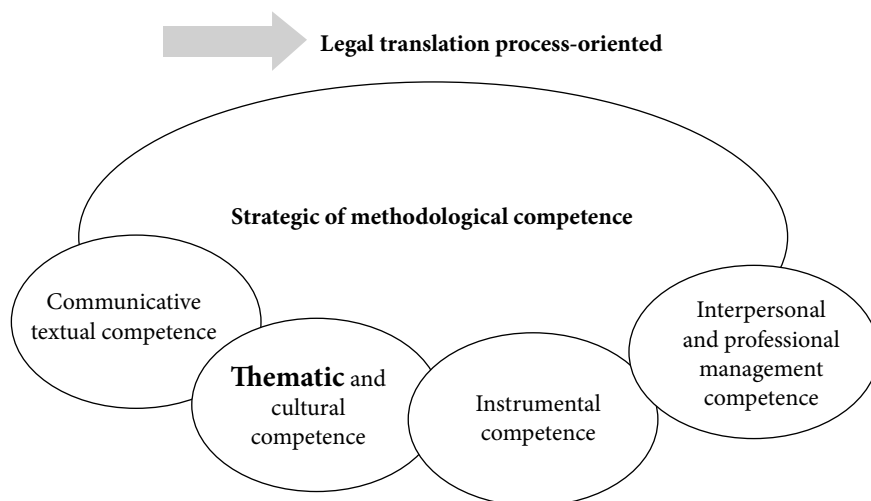

Figure 4. Legal Translator Competences Model based on Prieto Ramos 2011

Apart from the generic skills required for all translation work, in Prieto Ramos's approach the strategic or methodological competence includes self-assessment and quality control which is somewhat puzzling as there is no real explanation of how the latter is relevant for individual competence except for a general statement further on in the article to the effect that "*Quality control* in legal translation requires particular emphasis on accuracy and effectiveness of legal communication when assuring the macro-textual coherence of solutions to the semantic, procedural and reformulation problems encountered." (Prieto Ramos 2011:17). Moreover, when discussing revision as a critical final phase of the translation process, Prieto Ramos does not specify that revision is an activity performed by another equally competent translator/reviser. These remarks about quality control are confusing because it is difficult to imagine any professional translation process where a translator effectively and objectively performs self-assessment and auto-quality control.

Furthermore, in the model based on Prieto Ramos's approach (see Figure 4), communicative and textual competence includes specialized legal linguistic uses and legal genre conventions, and the interpersonal and professional management competence includes knowledge of legal framework for professional practice and fiscal obligations as well as deontological aspects. In this specialized context, 'thematic' (domain) competence constitutes a distinctive feature of legal translation competence (hence the emphasis in Figure 4) and includes: knowledge of legal systems, hierarchy of legal sources, branches of law and main legal concepts, awareness of asymmetry between legal notions and structures in different legal traditions. In Prieto Ramos's view, the core of that sub-competence would be very close to the practical principles of comparative law. He also distinguishes other elements of legal science and legal linguistic knowledge as part of legal translation competence, such as:

- Scope of specialization: classification of legal genres (textual competence);
- Comparative legal linguistics: features of legal discourse in the source and the target languages and jurisdictions (communicative and textual competence);
- Documentation: specialized legal sources (instrumental competence);
- Professional practice: market conditions, associations and deontology issues in legal translation (interpersonal and professional management competence).

(Prieto Ramos 2011:13)

It seems that Prieto Ramos was quite forward thinking when he proposed in 2011 a legal translation competence approach based on the previous holistic multicomponent paradigms of translation macro-competence but aimed at avoiding conceptual duplications and with a focus on professional practice (including incorporation of distinctive legal thematic elements) (Prieto Ramos 2011: 7). Unfortunately, he does not include objective assessment (e.g. revision) among the elements that are important for the legal translation quality process. Nevertheless, his argument that the integral development of legal translation competence requires specific interdisciplinary methodologies and needs to be process-oriented, focus on the legal translation-specific know-how, a combination of practical translation skills and legal knowledge and adhere to a rigorous translation process, reflects some of the thinking behind the legal translator competence requirements set in the ISO 20771 standard as well. However, the distinction between translator competence and process requirements is clearly made in the ISO 20771 standard and this more comprehensive approach allows not only for practical assessment of individual translator competence based on

measurable skills and qualifications but also independent process validation in real life situations. This distinction is also important from the point of view of methodology because assessment of individual competence and performance is always retrospective, while process requirement mapping is always a prospective activity that falls under quality assurance.

5. ISO 20771 Overview

Legal translation is a specialization which covers law related or legal specialist field translation in terms of content as well as context (e.g. legal settings). Given the potential legal consequences, formal and liability issues, this specialization requires specific competences and a professional approach from the individuals involved. The standard explicitly states that due to the formalized and sensitive nature of the subject matter in certain countries, settings and under certain circumstances legal translators may be subject to specific professional, confidentiality and ethical requirements, authorisation, certification, and/or security clearance procedures (ISO 20771: v).

ISO 20771 is intended for implementation by individual translators who specialize in the provision of legal translation services. The standard specifies requirements for the competences and qualifications of legal translators, revisers and reviewers. In particular, it specifies the core processes, resources, continuous professional development, training and other aspects of the legal translation service provided by individual translators. Fulfilment of the requirements set out in the standard enables the individual legal translator to demonstrate their capability to maintain a desired level of quality in legal translation services that will meet the Client's and other applicable specifications and therefore be considered a fit for purpose specialist translation product. ISO 20771 takes a similar approach to translator competences as ISO 17100 and adds domain knowledge and specialist legal field practical understanding and skills to the generic competences. The standard requirement is that legal translators "shall have the following competences:

- a) **Translation competence:** the ability to translate specialist legal content, including the ability to address the problems of specialist language content comprehension and production, and the ability to render the target language content in accordance with the project specifications, using the correct language register, specialist terminology and taking into account other aspects of legal translation specialization,
- b) **Linguistic and textual competence in the source language and the target language:** the ability to fully understand the source language,

fluency in the target language, and knowledge of specialist genre conventions, language registers, legal collocations and terminology in both the source and target language. The linguistic and textual competence includes the ability to apply this knowledge and specialist legal terminology when producing legal translation,

- c) **Specialist legal field competence:** the ability to understand specialist legal content produced in the source language and to reproduce it in the target language, using the appropriate up-to-date specialist legal language register, genre conventions, terminology and style. If required and authorised to do so, a legal translator should have the knowledge of proper procedure for certifying a translation,
- d) **Competence in research, information acquisition and processing:** the ability to efficiently acquire additional specialist legal knowledge or source documents and terminology necessary to understand and process specialist source language content, to produce the legal specialist target language content, and to critically assess the credibility and reliability of all the resources. Research competence also requires experience in the use of research tools and search engines, the ability to develop suitable specialist terminology bases and strategies for the efficient use of the information sources available, evaluation of their relevance and credibility in a given context, and source. If required, to be capable of providing information about the requirements for legalization or authorisation of translated legal documents,
- e) **Legal culture competence:** ability to make use of information on behavioural standards, value systems, understanding of legal procedures and systems, language registers and locale that characterize both source and target language legal cultures and are relevant to the specialisations and settings that the legal translator is dealing with as well as ability to understand the distinction and cultural and factual implications behind different legal systems and approaches (intersystemic, intrasystemic or acultural),
- f) **Technical competence:** abilities and skills required to perform the technical tasks in the specialist translation process by accessing and employing technical resources, and using tools, templates, electronic signature systems, data safety and security systems, document and terminology data bases and IT systems that support the legal translation process.” (ISO 20771:2020: 5.1).

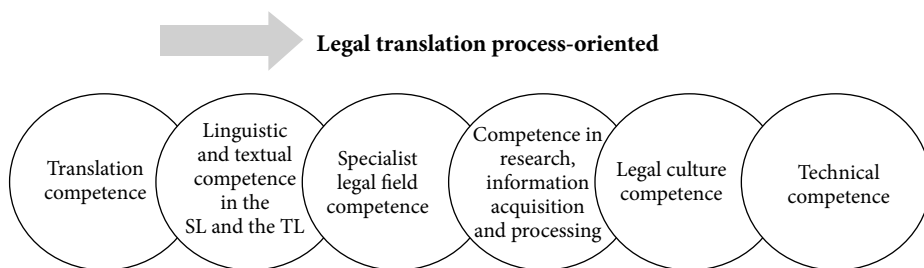

Figure 5. Legal Translator Competence Model based on ISO 20771

The competences referenced above are seen as complementary to the minimum legal translator qualifications requirements and that is why they are quite general. What is more, it is relatively easy to devise methods of assessing them in practice. For example, the competences described in points a) to f) can all be measured and validated by way of legal translation tests using the technical and other resources described in point f) (ISO 20771:2020: 5.1). Also, the referenced models do not generally include lists of specific skills such as the use of templates, electronic signature systems, security systems, terminology data bases etc. So, based on the above reasoning and the research done as part of the QUALETRA project and Prieto Ramos's work, one may conclude that the legal translator competences set in ISO 20771 include similar competence components as those discussed in the referenced research, but the referenced research does not take into account all the components set in the standard, and there are some notable conceptual and terminological differences which make the standard more operational. The differences in approach are even more pronounced when one takes into account some of the other ISO 20771 requirements.

6. Other ISO 20771 requirements relevant for the discussion on legal translator competence

The ISO 20771 qualification requirements complement the competence ones. ISO 20771 standard requires that a legal translator shall meet at least one of five criteria in relation to the relevant language pair and have documented evidence to support this. Thus, in order to demonstrate conformance, the legal translator "shall meet one of the following requirements:

- a) has obtained a recognized degree in translation, language studies or an equivalent degree that includes a significant translation training component from an institution of higher education and a post-graduate degree in law or another specialist legal field from an institution of higher

- education and has the equivalent of at least three years' full-time professional experience in translating within the legal field;
- b) has obtained a recognized degree in law or another specialist legal field from an institution of higher education and has the equivalent of at least three years' full-time professional experience in translating documents within the legal field;
 - c) has obtained a recognized degree in translation or any field from an institution of higher education and has the equivalent of at least five years' full-time professional experience in translating in the legal field;
 - d) has obtained a recognized degree in any field from an institution of higher education and a recognized professional qualification as a certified legal translator from an officially recognized professional organisation and has the equivalent of at least three years' full-time professional experience in translating in the legal field;
 - e) has obtained an officially recognized qualification as an authorised legal translator on the basis of relevant national requirements and regulations." (ISO 20771:2020:5.2).

Once again, the qualifications described above are quite specific and it is relatively easy to validate them by asking the translator for documented proof thereof. The full-time professional experience in translating within the legal field requirement can be validated through relevant references, copies of contracts and other documented evidence of such experience. It is noteworthy that the other approaches and models referenced do not include any specific translator qualification requirements or experience component which makes them less useful than standards from the practical point of view (e.g. when a translator needs to demonstrate the fulfilment of specific requirements for the purpose of certification, as part of procurement or recruitment process etc.).

Additionally, there are some other important requirements and recommendations set in ISO 20771 which are also relevant in the context of the discussion on competence and professional translation practice, such as:

- requirement to perform full revision (obligatory) and review (recommended) of all translations;
- responsibility of the legal translator towards the client for the whole process, which includes fulfilling all the specifications and ensuring that independent revision takes place;
- requirement to have some sort of service agreement and service specification in place for the translation service;
- requirement to follow a standard process for managing a translation project;

- recommendation for signing off on the translation (if possible) and record keeping in order to ensure full transparency and traceability;
- requirement for dealing with feedback, complaints, and taking corrective action;
- requirement for maintaining confidentiality and security
- recommendation for carrying professional liability insurance and a related requirement which stipulates that the client shall be informed if the translator is uninsured.

It is noteworthy that the ISO 20771 is the first ISO standard which sets a clear recommendation that translators should engage in continuous professional development and maintain documented proof of such activities. The standard also outlines how this should be achieved.

A comparison of the approach proposed by Prieto Ramos (Prieto Ramos 2011) and the ISO 20771 standard shows that the most notable differences are:

- the clear distinction between competence, qualification and translation process in ISO 20771 is missing in Prieto Ramos's approach and makes his recommendations much less comprehensive and inoperable in practice;
- the structured model (integrating competence, qualification and translation process) proposed in ISO 20771 is based on measurable criteria, reflects actual market practice and allows for validation of all requirements and conformance assessment while Prieto Ramos's model is held together by the strategic/methodological meta-competence and focuses on thematic competence, and other aspects of professional practice, which are purely descriptive and hence difficult to implement and validate objectively;
- Prieto Ramos's strategic/methodological meta-competence-centred approach references self-assessment and quality control but sets no actual requirements while ISO 20771 proposes a clear requirements model for legal translator competences, qualifications and the relevant process which includes quality control measures and steps;
- the ISO 20771 requirement that all legal translation shall be revised by another equally competent translator/reviser is clearly missing in Prieto Ramos's approach and this is a serious weakness - suggestions of translator self-assessment and self-revision at the conclusion of the translation process are inconsistent with industry best practice and do not contribute anything relevant to the ongoing discussion on objective translation quality control.

The most notable similarities between ISO 20771 and Prieto Ramos's approach involve the focus on legal domain competence (albeit the terminology and model is different in ISO 20771 and there is a complementary relationship between minimum competence and qualification requirements), professional practice and the legal translation process orientation.

The above overview of ISO 20771 requirements and analysis of relevant approaches demonstrates that the referenced industry standards reflect actual best practice and are in-line with the EQF and its strategic goals. Furthermore, ISO 20771 and ISO 17100 are written using standardized industry terminology and use comprehensive models, measurable professional qualifications, experience and other minimum requirements as the benchmarks for conformance assessment. ISO 20771 is focused on the specialist and practical aspects of legal translation and it sets a wide range of professional requirements and offers recommendations relevant not only to legal translators but all translation professionals.

7. Conclusions

ISO industry standards are developed by key stakeholders on the basis of consensus, existing best practice and with the aim of addressing actual market needs and filling important standardization gaps. They are probably the most important and comprehensive professional resource available on the market. It is, therefore, reasonable to assume that the relevant ISO industry standards should be taken on board and used widely within both the industry and the academia. The lack of relevant and informed publications on industry standards indicates that there are still research gaps in this area and more information campaigns are needed.

The EQF Recommendation launched many important initiatives aimed at standardizing academic teaching programmes and setting the same level of comprehensive educational and professional requirements but this has not necessarily translated into the general adoption of a uniform approach to translator competence outside the industry. ISO industry standards have taken a pragmatic approach to translator competence, validation and resulting qualifications. By associating competence with individuals and referring to specific, auditable criteria and requirements for the purpose of documenting and validating competence in practice and setting required minimum qualifications, ISO standards are operational, certifiable and therefore contribute to the creation of professional certification schemes that can be complementary to or alternative to formal academic qualifications.

ISO 17100 translator competence and qualification requirements are referenced here to show the difference between the ISO 20771 approach to specialist legal translator competence and qualification requirements and general translator requirements. Since ISO 20771 and ISO 17100 share the same approach and terminology, they are in many ways complementary and easy to analyse side-by-side. As stated above, analysis of the ISO industry requirements standards demonstrates that they are in-line with the EQF and have contributed to some of the more recent theoretical approaches of translator competence.

Analysis of academic approaches to translator competence poses a greater challenge. There is a conceptual overlap between ISO standards and the referenced theoretical approaches but there are also some significant differences in application and terminology. From the industry's point of view, ISO translation requirements standards are much more useful than theoretical frameworks or models developed for policy or academic reasons. This is a function of their purpose. Standards are industry-driven and if they do not reflect best practice and/or are difficult to implement by market players, then they fail to fulfil their main purpose and are considered invalid. Hence, one might posit that academic approaches are less pragmatic, and objective than standards and may use different terminology for more or less the same concepts because they are not validated in practice and the uptake of relevant ISO standards among the academia is significantly slower than in case of other stakeholders. It is worth mentioning here that translation and interpreting terminology has been standardized for some years now and ISO 17100 and ISO 20771 have contributed significantly to this effort. Relevant standardized terminology has also been published in ISO 20539:2019 *Translation, interpreting, and related technology – Vocabulary*.

An important requirement set in both ISO 17100 and ISO 20771 is that all translations have to be revised by a competent reviser after the translator has performed all the required checks. None of the referenced frameworks or models mention this requirement or specific reviser competence requirements in spite of the fact that it is considered by the industry to be a crucial element of translation quality assurance and assessment. In fact, revision competence is still in much higher demand on the top-end market than post-editing competence. Therefore, it is not surprising that some of the previous research on conceptualizing and describing translator competence may be less useful nowadays and ISO industry standards have filled this gap. Given the fact that ISO standards are developed in response to actual market demand and their usefulness has been positively verified in practice, their wider adoption is evidently a win-win option for all stakeholders.

Based on implementation and certification figures, it is clear that the industry uptake of ISO standards has been phenomenal. The European Union initiatives are also driving projects aimed at better adjustment of individual competence and qualifications to the requirements of knowledge society, and academic programmes are trying to adjust to market needs and benchmarks. Given the fact that one of the EQF aims is adaptation of education and training systems in the Community to the demands of today's knowledge society, promoting lifelong learning and increasing employability, it is reasonable to expect that graduates and post-graduates should have more practical experience and access to know-how about the profession and the industry. Most of this information is provided in ISO industry standards.

The ISO translation standards discussed in this article address the issue of competence validation and minimum professional competence-based qualifications of a translator and define the different options in a consistent, clear and objective way, which is seen as one of their main strengths. Despite the growing consensus on translation competence as a multi-faceted or multi-component model comprising several core components and their dynamic interrelation, more research is needed on practical application and instruments for objective validation of specialist translator competence. The approach to practical application is the main difference between theoretical models and standards. There are on-going discussions within the industry on what is required of translator education and training nowadays and there is a consensus that it needs to focus more on actual market requirements and the dynamic changes taking place within the industry. In time, as ISO industry standards are taken on board by all stakeholders, there will be more publications on this subjects and standards will definitely be used as an important resource for training of future translators and their continuous professional development.

To conclude, certain conceptual elements of academic competence models are reflected in standards (albeit the specific terminology and classification methods may differ) but standards have a different function (hence the pragmatic approach), they reflect the changes taking place in the industry more closely and they reference the experience and validation factor as an element of translator competence and qualifications as a matter of course. Furthermore, standards are much more comprehensive, operational and readable – which is of course also a function of their practical application. Last but not least, as opposed to the academic or hybrid models, standards generally set measurable minimum requirements because otherwise they could not be used for conformance assessment. If, for some reason, some elements of best practice are not cru-

cial, measurable or operational, and therefore difficult to implement or validate, they are treated in standards as recommendations (not requirements).

The background information and presented analysis indicate that while the translation industry is becoming more mature and the dynamic development of relevant industry standards is driving specialisation and professionalization, and the other way round, ISO standards still need to be promoted more actively and used as a key resource for translator education. Therefore, this overview of industry's pragmatic approach to legal translator competence and other requirements, as reflected primarily in ISO 20771, within a wider research and standardization context also outlines some of the practical implications of standardization in the hope that this might become the starting point for more analysis and discussions on the subject in the future.

BIBLIOGRAPHY

- Cao, Deborah. (2007). *Translating Law*. Multilingual Matters. Topics in Translation. Buffalo/Toronto. Clevedon: pp. xii, 189.
- Cedefop. (2014). "Terminology of European education and training policy: a selection of 130 key terms (second edition)". Luxembourg: Publications Office. <http://www.cedefop.europa.eu/en/publications-and-resources/publications/4117> (accessed 01.12.2020).
- Cedefop. (2008). "Strengthening European cooperation in vocational education and training policy". Luxembourg: Publications Office. https://www.cedefop.europa.eu/files/9010_en.pdf (accessed 01.12.2020).
- Delisle, Jean. (1992). "Les manuels de traduction: essai de classification." *TTR (traduction, terminologie, rédaction)* 5(1): 17-47.
- EMT Expert Group. (2009). "Competences for Professional Translators, Experts in Multilingual and Multimedia Communication". Brussels: European Commission. http://ec.europa.eu/dgs/translation/programmes/emt/key_documents/emt_competences_translators_en.pdf. (accessed 01.12.2020).
- EMT Expert Group. (2017). "Competence framework 2017". Daniel Toudic and Alexandra Krause (eds.) EMT Expert Group 2017. Brussels: European Commission. EMT_Competence_FWK_2017_EN_WEB.indd (europa.eu) (accessed 01.12.2020).
- EMT - Frequently Asked Questions (FAQ). http://ec.europa.eu/dgs/translation/programmes/emt/network/emt_faq_en.pdf. (accessed 01.12.2020).
- European Parliament and Council of the EU. (2008). Recommendation of the European Parliament and of the Council of 23 April 2008 (2008/C 111/01) on EQF. [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:32008H0506\(01\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:32008H0506(01)) (accessed 01.12.2020).
- European Commission. (2018). "The European Qualifications Framework: supporting learning, work and cross-border mobility". 1 ed. European Union. <https://tinyurl.com/ya39wxbn> (accessed 01.12.2020).

- ETF – European Training Foundation. (1997). “Glossary of labour market terms and standard and curriculum development terms”. Turin: ETF.
- Eurydice. (2006). “TESE – Thesaurus for education systems in Europe”. Brussels: Eurydice. <https://www.lu.lv/materiali/biblioteka/es/pilnieteksti/izglitiba/TESE%20-%20Thesaurus%20for%20Education%20Systems%20in%20Europe.pdf> (accessed 05.05.2021).
- Gile, Daniel. (1995). “Basic Concepts and Models for Interpreter and Translator Training”. Amsterdam: John Benjamins.
- Göpferich, Susanne, and Riitta Jääskeläinen. (2009). “Process Research into the Development of Translation Competence: Where Are We, and Where Do We Need to Go?” *Across Languages and Cultures* 10 (2): 169–91. DOI: 10.1556/Acr.10.2009.2.1.
- Göpferich, Susanne. (2009). “Towards a Model of Translation Competence and Its Acquisition: The Longitudinal Study TransComp”. In: Susanne Göpferich, Arnt Lykke Jakobsen, and Inger M. Mees (eds.). *Behind the Mind: Methods, Models and Results in Translation Process Research*. Copenhagen: Samfundslitteratur, 11-37.
- Gouadec, Daniel. (2007). “Translation as a Profession”. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Hertog, Erik. (2001). “*Aequitas: access to justice across language and culture in the EU*”. Antwerpen: Lessius Hogeschool.
- House, Juliane. (1986). “Acquiring Translational Competence in Interaction”. Juliane House and Shoshana Blum-Kulka (eds.) *Interlingual and Intercultural Communication: Discourse and Cognition in Translation and Second Language Acquisition Studies*, Tübingen: Narr, 179-191.
- Hurtado Albir, Amparo (dir.). (1999). “Enseñar a traducir: metodología en la formación de traductores e intérpretes”. Madrid: Edelsa.
- Hurtado Albir, Amparo. (2007). “Competence-based Curriculum Design for Training Translators”. *The Interpreter and Translator Trainer* 1(2): 163-195.
- ILO – International Labour Organization. (1998). “ILO thesaurus [Thesaurus BIT = Tesauro OIT]: labour, employment and training terminology”. Geneva: ILO.
- International Organization for Standardization. (2018). “ISO Statutes”. <https://www.iso.org/files/live/sites/isoorg/files/archive/pdf/en/statutes.pdf> (accessed 01.12.2020).
- ISO 20539:2019 *Translation and interpreting and related technology – vocabulary*. (2020). Geneva: International Organization for Standardization.
- ISO 20771:2020 *Legal translation – Requirements*. (2020). Geneva: International Organization for Standardization.
- ISO 17100:2015 *Translation services – Requirements for translation services*. (2015). Geneva: International Organization for Standardization.
- Kiraly, Donald. (1995). “Pathways to Translation. Pedagogy and Process”. Kent, Ohio: Kent State University Press.
- Manganaras, Ioannis. (1996). “The Qualified Legal Translator is a Lawyer Trained in Translation”. *Lingua Legis*, no 4 (September 1996): 62-71.
- Neubert, Albrecht. (2000). “Competence in language, in languages, and in translation”. In: Christina Schäffner and Beverly Adab (eds.). *Developing Translation Competence*. Amsterdam: John Benjamins, 3-18.

- Nord, Christiane. (1991). "Text Analysis in Translation. Theory, Methodology, and Didactic Application of a Model for Translation-Oriented Text Analysis". Amsterdam: Rodopi.
- Obenaus, Gerhard. (1995). "The legal translator as information broker". In: *Translation and the Law*, edited by M. Morris. Amsterdam and Philadelphia: John Benjamins, 247-61.
- OECD. (2007). "Qualifications systems: bridges to lifelong learning" [Systèmes de certification: des passerelles pour apprendre à tout âge]. Paris: OECD.
- Orlando, Daniele and Federica Scarpa (2014). "Training Legal Translators. A Survey of Current Practices." Danuta Kierzkowska (ed.). *New Tasks For Legal Interpreters and Translators in the Enlarged Europe. Proceedings from the international conference, Kraków, 3-5 April 2014*. Kraków: Polskie Towarzystwo Tłumaczy Przysięgłych i Specjalistycznych TEPIŚ, 209-218.
- Orlando, Daniele. (2016). "The Trials of Legal Translation Competence: Triangulating Process and Product of Translators vs. Lawyers". PhD thesis, University of Trieste. https://arts.units.it/retrieve/handle/11368/2908045/187217/ORLANDO_PhD_Thesis.pdf (accessed 01.12.2020).
- PACTE (2003). "Building a Translation Competence Model". In: Fabio Alves (ed.) *Triangulating Translation: Perspectives in Process-Oriented Research*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, 43-66.
- PACTE (2005). "Investigating Translation Competence: Conceptual and Methodological Issues". *Meta: Translators' Journal* 50 (2), 609-19.
- PACTE (2007). "Zum Wesen der Übersetzungskompetenz – Grundlagen für die experimentelle Validierung eines Ük-Modells [Translation competence: main features of the experimental validation of translation competence]". In: Wotjak, Gerd (ed.) *Quo vadis Translatologie? Ein halbes Jahrhundert Universitärer Ausbildung von Dolmetschern und Übersetzern in Leipzig. Rückschau, Zwischenbilanz und Perspektiven aus der Aussensicht*, Berlin: Frank & Timme, 327-342.
- PACTE (2008). "First Results of a Translation Competence Experiment: 'Knowledge of Translation' and 'Efficacy of the Translation Process'". In: John Kearns (ed.). *Translator and Interpreter Training. Issues, Methods and Debates*. London: Continuum, 104-26.
- PACTE (2011a). "Results of the Validation of the PACTE Translation Competence Model: Translation Problems and Translation Competence". In: Cecilia Alvstad, Adelina Hild, and Elisabet Tiselius (eds.). *Methods and Strategies of Process Research: Integrative Approaches in Translation Studies*, Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, 317-43.
- PACTE (2011b). "Results of the Validation of the PACTE Translation Competence Model: Translation Project and Dynamic Translation Index". In: Sharon O'Brien (ed.) *Cognitive Explorations of Translation*. London: Continuum, 30-56.
- Pieczyńska, Beata. (2013). "Legal Translation Competence in the Light of Translational Hermeneutics". *Studies in Logic, Grammar and Rhetoric* 34 (1), 141-59.
- Prieto Ramos, Fernando. (2011). "Developing Legal Translation Competence: An Integrative Process-Oriented Approach". *Comparative Legilinguistics - International Journal for Legal Communication* 5, 7-21.

- Pym, Anthony. (2003). "Redefining Translation Competence in an Electronic Age. In Defence of a Minimalist Approach". *Meta*. Volume 48, Issue 4, 481–497. Online publication: Aug. 6, 2004. DOI <https://doi.org/10.7202/008533ar> (accessed 01.12.2020).
- Šarčević, Susan. (1994). "Translation and the law: An interdisciplinary approach". Mary Snell-Hornby, Franz Pöchhacker and Klaus Kaindl (eds). *Translation studies: An interdiscipline*. Amsterdam: John Benjamins, 301-307.
- Šarčević, Susan. (1997). *New approach to legal translation*. The Hague/Boston: Kluwer Law International.
- Scarpa, Federica, Hendrik J. Kockaert, and Daniele Orlando. (2014). "ECQA Legal Translator in Criminal Proceedings - Skills Card." [http://eulita.eu/sites/default/files/a\) ECQA_Legal_Translator_in_Criminal_Proceedings_Skills_Card.pdf](http://eulita.eu/sites/default/files/a)_ECQA_Legal_Translator_in_Criminal_Proceedings_Skills_Card.pdf). (accessed 01.12.2020).
- Scarpa, Federica, and Daniele Orlando. (2017). "What It Takes to Do It Right: An Integrative EMT-Based Model for Legal Translation Competence." *JoSTrans. The Journal of Specialised Translation* 27, 21-42.
- Schäffner, Christina and Adab, Beverly (eds.). (2000). "Developing Translation Competence: Introduction". Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Sofer, Morry. (2006). *The Translator's Handbook*. Schreiber Publishing Inc. Maryland.
- Toudic, Daniel and Alexandra Krause (eds). (2017). "Competence framework 2017" EMT Expert Group. https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/emt_competence_fw_2017_en_web.pdf (accessed 01.12.2020).
- Trosborg, A. (1997). "Text Typology: Register, Genre and text Type". In: A. Trosborg (ed.) *Text typology and translation*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, 3-23.
- Wilss, Wolfram. (1976). "Perspectives and limitations of a didactic framework for the teaching of translation". In: Richard Brislin (ed.). *Translation Applications and Research*. New York: Gardner, 117-137.
- Wills, Wolfram. (1996). *Knowledge and Skills in Translator Behavior*. Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.

Monika Popiolek is a graduate of the University of Warsaw Faculty of Modern Languages - English Institute (MA), Executive MBA Programme at the Warsaw University of Technology Business School (WUT BS, London Business School, HEC Paris, NHH Bergen joint programme) (Executive MBA - with distinction), and a PhD Management Programme at the Warsaw School of Economics (SGH). Her research specializations are strategic quality management, translation quality assurance, specialist translation and standards.

Monika Popiolek is CEO of MAart Agency Ltd., President of the Polish Association of Translation Companies (PSBT), authorised sworn translator and interpreter, Chair of the Polish Committee for Standardization (PKN) Technical Committee 256 on Language, Translation and Terminology, Head of Polish delegation to ISO TC 37, ISO, CEN, OASIS expert, and the EUATC Liaison Representative to ISO TC 37. She is on the editorial board

of the JIAL journal (published by the John Benjamins Publishing Company) and publishes on quality management and standards. She was an editor for ISO 17100:2015 Translation services – Requirements and Project Leader for ISO 20771:2020 Legal Translation – Requirements.

Marek Kądzielski

Uniwersytet SWPS

Istota pracy tłumacza przysięgłego. Rozważania prawno-wittgensteinowskie

Streszczenie

Celem niniejszego artykułu jest omówienie istoty pracy tłumacza przysięgłego. Główną tezą tekstu jest, że celem pracy tłumacza przysięgłego jest zapewnienie bezpieczeństwa obrotu prawnego. W tym znaczeniu jest to cel identyczny, co cel zawodu notariusza na gruncie systemu prawa polskiego. Tłumacz przysięgły realizuje ten cel zachowując niezmienniki przekładu, którymi są wartości logiczne zdań tekstu źródłowego oraz relacje logiczne pomiędzy nimi. Tłumacz osiąga to dzięki zastosowaniu translacji prawdziwościowej. Stawianych tez dowodzimy przy zastosowaniu metod analizy porównawczej i logicznej analizy języka.

Słowa kluczowe: tłumacz przysięgły, notariusz, niezmienniki przekładu, bezpieczeństwo obrotu prawnego, relacje logiczne, translacja prawdziwościowa.

1. Wprowadzenie

Istota pracy tłumacza przysięgłego najczęściej rozumiana jest zupełnie błędnie. Myli się cel istnienia tego zawodu z jego funkcjami, nie poszukując przy tym *ratio legis*. Istotę zawodu charakteryzuje się przez uprawnienia tłumacza przysięgłego, skupiając całą uwagę na lingwistycznych aspektach tej profesji. Naszym zdaniem jest to podejście z gruntu niewłaściwe, które zapoznaje istotę pracy osoby zaufania publicznego, rozumianą właśnie jako cel istnienia tego zawodu. Tłumacz przysięgły jest elementem polskiego systemu wymiaru sprawiedliwości, wykonuje zawód okołoprawny, stąd celu jego działania należy szukać raczej na polu prawa niż lingwistyki. Wskazaniem jest tu brzmienie roty ślubowania mówiące o sumiennym i bezstronnym wykonywaniu zadań, z dochowaniem

tajemnicy prawnie chronionej. Po wtóre natomiast, poszukiwanie istoty pracy to wskazanie istoty tłumaczenia uwierzytelnionego. Robimy to, określając niezmienniki przekładu, jakie muszą zostać zachowane w tłumaczeniu poświadczonym. Kluczowe jest tu pojęcie wierności tłumaczenia; aby je właściwie zinterpretować, należy przyjąć odpowiednią koncepcję języka. Dotychczasowe poszukiwania skupiają się na aspektach filologicznych. Dokonuje się przy tym analiz przekładu z punktu widzenia komunikacyjnej funkcji języka, myląc funkcję z jego celem. Właściwym naszym zdaniem kierunkiem jest przyjęcie logicznej koncepcji języka, gdyż takie założenie pozwala na ukazanie niezmienników przekładu. Dopiero w tym świetle możemy zobaczyć doniosłość zawodu tłumacza przysięgłego, jego odpowiedzialność i perspektywy.

2. Korzenie zawodu tłumacza przysięgłego w Polsce

W Polsce zawód tłumacza przysięgłego jest specjalnością tłumaczeniową o ugruntowanej pozycji i długiej historii, sięgającej korzeniami połowy XIX wieku, mianowicie czasów zaboru austriackiego. Sam termin „tłumacz przysięgły” pojawił się jeszcze przed rokiem 1900¹; w monarchii austro-węgierskiej język polski był jednym z języków urzędowych. Z tego powodu zaistniała w niej potrzeba i prawny obowiązek zarazem tłumaczenia pism urzędowych, wyroków sądu i ustaw także na nasz język ojczysty. W odrodzonej Rzeczypospolitej zawód ten przetrwał i doczekał się niemal natychmiastowej regulacji. Dokonała tego ustawa z dnia 16 lipca 1920 r., która zmieniała ustawę o postępowaniu karnem dla byłego zaboru austriackiego, a także rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości w porozumieniu z Ministrem Skarbu z dnia 7 sierpnia 1920 r. w przedmiocie wynagradzania świadków, znawców i tłumaczy w postępowaniu karnem². W II Rzeczypospolitej pozycję tego zawodu ugruntowało następnie rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 24 grudnia 1928 r. o tłumaczach przysięgłych.

W PRL kontynuacja zawodu została utrzymana, choć jego pierwsza urzędowa regulacja dokonała się dopiero 19 sierpnia 1968 roku rozporządzeniem Ministra Sprawiedliwości określającym, między innymi, sposób wykazania znajomości języka obcego przez kandydatów na tłumaczy przysięgłych. Rozporządzenie wskazywało również organ uprawniony do ustanawiania tłumaczy, którym był prezes sądu wojewódzkiego właściwy ze względu na siedzibę tłumacza. Oznaczało to przypisanie mu roli pomocnika procesowego, jako

¹ *Egzamin na tłumacza przysięgłego. Komentarz, teksty egzaminacyjne, dokumenty*. Bolesław Cieślík, Liwiusz Laska, Michał Rojewski (red. nauk.), Wydawnictwo C.H.Beck, Warszawa 2010, s. 3.

² A.D. Kubacki, *Tłumaczenie poświadczane. Status, kształcenie, warsztat i odpowiedzialność tłumacza przysięgłego*. LEX, a Wolters Kluwer business, Warszawa 2012, s. 19.

podstawowej jego funkcji. Pozycja taka zbliżała tłumacza do biegłego sądowego. Sposób wykazania biegłości językowej został z kolei zmieniony następnym rozporządzeniem wydanym w dniu 8 czerwca 1987 roku. Rozporządzenia potwierdzały potrzebę istnienia zawodu tłumacza przysięgłego, która wynikała nie tylko z procedur prawnych, ale i rosnącego popytu na te usługi ze strony społeczeństwa. Zadania tłumaczy przysięgłych zaczynały bardzo wyraźnie przekraczać rolę wyłącznie biegłego sądowego, gdyż zlecenia przyjmowane przez nich od podmiotów prywatnych i instytucji pozasądowych, wynikające z rosnącego obrotu prawnego i gospodarczego znacząco przewyższały swoją liczbą zlecenia odbierane od sądów. Poszerzał się też zakres wymogów merytorycznych stawianych tłumaczom. W tej sytuacji, przy aktywnej roli Towarzystwa Tłumaczy Ekonomicznych, Prawniczych i Sądowych TEPIS³, doszło do istotnej, ustawowej zmiany modelu regulacji prawnej zawodu tłumacza przysięgłego. Został od mianowicie oderwany od sądu i przekształcony w osobę zaufania publicznego, która może świadczyć usługi na rzecz wszystkich organów państwa i obywateli. Ustawa z dnia 25 stycznia 2005 roku stworzyła w Polsce nowy wolny zawód⁴. Znalazło to też potwierdzenie w ważnym wyroku Naczelnego Sądu Administracyjnego z dnia 5 kwietnia 2006 roku stwierdzającym, że „tłumacz przysięgły [...] nie jest instytucją prawa sądowego procesowego”⁵. Na mocy nowej ustawy tłumacz przysięgły, po zdaniu egzaminu przed Państwową Komisją Egzaminacyjną i złożeniu przysięgi, jest ustanawiany przez ministra sprawiedliwości. Ustawa ta reguluje całościowo zawód tłumacza przysięgłego; stanowi o tym w szczególności jej Rozdział 3 określający zasady wykonywania tego zawodu. Ustawa ta, niezwykle ważna dla środowiska tłumaczy, doczekała się już trzech komentarzy. Autor chronologicznie pierwszego z nich, Grzegorz Dostatni, wskazywał, że po raz pierwszy akt rangi ustawowej dokonał syntetycznej regulacji zawodu, uwzględniając przy tym całość systemu prawa polskiego⁶. Wskazuje on, że ustawa z jednej strony kreuje nowy zawód, jednak z drugiej potwierdza tylko faktyczne istnienie instytucji, która „głęboko zakorzeniła się w ponad stuletniej świadomości społecznej oraz uzyskała należną jej pozycję”⁷. Mając przed oczami wspomniane akty prawne i komentarze do niej zastanówmy się teraz, na czym polega istota zawodu tłumacza przysięgłego.

³ Obecnie: Polskie Towarzystwo Tłumaczy Przysięgłych i Specjalistycznych TEPIS.

⁴ *Egzamin na tłumacza przysięgłego*. Op. cit. s. 4.

⁵ Ibidem, s. 5.

⁶ G. Dostatni, *Komentarz do ustawy o zawodzie tłumacza przysięgłego*. WYDAWNICTWO TEPIS, Warszawa 2005, s. 5.

⁷ G. Dostatni, ibidem, s. 51.

3. Cel zawodu tłumacza przysięgłego

Kim jest tłumacz przysięgły? W obiegu jest i bardzo rozpowszechniona opinia, że to „tłumacz z pieczęcią”, który przekłada teksty i opatruje je pieczęcią, aby można ich było potem użyć w urzędzie. Czasem podkreśla się także, że jest to „lepszy tłumacz”, dając tym samym wyraz zaufania do jego profesjonalizmu odnośnie do znajomości języka. To proste wyjaśnienie znajduje pozornie potwierdzenie w ustawie, która określa uprawnienia tłumacza przysięgłego. Można by zatem pomyśleć, że celem tego zawodu jest dokonywanie tłumaczeń pisemnych i ustnych z języka polskiego na obcy i odwrotnie, w języku, dla którego dany tłumacz jest ustanowiony. Jeśli przyjrzymy się jednak bliżej tekstowi ustawy zobaczymy, że takie rozumienie nie do końca odpowiada prawdzie. Tłumacz przysięgły może bowiem także dokonywać poświadczeń tłumaczeń sporządzonych przez inne osoby, a także sporządzać poświadczone odpisy pism w języku obcym. Teoretycznie zatem, mógłby on w ogóle nie dokonywać tłumaczeń, nadal wykonując zawód tłumacza przysięgłego. Sam proces tłumaczenia nie jest zatem konstytutywny dla tego zawodu, choć jest *explicite* wymieniony w ustawie.

Czym są zatem uprawnienia tłumacza przysięgłego, jeśli nie celem jego zawodu i jak należy je wobec tego rozumieć? Zgodnie z istniejącą w Polsce tradycją, a także zasadami techniki prawodawczej, ustawy polskie nie określają w swojej treści *ratio legis*, czyli założonego celu danego aktu normatywnego. Zdarza się, że cel taki określony jest w preambule, lecz ma to zastosowanie przede wszystkim do konstytucji⁸. Cel ustawy musi zatem być wyinterpretowany z jej treści, zgodnie z regułami interpretacji i wnioskowań prawnych. System prawa obejmuje bowiem nie tylko normy wprost wskazane w ustawach, ale i takie, które dają się z jego przepisów wywnioskować⁹. Analogicznego zabiegu musimy dokonać, aby wydobyć na światło dzienne istotę zawodu tłumacza rozumianą jako jego cel właśnie. Regułami, którymi będziemy się tu posługiwać, są: interpretacja teleologiczna oraz zasady analogii. Rozróżnijmy najpierw cel zawodu od jego funkcji. Cel rozumiemy tutaj jako efekt zamierzony, dla osiągnięcia którego zawód ten został w ogóle ustanowiony. Natomiast funkcje zawodu to są wszystkie rezultaty, które są zarazem oczekiwane i pożądane. Można by je rozróżnić jako rezultat główny i rezultaty poboczne¹⁰. Cel zatem jest jeden, funkcji natomiast może być więcej niż jedna. W przypadku ustawy o zawodzie tłuma-

⁸ T. Chauvin, T. Stawecki, P. Winczorek, *Wstęp do prawoznawstwa*. Wydawnictwo C.H.Beck, Warszawa 2017, s. 130.

⁹ J. Jabłońska-Bońca, *Wprowadzenie do prawa*. LexisNexis, Warszawa 2008, s. 164.

¹⁰ Por.: B. Wolniewicz, *Filozoficzne aspekty kary głównej*. [w:] *Filozofia i wartości*, tom II, Wydział Filozofii i Socjologii UW, Warszawa 1998 r., s. 209.

cza przysięgłego, jego funkcjami są właśnie owe uprawnienia wyszczególnione w artykuł 13. Są to funkcje głównie lingwistyczne. Stanowią one oczekiwane i pożądane efekty jego pracy, nie są jednak jej celem. Ten jest dorozumiany, musimy go zatem interpretować na gruncie systemu prawa polskiego. Tłumacz przysięgły jest elementem polskiego systemu wymiaru sprawiedliwości, stąd celu jego działania należy szukać raczej na gruncie prawa niż lingwistyki.

Skoło ustawa o zawodzie tłumacza przysięgłego nie wskazuje celu tego zawodu, być może odnajdziemy go w Kodeksie zawodowym tłumacza przysięgłego¹¹. Kodeks ten został niedawno znowelizowany, zastępując Kodeks tłumacza przysięgłego z 2011 roku i stanowi bardzo cenne źródło zasad wykonywania zawodu tłumacza przysięgłego. Kodeks nie jest ustawą i ma formalnie charakter preskryptywny, jednak naszym zdaniem, biorąc pod uwagę ciągłość i powszechność jego stosowania, zarówno przez Ministerstwo Sprawiedliwości, Towarzystwo TEPIS, jak i coraz to szerszy krąg zawodowych tłumaczy, stał się on już elementem prawa zwyczajowego. Tym samym może być traktowany jako jedno ze źródeł prawa. Kodeks ten jest przy tym właściwie jedynym tak obszernym źródłem wiedzy praktycznej w zakresie przekładu uwierzytelnionego i potrafi oddawać nieocenione usługi, szczególnie tłumaczom pracującym w środowiskach stricte prawniczych, jak międzynarodowe kancelarie prawne działające w Polsce. Niestety, przez niektórych tłumaczy bywa on kontestowany i niesłusznie krytykowany.

Zarówno Kodeks z 2011 roku, jak i znowelizowany Kodeks z 2018 roku w paragrafie 1 mówią o tłumaczu przysięgłym jako osobie zaufania publicznego. Mówią też o szczególnej staranności i rzetelności wykonywania zadań przez tłumacza. I choć nie wskazują one *explicite* celu istnienia tego zawodu, powyższe określenia naprowadzają nas na właściwy trop. Zastanówmy się bowiem, jaki zawód jest najbliższy zawodowi tłumacza przysięgłego pod istotnym względem. Wbrew pozorom nie jest to po prostu zawód tłumacza. W tym względzie niezwykle ważną obserwację znajdujemy w publikacji *Tłumacz przysięgły. Status prawny i zawodowy* pod red. B. Cieślaka i in. (2018). W jej rozdziale II, na początku rozważań o etyce tłumacza przysięgłego znajdujemy zdanie stwierdzające, że „Funkcja tłumacza przysięgłego jest pod wieloma względami podobna do funkcji notariusza [...]”¹². Uznajemy doniosłość tej obserwacji, ale z określonymi zastrzeżeniami. Jak widzieliśmy bowiem powyżej, funkcji tłumacza przysięgłego jest kilka, nie stanowią one celu jego zawodu i mają charakter w przeważającej części lingwistyczny. Nie chodzi tu zatem o funkcje, tylko o cel i nie o jego podobieństwo, ale

¹¹ Kodeks zawodowy tłumacza przysięgłego. Polskie Towarzystwo Tłumaczy Przysięgłych i Specjalistycznych TEPIS, Warszawa 2018.

¹² Cieślak B., Kierzkowska D., Michalska A., Staniszevska-Kowalik D., Zieliński J., *Tłumacz przysięgły. Status prawny i zawodowy*. Wydawnictwo TRANSLEGIS, Warszawa 2018, s. 104.

wręcz tożsamość. Podobieństwo dotyczy natomiast określonych form realizacji funkcji obu zawodów. Twierdzimy, co następuje: pomiędzy zawodami notariusza i tłumacza przysięgłego występuje podobieństwo form przy identyczności celu, natomiast jednoczesnej odmienności funkcji. Zgadząmy się natomiast z parano-tarialnym charakterem pracy tłumacza przysięgłego i związanym z tym dużym społecznym zaufaniem do tego zawodu. W tym miejscu rodzi się pytanie: skoro zatem cel pracy notariusza i tłumacza przysięgłego są identyczne, jak możemy go określić i gdzie mamy go szukać? Przyjrzyjmy się bliżej temu zagadnieniu.

Zawód notariusza reguluje ustawa Prawo o notariacie z 14 lutego 1991 roku. Zgodnie z regułami, o których wspomnieliśmy powyżej, nie wskazuje ona wprost *ratio legis* ani też celu profesji notariusza. Nie wnosi zatem wiele do zrozumienia celu istnienia zawodu tłumacza przysięgłego. Jednakże zawód notariusza jest zawodem starszym, o bardzo ugruntowanej pozycji, dobrze uregulowanym, z wykształconym samorządem zawodowym (cecha, której ciągle tłumaczom przysięgłym brakuje). Dużo obszerniejsza jest także literatura omawiająca specyfikę tego zawodu i do niej właśnie musimy się odwołać. Jak wskazuje Aleksander Oleszko (2015), już w II Rzeczypospolitej uważano notariusza za „osobę zaufania publicznego wykonującą wolny zawód o charakterze prawnopublicznym” pozostającą pod nadzorem władz państwowych¹³. Przez wolny zawód rozumiano przy tym działalność zawodową prowadzoną na własny rachunek i na własną odpowiedzialność. Notariusz sporządzał dokumenty z mocą urzędową. To ostatnie reguluje współcześnie art. 2 § 2 ustawy Prawo o notariacie z 1991 r. Zauważmy, że opis powyższy tak idealnie pasuje także do zawodu tłumacza przysięgłego, że opis tej działalności jest zasadniczo nie do rozróżnienia. Na gruncie ustawy z 2005 roku także tłumacz przysięgły jest osobą zaufania publicznego, wykonuje wolny zawód, pozostaje pod kontrolą władz państwowych, ale działa na własne ryzyko i rachunek, zaś efekty jego pracy mają „charakter dokumentu urzędowego”¹⁴. Oleszko wskazuje dalej, że notariusz, który dokonuje swoich czynności, nie jest stroną żadnego z jej uczestników, ale osobą zaufania publicznego. O takich osobach wspomina art. 17 Konstytucji; zaufanie publiczne rozumie się przy tym jako przekonanie o zachowaniu dobrej wiary w pełnieniu swojej funkcji, respektowanie prawa, a także zagwarantowanie profesjonalizmu wykonywanego zawodu¹⁵. I znowu, gdyby nie fakt, że autor wprost wymienia zawód notariusza, można by powyższą charakterystykę odnieść do zawodu tłumacza przysięgłego. W ramach charakterystyki notariusza, jako

¹³ A. Oleszko, *Notariat w systemie wymiaru sprawiedliwości*. LEX a Wolters Kluwer business, Warszawa 2015, s. 23.

¹⁴ Ustawa z dnia 14 lutego 1991 r. Prawo o notariacie, Dz. U. 1991 Nr 22 poz. 91. Art. 2 § 2.

¹⁵ A. Oleszko, *ibidem*, s. 57.

osoby zaufania publicznego, Oleszko wymienia dalej zasadę zachowania przez notariusza bezstronności i przestrzeganie równego dystansu wobec wszystkich stron czynności. Podkreśla także, iż notariat jest obdarzony zaufaniem publicznym przede wszystkim przez państwo, które udziela mu wyłączności kompetencyjnej dokonywanych czynności w postaci dokumentów, którym nadana jest moc urzędowa. Także tłumacz przysięgły, działając jako osoba zaufania publicznego, musi zachowywać bezstronność i dystans wobec stron czynności. Także i jego państwo obdarza analogicznym zaufaniem, przyznając mu wyłączność na tłumaczenia uwierzytelnione, które mają moc urzędową dokumentu. Także on wreszcie jest przez państwo kontrolowany w swojej działalności. Na czym jednak polega teleologiczna identyczność tych zawodów? Kluczowe znaczenie ma tu nadzór sprawowany przez państwo nad samodzielnym przeciw stanowiskiem notariusza, który gwarantuje bezpieczeństwo obrotu cywilnoprawnego¹⁶. Cel ten został *explicite* określony w Kodeksie etyki zawodowej notariusza. Preambuła tego Kodeksu, przyjętego Uchwałą nr 19/97 Krajowej Rady Notarialnej z dnia 12 grudnia 1997 roku stanowi bowiem, że: „Notariusz zapewnia stronom bezpieczeństwo obrotu,[...]”¹⁷. Nasza teza głosi natomiast, iż *per analogiam* celem zawodu tłumacza przysięgłego, jako osoby zaufania publicznego, jest zapewnienie bezpieczeństwa obrotu prawnego. Cel ten jest tożsamy z celem zawodu notariusza, przy jednoczesnej odmienności funkcji tych zawodów a podobieństwie form. Jest to cel pozajęzykowy, gdyż leży on już w obszarze prawa.

Warto w tym miejscu rozważyć bliżej kwestię podobieństwa form. Na czym miałyby ono bowiem polegać? Forma aktu notarialnego i forma uwierzytelnionego tłumaczenia dokumentu są do siebie podobne. Co więcej, tak jak akt notarialny jest nowym instrumentem prawnym sporządzanym samodzielnie i wprowadzanym do obiegu prawnego przez notariusza, to samo można powiedzieć o tłumaczeniu uwierzytelnionym sporządzanym przez tłumacza przysięgłego. Tłumaczenie takie jest bowiem także nowym instrumentem prawnym, który pojawia się w obiegu poprzez osobę tłumacza przysięgłego. Ma on, rzecz jasna, bardzo ograniczone możliwości kształtowania jego treści, z oczywistych względów określone przez katalog powinności i sztukę zawodu, ale jednocześnie produktem pracy tłumacza jest dokument urzędowy w sensie instrumentu prawnego. I to nawet wtedy, gdy tekst źródłowy w ogóle żadnym instrumentem prawnym nie był. Tłumacz przysięgły ma więc zdolność i władzę przemiany dowolnego tekstu źródłowego, w tym rzecz jasna i dokumentu, w nowy instru-

¹⁶ A. Oleszko, *op.cit.*, s. 247.

¹⁷ *Kodeks etyki zawodowej notariusza*. Wydawnictwo Stowarzyszenia Notariuszy RP, Poznań Kluczbork 1998, s. 6.

ment prawny, którego wcześniej w obiegu prawnym nie było. Widać od razu, że uprawnienie takie, jakkolwiek niewielkie by ono nie było, należy wykonywać w poczuciu odpowiedzialności i *lege artis*.

Cel pracy tłumacza przysięgłego jest w tym względzie tożsamy z celem pracy notariusza, jest nim bowiem zapewnienie bezpieczeństwa obrotu prawnego. Tłumacz przysięgły gwarantuje to w zakresie przekładu tekstów, jako osoba zaufania publicznego, działająca z mocy ustawy, zgodnie z treścią przepisów prawa i kierując się brzmieniem roty ślubowania. Efektem jego pracy jest tłumaczenie uwierzytelnione. Jak mówiliśmy jest to dokument mający moc urzędową, sporządzony w określony prawem sposób, zabezpieczający jego treść przed zniekształceniem i zafałszowaniem, a zarazem identyfikujący go jako określony instrument prawny. Zauważmy przy tym, że dokument taki może powstać jako rezultat przekładu dokonanego przez samego tłumacza przysięgłego, ale także przez inną osobę, której tekst, po sprawdzeniu i ewentualnym poprawieniu, może zostać przez tłumacza przysięgłego uwierzytelniony.

Przyjęcie założenia, że celem pracy tłumacza przysięgłego jest podniesienie bezpieczeństwa obrotu prawnego jest w naszym pojęciu także argumentem za przyjęciem postulatu raczej aktywnej, a nie tylko biernej roli tłumacza w procesie niektórych tłumaczeń ustnych. Dotyczy to w szczególności sytuacji tłumaczenia ustnego przy czynnościach notarialnych, kiedy to bardzo często zdarza się, że tłumacz jest jedynym przedstawicielem systemu wymiaru sprawiedliwości, z którym w sposób komunikatywny styka się klient obcojęzyczny. Dodatkowo, należy też liczyć się z faktem, że klient taki nie tylko nie rozumie rozwiązań prawnych pochodzących z odmiennego niż jego własny systemu prawnego, ale też nie rozumie samego języka prawniczego, w jakim z konieczności zredagowane są akty notarialne. Coraz powszechniejszym oczekiwaniem jest wówczas, aby tłumacz nie tylko przetłumaczył treść konkretnego instrumentu prawnego, ale i wytłumaczył klientowi jego skutki i działanie. W tym celu powinien on rzecz jasna dysponować wiedzą prawniczą na więcej niż minimalnym poziomie. Przyjęcie przez tłumacza aktywnej roli w tym procesie wydaje się zatem usprawiedliwione, a dla klienta zazwyczaj jest nieocenione. Zarazem należy pamiętać, że tłumacz przysięgły pozostaje niezależny od wszystkich stron postępowania, w każdym akcie tłumaczenia i w każdej sytuacji tłumaczeniowej.

4. Istota przekładu uwierzytelnionego

W drugim rozumieniu istoty pracy tłumacza przysięgłego szukamy odpowiedzi na pytanie, czym jest przekład uwierzytelniony i czy w jakiś istotny sposób różni się on od zwykłego tłumaczenia. Innymi słowy, chodzi o wskaza-

nie niezmienników przekładu, którymi powinien się kierować w swojej pracy tłumacz przysięgły. Poszukiwania te prowadzimy, mając na względzie cel jego zawodu, czyli zapewnienie bezpieczeństwa obrotu prawnego. Tłumacz przysięgły powinien bowiem nie tylko dochować należytej staranności, jak stanowi artykuł 14 ustawy, ale też wierności tłumaczenia, które to pojęcie jest często rozumiane odmiennie i nastrocza trudności interpretacyjnych. Problem ten słusznie podnoszą autorzy opracowania „Tłumacz przysięgły”¹⁸. Znana w środowisku tłumaczy metafora Woltera mówi żartobliwie, że „tłumaczenie jest [...] albo piękne albo wierne”. Dla nieprofesjonalistów, ale i często dla początkujących w zawodzie, tłumaczenie wierne to przekład „słowo w słowo”. Wierność utożsamiana jest tu z dosłownością. Z drugiej strony wiadomo, że tłumacze literatury pięknej i poezji poświęcają czasami wierność na rzecz piękna przekładu; górę biorą wówczas względy artystyczne, przedmiot owej bezinteresownej kontemplacji, o której pisał w swojej teorii estetycznej Immanuel Kant¹⁹. Jak wskazują autorzy wymienionego opracowania, dylemat ten „może być jednak poprawnie rozwiązany tylko przez zawodowego tłumacza”²⁰. Nie od dzisiaj wiadomo, że w przypadkach wątpliwych tłumacze przysięgli zwracają się raczej ku wierności tłumaczenia, poświęcając względy estetyczne, z czego nieraz robi się im – nieślusne naszym zdaniem – zarzuty. Uściślając nieco, w przypadkach nastroczających trudności interpretacyjnych wybór tłumacza przysięgłego skłania się raczej ku przekładowi bardziej dosłownemu niż pięknemu. Przekład wierniejszy bowiem zapewnia lepsze zachowanie wybranych niezmienników przekładu. Powstaje natychmiast pytanie, co podlega wiernemu odwzorowaniu w tłumaczeniu uwierzytelnionym, co może je odróżniać skądinąd od tłumaczenia literackiego, w którym przeważają względy natury estetycznej? Jak prowadzić tłumaczenie uwierzytelnione, aby w możliwie największym stopniu przyczynić się do zapewnienia bezpieczeństwa obrotu prawnego? Aby odpowiedzieć na pytanie, jakie naszym zdaniem powinny tu być zachowane niezmienniki przekładu, posłużymy się na początek prostym przykładem, by przejść od niego do przyjęcia określonej tezy i wskazania adekwatnej do niej koncepcji języka.

Wyobraźmy sobie sytuację, kiedy podczas procesu karnego, w którym oskarżonym jest osoba angielskojęzyczna, wysoki sąd zadaje klasyczne pytanie: *Czy oskarżony przyznaje się do winy?* Tłumacz może je przetłumaczyć wprost, zwracając się do oskarżonego: *Do you plead guilty?* Usłyszawszy zaś odpowiedź:

¹⁸ Cieślak B., Kierzkowska D., Michalska A., Staniszevska-Kowalik D., Zieliński J., *Tłumacz przysięgły. Status prawny i zawodowy*. Op. cit., s. 106.

¹⁹ Por. Immanuel Kant, *Krytyka władzy sądzienia*.

²⁰ Cieślak B., Kierzkowska D., Michalska A., Staniszevska-Kowalik D., Zieliński J., *Tłumacz przysięgły. Status prawny i zawodowy*. Ibidem, s. 108.

I do not plead guilty, tłumaczy ją, zwracając się do wysokiego sądu: *Nie przyznaję się do winy*. Wiadomo, że odpowiedź taka nie jest protokolowana dosłownie, lecz w parafrazie sądu i że tłumacz w taką parafrazę już nie ingeruje. Jeśli to robi, może zostać przez sąd upomniany. Załóżmy jednak, że w naszym przypadku sąd zwrócił się do protokolanta słowami: *Proszę zaprotokolować: na pytanie, czy oskarżony przyznaje się do winy, oskarżony odpowiedział twierdząco*. W praktyce nie zetknęliśmy się nigdy z takim przypadkiem, lecz teoretycznie jest on możliwy. Co w takiej sytuacji może i co powinien zrobić tłumacz? Pomijamy tu fakt, że z pewnością zareagowałby obrońca oskarżonego. Naszym zdaniem w takim przypadku tłumacz przysięgły ma nie tylko prawo, ale i obowiązek zareagować. Być może to wydaje się oczywiste, ale co sprawia, że miałyby on tutaj prawo sprzeciwu? Okoliczność, że wysoki sąd podaje do protokołu zdanie źle przetłumaczone, gdyż o przeciwnej wartości logicznej. Zmieniając zaś wartość logiczną zdania, sąd opisywałby inny stan rzeczy niż ten, z jakim mamy faktycznie do czynienia. Adekwatny przekład powinien wartość logiczną danego zdania utrzymać. Nie chodzi przy tym o to, czy zdanie to samo w sobie jest prawdziwe – oskarżony może przecież przed sądem kłamać. Chodzi o zachowanie wartości logicznej owego zdania w przekładzie. W tym sensie rozumiana prawdziwość, jako zachowanie wartości logicznej zdania źródłowego w tłumaczeniu, stanowi dla tłumacza przysięgłego granicę akceptowalności parafrazy sądowej, po przekroczeniu której, w naszym przekonaniu, tłumacz ma już wręcz obowiązek zareagować. Tekst wynikowy powinien tu bowiem opisywać w taki sam sposób w sensie logicznym określone stany rzeczy, co tekst źródłowy. W tym kontekście niezmiennikami przekładu muszą być wartości logiczne zdań oraz związki logiczne pomiędzy nimi. W ten sposób bowiem opis stanów rzeczy dokonany na gruncie języka źródłowego będzie maksymalnie zbliżony do opisu stanów rzeczy na gruncie języka docelowego. Nazwijmy przekład taki translacją prawdziwościową. Jeżeli tłumacz przysięgły ma zapewnić bezpieczeństwo obrotu prawnego, musi on dokonać translacji prawdziwościowej, która nie zmieni wartości logicznej zdań opisujących określone stany rzeczy, ani nie zmieni relacji logicznych pomiędzy nimi. Zatem przekład wierny to translacja prawdziwościowa, która zapewnia lepsze zachowanie wybranych niezmienników przekładu, czyli wartości logicznej zdań i relacji logicznych pomiędzy nimi. Słusznie zatem, w przypadku konieczności wyboru podczas procesu tłumaczenia uwierzytelnionego, tłumacz przysięgły poświęca wartość estetyczną na rzecz translacji prawdziwościowej, co relatywnie często obserwuje się w praktyce i z czego nierzadko osoby nieświadome celu pracy tłumacza przysięgłego czynią mu zarzuty. Podkreśłmy – zarzuty te, na gruncie określonej koncepcji języka i w świetle istoty przekładu poświadczonego – są niesłuszne. Wartość logiczna zdań i związki logiczne pomiędzy nimi mogą być zasadnie uznane za niezmienniki przekładu,

jeżeli przyjmiemy określoną koncepcję języka wywodzącą się z *Traktatu logiczno-filozoficznego* Ludwiga Wittgensteina (1997). Koncepcja ta jest najbardziej adekwatna w kontekście rozważań o istocie pracy tłumacza przysięgłego i najlepiej zdaje sprawę ze specyfiki tłumaczeń prawniczych, jakimi bez wątpienia pozostają tłumaczenia uwierzytelnione.

Traktat wprowadza pewną ontologię, która w doskonały sposób oddaje to, co dzieje się w ramach postępowań prawnych i dlatego jest doceniana przez prawników. Dla Wittgensteina światem są fakty w przestrzeni logicznej, fakty zaś rozumiane są jako stany rzeczy. Logicznym obrazem faktów jest myśl, która z kolei jest rozumiana jako zdanie sensowne. „To, co jest faktem – fakt – jest istnieniem stanów rzeczy”²¹. Pomiędzy językiem a światem istnieje pewna odpowiedniość. Poznając obraz faktów w języku, docieramy do stanów rzeczy w świecie. Sam Wittgenstein uważał, że relacja, jaka tu zachodzi, jest izomorficzna. Według niektórych autorów jednak odwzorowanie świata w języku może być jedynie homomorfizmem²². W tej koncepcji celem języka jest ukazanie prawdy, która może odsłonić się jedynie poprzez język, przy czym prawda jest tu rozumiana ontologicznie, jako ogół zdań prawdziwych. Sam język jest tu rozumiany antynaturalistycznie, eksponując jego atrybut, funkcję nośnika prawdy i abstrahując od jego akcydensu, czyli funkcji komunikacyjnej. Takie pojmowanie języka wywodzi się od Humboldta, precyzyjniej dał mu jednak wyraz dopiero Karl Bühler, który rozróżnił jednoklasowe i dwuklasowe systemy znaków²³. W podziale tym język to dwuklasowy system znaków, natomiast systemem jednoklasowym jest kod. Język jest właściwy tylko człowiekowi, kodem posługują się zwierzęta. Badacze nastawieni antynaturalistycznie krytykują przy tym próbę wywodzenia języka ludzkiego z kodów zwierzęcych. Tak twierdzi choćby Noam Chomsky²⁴, a także Karl Popper²⁵. Chomsky twierdził ponadto, że „języka nie należy pojmować jedynie – ani głównie – jako środka komunikacji” oraz, że „instrumentalne użycia języka są wtórne i pomocnicze”²⁶. W Polsce takie stanowisko rozwija przede wszystkim Bogusław Wolniewicz²⁷.

²¹ L. Wittgenstein, *Tractatus logico-philosophicus*. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1997, s.5.

²² U. Schrade, *Nurty filozofii współczesnej*. Oficyna Wydawnicza Politechniki Warszawskiej, Warszawa 2010, s. 44.

²³ K. Bühler, *Sprachtheorie*, Jena 1934, s. 69-78, § „Wort und Satz”.

²⁴ N. Chomsky, *Language and Mind*, New York 1968, s. 61.

²⁵ K.R. Popper, „Epistemology without a Knowing Subject”, [w:] *Logic, Methodology and Philosophy of Science III*, B. Van Rootselaar i F. Staal (red.), Amsterdam 1968, s. 345.

²⁶ N. Chomsky, *Current Issues In Linguistic Theory*, 1964.

²⁷ Por.: B. Wolniewicz, *Języki i kody* oraz B. Wolniewicz, *O pojęciu języka*, [w:] *Filozofia i wartości*, tom II, Wydział Filozofii i Socjologii UW, Warszawa 1998 r., s. 79.

W teoriach naturalistycznych język pojmowany jest głównie jako środek komunikacji, w ujęciu antynaturalistycznym natomiast, jest on przede wszystkim nośnikiem prawdy. Uważamy, że to drugie ujęcie ma lepsze zastosowanie w rozumieniu celu języka na gruncie prawa. Jeżeli jednak przyjmiemy, że celem języka jest odsłonięcie prawdy rozumianej jako ogół zdań prawdziwych, powstaje pytanie, co jest celem tłumaczenia uwierzytelnionego? Przy tych założeniach, naszym zdaniem, jego celem będzie nie zatarcie prawdy, co uzyskuje się poprzez zastosowanie translacji prawdziwościowej. Istotą przekładu uwierzytelnionego będzie więc odwzorowanie prawdziwościowe: to, co prawdziwe na gruncie języka źródłowego J1, po dokonaniu tłumaczenia musi pozostać prawdziwe na gruncie języka docelowego J2. Przy akceptacji klasycznej definicji prawdy, zgodnie z którą jest ona zgodnością sądu z rzeczywistością, ma to zupełnie fundamentalne znaczenie dla przekładu uwierzytelnionego dokonywanego w celu zapewnienia bezpieczeństwa obrotu prawnego. W przekładzie takim chodzi jednak o coś więcej, mianowicie o odwzorowanie związków logicznych. Po dokonaniu przekładu tekst docelowy powinien oddawać relacje logiczne, jakie zachodziły między zdaniami na gruncie języka J1, gdyż tylko ich prawdziwościowe odwzorowanie w języku docelowym J2 da prawdziwy obraz faktów, czyli stanów rzeczy, z jakim mieliśmy do czynienia w języku J1. Niezmiennikami przekładu są tu wartości logiczne zdań oraz relacje logiczne pomiędzy nimi. Po dokonaniu przekładu powinny one w sposób wierny odzwierciedlić relacje między stanami rzeczy, jeśli przekład ten ma być w sposób wiarygodny wykorzystany w obrocie prawnym. Może to zapewnić translacja wierna, czyli prawdziwościowa. Przy jej zastosowaniu opis stanów rzeczy utworzony na gruncie języka docelowego będzie maksymalnie zbliżony do opisu faktów na gruncie języka źródłowego. Oznacza to, że pomiędzy tymi dwoma opisami powinna zachodzić relacja izomorfizmu, a przynajmniej relacja silnego homomorfizmu, maksymalnie do takiegoż izomorfizmu zbliżona. Tak musi być, gdyż założonym celem języka jest w tym ujęciu ukazanie prawdy, rozumianej jako ogół zdań prawdziwych; w danym przypadku mamy zaś do czynienia z pewnym fragmentem tego ogółu.

Takim dociekaniom faktów rozumianych jako stany rzeczy zajmuje się prawo i w tym procesie powinno mu dopomagać tłumaczenie uwierzytelnione, jeżeli ma ono spełniać swój cel. Mogą się tu nasunąć dwa pytania. Po pierwsze, jaka translacja jest translacją prawdziwościową; po drugie zaś, czy taka translacja jest w ogóle możliwa? Jak mówiliśmy, translacja prawdziwościowa to taka, która zachowuje związki logiczne. Translacją, która zachowuje związki logiczne, jest z pewnością translacja izomorficzna. W sensie lingwistycznym, translacja izomorficzną będzie przekład kongenialny. Jak wiadomo występuje on niezwy-

kle rzadko, a czasem z różnych względów jest on być może wręcz niemożliwy do dokonania. Z tego względu w praktyce o wiele częściej tłumacz dokonuje przekładu homomorficznego. Zachowuje on jednak nie identyczność, a podobieństwo relacji. Naszym zdaniem istnieje skończona liczba homomorfizmów $H_1, H_2 \dots H_n$, które są na tyle blisko w sensie logicznym translacji izomorficznej T_i , iż uznajemy je za wystarczające przybliżenie związków logicznych opisywanych przez zdania języka źródłowego J_1 uzyskane w przekładzie na zdania języka docelowego J_2 . Oznacza to, że może istnieć więcej niż jeden poprawny przekład danego tekstu. Gdyby było inaczej, ustawowe uprawnienie tłumacza przysięgłego do poświadczania tłumaczeń dokonywanych przez inne osoby byłoby raczej bezprzedmiotowe. Trudno bowiem wyobrazić sobie, że inny tłumacz dokonał przekładu identycznego z przekładem, jakiego dokonałby dany tłumacz przysięgły poświadczający konkretny dokument. Jednocześnie nie przesądzamy, czy przekład izomorficzny, czyli kongenialny, jest możliwy wyłącznie jeden. Zdaniem specjalistów przekłady takie się zdarzają; za przykład na gruncie literatury pięknej znawcy podają angielski przekład *Stu lat samotności* Gabriela Garcii Marqueza. W przypadku literatury inne będzie jednak kryterium kongenialności. Tłumaczenie uwierzytelnione, mówiąc nieco poetycko, ma brzmieć nie pięknie, lecz prawdziwie.

5. Podsumowanie: perspektywy i aspiracje zawodu tłumacza przysięgłego

Zawód tłumacza przysięgłego w Polsce jest zawodem o dobrze ugruntowanej, choć jednocześnie, w powszechnej opinii środowiska, zdecydowanie niedocenianej pozycji. Jest to zawód zaufania publicznego, profesja okołoprawna, której celem jest zapewnienie bezpieczeństwa obrotu prawnego. W tym sensie jest on najbardziej zbliżony do cieszącego się dużym prestiżem zawodu notariusza. Istotą zawodu tłumacza przysięgłego nie jest samo dokonywanie tłumaczeń, ale zapewnienie bezpieczeństwa obrotu prawnego przez wykonywanie ustawowo powierzonych funkcji. Funkcje zawodu, określone w ustawie, należy wyraźnie odróżnić od jego celu, który jest dorozumiany i musi być z treści ustawy i kontekstu prawnego dopiero wyinterpretowany. Tłumacz przysięgły jest w pierwszym rzędzie elementem polskiego systemu wymiaru sprawiedliwości. Musi on, rzecz jasna, być profesjonalistą; jego profesjonalizm wykracza jednak daleko poza aspekty czysto lingwistyczne. Znajomość języka stanowi tu warunek *sine qua non*, ale równie ważna jest umiejętność dokonywania przekładu i świadomość celu tego zawodu. Sama znajomość języka jest bowiem niewystarczająca do bycia tłumaczem. Powyżej pewnego poziomu językowego górę bierze zdolność do dokonywania tłumaczenia. W tym kontekście można lepiej znać

język, ale gorzej tłumaczyć. W tłumaczeniu uwierzytelnionym istotne jest też rozumienie niezmienników przekładu poświadczonego. Przekład taki musi być przede wszystkim wierny. Wierność tę możemy określić, przyjmując antynaturalistyczną, logiczną koncepcję języka, którego celem jest odsłonięcie prawdy. Wówczas niezmiennikiem przekładu, teleologicznie istotnym, staje się zachowanie wartości logicznej zdań i relacji logicznych pomiędzy zdaniami obrazującymi stany rzeczy na gruncie języka źródłowego. Zachowanie tak zdefiniowanych niezmienników przekładu zapewnia realizację celu zawodu tłumacza przysięgłego, czyli podniesienia bezpieczeństwa obrotu prawnego.

Profesja tłumacza przysięgłego to wolny zawód w fazie rozwoju. Można powiedzieć, że w pewnym sensie jest to zawód nie do końca ukształtowany. Poprzez jego podobieństwo do pozycji rejenta jest to zawód powszechnie szanowany. Obok zawodu notariusza jest to bowiem jedyna osoba zaufania publicznego, której słowom *a priori* daje się wiarę z mocy ustawy. Ujmując rzecz kolokwialnie, wierzymy, że jest tak, jak mówi tłumacz przysięgły. Z drugiej strony jest to zawód niedoceniony. W największym stopniu ma na to wpływ zamrożenie stawek ustawowych na jego usługi, co odzwierciedla podejście samego Ministerstwa Sprawiedliwości do swoich biegłych. Kwestia podniesienia stawek, o co nieustannie zabiega, między innymi, Stowarzyszenie TEPIS, reprezentujące interesy tłumaczy, jest w tym względzie niezwykle istotna. Perspektywicznie jednak sprawą ogromnej wagi jest stworzenie samorządu zawodowego tłumaczy przysięgłych. Samorząd taki powinien docelowo przejąć od ministra sprawiedliwości „znaczłą część pieczy nad należyтым wykonywaniem zawodu tłumacza przysięgłego w granicach interesu publicznego i dla jego ochrony”²⁸. W tym względzie ustawodawca był raczej wstrzemięźliwy, kierując się opinią Huberta Izdebskiego (2004) na temat projektu ustawy o tłumaczach publicznych²⁹. Samorząd byłby tu rzeczywiście ukoronowaniem rozwoju tego zawodu. W naszym przekonaniu, w celu podniesienia prestiżu zawodu tłumacza przysięgłego, środowisko powinno odwoływać się przede wszystkim do jego celu. Cele te są bowiem wyraźnie niedostatecznie uświadomione, a nawet jeśli uświadomione, to niedostatecznie akcentowane przez ustawodawcę i środowiska prawnicze. Należy podkreślać fakt, że tłumacz przysięgły jest *de facto* wolnym zawodem, wykonywanym przez osoby zaufania publicznego w celu zapewnienia bezpieczeństwa obrotu cywilnoprawnego. Zawód ten wiąże się z przyjęciem dużej dozy odpowiedzialności za wprowadzanie do obiegu prawnego nowych

²⁸ G. Dostatni, *Komentarz do ustawy o zawodzie tłumacza przysięgłego*. WYDAWNICTWO TEPIS, Warszawa 2005, s. 55.

²⁹ H. Izdebski, *Opinia w przedmiocie projektu ustawy o tłumaczach publicznych (druk sejmowy nr 2481)*. Warszawa, 15 marca 2004 r.

instrumentów prawnych. Wymaga przy tym profesjonalizmu na wielu polach, językowych i pozajęzykowych, specjalistycznej wiedzy i umiejętności. Zwiększenie prestiżu tego zawodu powinno być celem działań całego środowiska. Pomóc w tym może właśnie uświadomienie sobie istoty pracy tłumacza przysięgłego.

BIBLIOGRAFIA

- Bühler K., *Sprachtheorie*, Jena 1934.
- Chauvin T., Stawecki T., Winczorek P., *Wstęp do prawoznawstwa*. Wydawnictwo C.H.Beck, Warszawa 2017.
- Chomsky N., *Current Issues In Linguistic Theory*, The Hague 1964.
- Chomsky N., *Language and Mind*, New York 1968.
- Cieślik B., Kierzkowska D., Michalska A., Staniszevska-Kowalik D., Zieliński J., *Tłumacz przysięgły. Status prawny i zawodowy*. Wydawnictwo TRANSLEGIS, Warszawa 2018.
- Dostatni G., *Komentarz do ustawy o zawodzie tłumacza przysięgłego*. WYDAWNICTWO TEPIS, Warszawa 2005.
- Egzamin na tłumacza przysięgłego. Komentarz, teksty egzaminacyjne, dokumenty*. Redakcja naukowa: Bolesław Cieślik, Liwiusz Laska, Michał Rojewski, Wydawnictwo C.H.Beck, Warszawa 2010.
- Izdebski H., *Opinia w przedmiocie projektu ustawy o tłumaczach publicznych (druk sejmowy nr 2481)*. Warszawa, 15 marca 2004 r.
- Jabłońska-Bońca J., *Wprowadzenie do prawa*. LexisNexis, Warszawa 2008.
- Kant Immanuel, *Krytyka władzy sądzienia*. PWN, Warszawa 2004.
- Kodeks etyki zawodowej notariusza*. Wydawnictwo Stowarzyszenia Notariuszy RP, Poznań Kluczbork 1998.
- Kodeks zawodowy tłumacza przysięgłego*. Polskie Towarzystwo Tłumaczy Przysięgłych i Specjalistycznych TEPIS, Warszawa 2018.
- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., Dz.U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483.
- Kubacki A.D., *TŁUMACZENIE POŚWIADCZONE. Status, kształcenie, warsztat i odpowiedzialność tłumacza przysięgłego*. LEX, a Wolters Kluwer business, Warszawa 2012.
- Oleszko A., *Notariat w systemie wymiaru sprawiedliwości*. LEX a Wolters Kluwer business, Warszawa 2015.
- Popper K.R., „Epistemology without a Knowing Subject”, [w:] *Logic, Methodology and Philosophy of Science III*, B. Van Rootselaar, F. Staal (red.), Amsterdam 1968.
- Schrade U., *Nurty filozofii współczesnej*. Oficyna Wydawnicza Politechniki warszawskiej, Warszawa 2010.
- Ustawa z dnia 14 lutego 1991 r. Prawo o notariacie, Dz. U. 1991 Nr 22 poz. 91.
- Ustawa z dnia 25 listopada 2004 r. o zawodzie tłumacza przysięgłego, Dz.U. 2015, poz. 487.
- Wittgenstein L., *Tractatus logico-philosophicus*. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1997.

Wolniewicz B., *Filozoficzne aspekty kary głównej*. [w:] *Filozofia i wartości*, tom II, Wydział Filozofii i Socjologii UW, Warszawa 1998 r.

Wolniewicz B., *Języki i kody* oraz B. Wolniewicz, *O pojęciu języka*, [w:] *Filozofia i wartości*, tom II, Wydział Filozofii i Socjologii UW, Warszawa 1998 r.

SUMMARY

The goal of this chapter is to discuss the essence of work of a sworn translator and interpreter. The main thesis states that the goal of sworn translator's work is the provision of safety to legal transactions. In this meaning such a goal is the same as the goal of the work of a notary public on the grounds of Polish legal system. The sworn translator may achieve that goal by maintaining invariables of translation that include logical values of propositions in the source text as well as logical relations between such propositions. The translator may accomplish such goals owing to application of a truth-focused translation. The theses are demonstrated with an application of comparative analysis as well as logical analysis of language.

Key words: sworn translator and interpreter, notary, invariables of translation, safety of legal transactions, logical relations, truth-focused translation

Marek Kądzielski, tłumacz przysięgły języka angielskiego i wykładowca akademicki. Ukończył filozofię i lingwistykę stosowaną na Uniwersytecie Warszawskim oraz studia doktoranckie z zakresu ekonomii i zarządzania w Akademii Leona Koźmińskiego.

Członek-ekspert Polskiego Towarzystwa Tłumaczy Przysięgłych i Specjalistycznych TEPIS. Wykładowca na studiach podyplomowych dla kandydatów na tłumaczy przysięgłych, związany z Lingwistyczną Szkołą Wyższą w Warszawie oraz z Uniwersytetem SWPS. Posiada rekomendację Europejskiej Izby Arbitrażowej do tłumaczenia dokumentów postępowania koncyliacyjnego według przepisów Komisji Międzynarodowego Prawa Gospodarczego ONZ oraz do tłumaczenia oficjalnych dokumentów Unii Europejskiej. Jako tłumacz przysięgły jest związany z kancelarią prawną White & Case.

Albert Guziak

Uniwersytet Warszawski

Zarys specyfiki niemieckiego prawa pracy w odniesieniu do prawa polskiego

Streszczenie

Niniejszy artykuł przedstawia zarys specyfiki niemieckiego prawa pracy w odniesieniu do polskiego prawa pracy. Rozwiązania legislacyjne w obrębie stosunków pracy w Republice Federalnej Niemiec zasadniczo różnią się od polskich regulacji w tym zakresie. Niemieckie prawo pracy stanowi dziedzinę prawa prywatnego, wyodrębnionego swym zakresem przedmiotowym z prawa cywilnego, jednak ze względu na federalny ustrój państwa, wieloletnią praktykę i swoisty sposób regulacji nie posiada jednej skodyfikowanej formy legislacyjnej jak np. polski Kodeks pracy. Niemieckie prawo pracy wykazuje również odrębną systematyzację oraz specyficzne instrumenty prawne, nieobecne w innych systemach prawnych. Niniejsza publikacja przybliży najważniejsze założenia niemieckiego prawa pracy, ze szczególnym uwzględnieniem terminów prawnych i prawniczych, które przyszli bądź praktykujący tłumacze mogą uważać za cenne; podstawowa znajomość specyfiki danej gałęzi prawa oraz jej terminologii jest bowiem ważna dla doboru poprawnych ekwiwalentów językowych.

Słowa kluczowe: język prawa, Niemcy, praktyka tłumaczeniowa, prawo pracy, system prawa

1. Wprowadzenie

Prawo pracy jest niezwykle istotną gałęzią prawa, zważywszy na zakres dziedziny życia społeczno-gospodarczego, jaki reguluje swoimi przepisami. Kształtowanie stosunku zatrudnienia, warunków pracy, relacji pracodawca – pracownik itp. stanowią jeden z kluczowych obszarów działalności ludzkiej, sankcjonowanej regulacjami prawnymi. Z prawem pracy mamy do czynienia każdego dnia, jako że większość z nas jest jednym z podmiotów, których dotyczą przepisy prawa pracy. Również czynni bądź przyszli tłumacze, specjalizujący się w tłuma-

zeniach prawno-prawniczych są lub będą na co dzień konfrontowani w swej pracy z mnogością tekstów, w których występuje aparat pojęciowy prawa pracy – jako jednej ze szczególnych gałęzi prawa prywatnego. Dla polskich tłumaczy języka niemieckiego podstawowa znajomość niemieckiego prawa pracy jest o tyle istotna, że relacje pracownicze w obrębie wolnego przepływu osób w ramach rynku wewnętrznego Unii Europejskiej zawierane na mocy niemieckiego prawa pracy są nader często spotykane, a także dlatego, że stosunki gospodarcze między Polską a krajami niemieckojęzycznymi (głównie Niemcami), włączając w to sprawy pracownicze, wykazują ścisły charakter (według obszernego raportu Głównego Urzędu Statystycznego *Informacja o rozmiarach i kierunkach czasowej emigracji z Polski w latach 2004-2018* najwięcej polskich emigrantów (706 tys.) przebywało w Niemczech, a głównym powodem wyboru tego kraju była chęć podjęcia tam pracy¹).

Niniejszy artykuł nie stanowi kompleksowego opracowania niemieckiego prawa pracy; jest jedynie próbą przybliżenia jego specyfiki w porównaniu z prawem polskim. Mimo analogii między polskim a niemieckim systemem prawnym sposób regulacji i implementacji niemieckiego prawa pracy znacznie różni się od rozwiązań stosowanych w Polsce. Główny nacisk niniejszego opracowania położony jest na wskazanie charakterystycznych cech wyodrębnienia i systematyzacji niemieckiego prawa pracy. W tekście pojawiają się w tym celu również niemieckie określenia i pojęcia z języka prawno-prawniczego, które pozwolą, szczególnie przyszłym tłumaczom, na lepsze zrozumienie najważniejszych kwestii omawianej tematyki.

2. Źródła prawa niemieckiego

Dla poniższej klasyfikacji przyjęta została zasadniczo definicja źródła prawa jako sformalizowanego aktu władzy państwowej, zawierającego przepisy prawne (Muras 2017: 37). Republika Federalna Niemiec jest demokratycznym, federalnym oraz socjalnym państwem prawa. Powyższa charakterystyka wynika wprost z niemieckiej konstytucji (art. 20 i art. 28 GG), a dokładniej, używając pełnej nazwy aktu prawnego, *Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland* (GG) - *Ustawy Zasadniczej dla Republiki Federalnej Niemiec*. Republika Federalna Niemiec jest państwem prawa, według którego zasad wszelkie działania wszystkich podmiotów prawa muszą być zgodne z obowiązującymi normami

¹ Por. Główny Urząd Statystyczny, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/ludnosc/migracje-zagraniczne-ludnosc/informacja-o-rozmiarach-i-kierunkach-czasowej-emigracji-z-polski-w-latach-2004-2018,2,12.html> (dostęp: 02.09.2020).

prawnymi, ustalonymi w określonej hierarchii. Do respektowania tych norm zobligowane są w codziennym życiu zarówno organy państwowe, jak i ogół obywateli. Najwyżej usytuowanym w hierarchii norm prawnych aktem prawnym, jak w przypadku większości państw prawa zachodniej cywilizacji, jest pisana konstytucja (ustawa zasadnicza). Niemiecka konstytucja (*Verfassung*) nadaje ramy porządkowi prawnemu i systemowi wartości Niemiec. W niej zawarte są: prawa podstawowe (*Grundrechte*) jako najdonioślejsze zasady postępowania organów państwowych i obywateli, zasady ustrojowe państwa (*Grundordnung*), zasady dotyczące przeprowadzania wyborów do Bundestagu, przepisy odnoszące się do pozycji oraz praw członków Bundestagu, oraz przepisy dotyczące organizacji i sposobu funkcjonowania niższej izby niemieckiego parlamentu. Ustawa zasadnicza stanowi zatem podstawę całego niemieckiego systemu prawnego. Tak jak w polskim systemie prawnym, również w Niemczech każdy przepis prawny zawarty w innym niż konstytucja źródle prawa, musi być z nią zgodny pod względem formalnym i materialnym.

Miejsce niższe od ustawy zasadniczej zajmują w hierarchii aktów prawnych ogólne zasady prawa międzynarodowego (*allgemeine Regeln des Völkerrechts*), obejmujące zarówno ogólne zasady prawa (*allgemeine Rechtsgrundsätze*), jak i zwyczaj prawa międzynarodowego (*das Völkergewohnheitsrecht*). Prymat zasad prawa międzynarodowego (w szczególności praw człowieka klasyfikowanych jako wiążące przepisy prawa międzynarodowego) wynika wprost z art. 25 niemieckiej konstytucji. W tym kontekście należy również zaznaczyć, że prawo Unii Europejskiej ma tę samą pozycję w hierarchii prawa, co prawo międzynarodowe, tzn. znajduje się wyżej od „zwyczajnych ustaw”. Stosunek ten również wynika *explicite* z niemieckiej ustawy zasadniczej, a zawarty jest w art. 23 – znanym obiegowo jako *Europaartikel*. Niżej w hierarchii źródeł prawa usytuowane są tzw. ustawy zwyczajne (*einfache Gesetze*). W polskim systemie prawnym funkcjonuje w analogicznym układzie hierarchii praw określenie „ustawy krajowe”. Użycie tej nazwy w kontekście systemu niemieckiego byłoby jednakże nieadekwatne, przymiotnik „krajowy” odnosi się bowiem do aktów prawnych uchwalonych przez poszczególne kraje związkowe – *Landesgesetze* (jak wcześniej zostało to zaznaczone, Republika Federalna Niemiec jest krajem związkowym), a nie przez cały związek, tzw. *Bund*, które określane są jako „ustawy zwyczajne”. Uchwala je Bundestag przy współdziałaniu Bundesratu (wyższej izby parlamentu niemieckiego, skupiającej przedstawicieli krajów związkowych). Warto w tym kontekście również wspomnieć o niemieckim procesie ustawodawczym oraz wynikającej z niego relacji kraje związkowe – związek federalny. Art. 31 niemieckiej Ustawy Zasadniczej jasno wskazuje na wyższość prawa federalnego nad prawem krajowym. Jednakże konstytucja niemiecka jasno

rozgranicza między tymi przypadkami/dziedzinami życia, w których to *Bund* ma „wyłączną kompetencję ustawodawczą”, określaną w niemieckim systemie prawnym jako *ausschließliche Gesetzgebungskompetenz des Bundes* (art. 71 oraz art. 73, np. sprawy międzynarodowe, obronność, obywatelstwo, migracja, polityka monetarna itp.) oraz tymi, gdzie *Bund* i *Länder* są na równi uprawnione do uchwalania aktów prawnych, co określane jest jako konkurująca kompetencja ustawodawcza – *konkurriende Gesetzgebungskompetenz* (art. 72 oraz art. 74, np. prawo cywilne, prawo karne, komunikacja lądowa, prawo spółek, **prawo pracy**, ochrona konsumentów itp.). Poniżej ustaw zwyczajnych umiejscowione są rozporządzenia (*Rechtsverordnungen*), wydawane przez rząd federalny, właściwych ministrów federalnych oraz rządy krajowe. Najniżej w hierarchii źródeł praw pisanych znajdują się tzw. *Satzungen*, wydawane przez lokalne podmioty prawa publicznego, np. gminy, obowiązujące na obszarze uprawnionego do ich wydania organu². W polskim systemie prawnym ich odpowiednikiem są akty prawa miejscowego.

3. Gałęzie prawa niemieckiego

Oprócz podziału prawa, a dokładniej norm prawnych, ze względu na pozycję w hierarchii źródeł prawa wynikającego zasadniczo wprost z najwyższych aktów prawnych, nauka o prawie wypracowała również podział na pewne działy obejmujące kompleksy norm regulujących stosunki społeczne tego samego rodzaju, które nazywamy gałęziami prawa (np. prawo cywilne, prawo karne czy prawo administracyjne). Podział prawa na gałęzie to rezultat historycznej ewolucji, u której podstaw leżą z jednej strony wyodrębnianie się z dotychczas istniejących gałęzi prawa bardziej wyspecjalizowanych kompleksów norm (np. wyodrębnienie prawa pracy i prawa rodzinnego z prawa cywilnego), z drugiej strony – powstawanie całkowicie nowych gałęzi prawa (np. prawa europejskiego) (Morawski 2001: 85).

Prawo niemieckie dzieli się na prawo prywatne (*Privatrecht*) oraz prawo publiczne (*öffentliches Recht*). Prawo prywatne reguluje stosunki między obywatelami, tj. podmiotami prywatnymi, mające charakter równorzędny, gdzie roszczenia dochodzone są na wniosek zainteresowanych stron. Najistotniejsze w niemieckim porządku prawnym działy prawa prywatnego to: prawo cywilne (*das bürgerliche Recht*), prawo handlowe (*Handelsrecht*) oraz prawo pracy (*Arbeitsrecht*). Prawo publiczne natomiast reguluje stosunki w obrębie organów

² Por. Europäisches Justizportal (tłumaczenie: autor), https://e-justice.europa.eu/content_member_state_law-6-de-maximizeMS-de.do?member=1 (dostęp: 02.09.2020).

państwa oraz między organami państwa a obywatelami, w których jeden podmiot jest podporządkowany drugiemu, a roszczenia dochodzone są z urzędu. Prawo publiczne obejmuje przepisy i normy prawa administracyjnego (*Verwaltungsrecht*), prawa karnego (*Strafrecht*) oraz prawa ustrojowego/prawa konstytucyjnego (*Staatsrecht=Verfassungsrecht*).

Powyższa klasyfikacja na gałęzie prawa niemieckiego wiąże się z podziałem na odrębne typy sądownictwa, w których rozpatrywane są sprawy z poszczególnych gałęzi, a które różnią się znacząco od polskich typów sądownictwa. Niemiecki system sądownictwa wyróżnia: „sądownictwo finansowe/ds. finansowych” (*Finanzgerichtsbarkeit*), którego najwyższą instancją jest „federalny trybunał ds. finansowych” (*Bundesfinanzhof*) z siedzibą w Monachium; „sądownictwo socjalne/ds. socjalnych” (*Sozialgerichtsbarkeit*) z „federalnym trybunałem ds. socjalnych” (*Sozialgerichtsbarkeit*) z siedzibą w Kassel jako najwyższą instancją rozpatrującą ten rodzaj spraw; „sądownictwo administracyjne” (*Verwaltungsgerichtsbarkeit*) – tutaj najwyższą instancją jest *Bundesverwaltungsgericht* w Lipsku; „sądownictwo pracy” (*Arbeitsgerichtsbarkeit*) – spory z zakresu prawa pracy rozpoznaje w ostatniej instancji *Bundesarbeitsgericht* z siedzibą w Erfurcie; oraz sądownictwo powszechne (*ordentliche Gerichtsbarkeit*), które w przeciwieństwie do polskiego prawa i systemu sądownictwa rozpatruje sprawy nienależące do kompetencji powyżej wymienionych typów sądownictwa (np. sprawy karne czy niektóre sprawy cywilne, m.in. z prawa spadkowego, prawa rzeczowego, prawa budowlanego). Najwyższą instancją odwoławczą dla wszystkich typów sądownictwa jest „Trybunał Federalny” (*Bundesgerichtshof*) z siedzibą w Karlsruhe. Na samym szczycie, co wynika z wcześniej omówionej hierarchii źródeł prawa, wszystkich rodzajów sądownictwa w Niemczech znajduje się „Federalny Trybunał Konstytucyjny” (*Bundesverfassungsgericht*, również z siedzibą w Karlsruhe), który jest odrębnym od pozostałych sądów samodzielnym organem sądownictwa konstytucyjnego, którego podstawowym zadaniem jest sądowa kontrola konstytucyjności aktów prawa niższego rzędu z niemiecką Ustawą Zasadniczą³.

4. Źródła niemieckiego prawa pracy

Prawo pracy jako osobna gałąź prawa nie doczekało się, w porównaniu np. do polskiego systemu prawnego, uregulowania ustawowego w postaci jednego usystematyzowanego aktu prawnego (kodeksu) – *Arbeitsgesetzbuch* – jak

³ Por. Rechtsgebiete in Deutschland (tłumaczenie: autor), <https://dr-effertz.de/rechtsgebiete-in-deutschland/> (dostęp: 03.09.2020).

w dawnym prawodawstwie Niemieckiej Republiki Demokratycznej, w którym to zawarte zostałyby wszelkie uregulowania dotyczące materii prawa pracy. Pomimo wielu starań oraz regulacji prawnych wynikających z art. 30 *Einigungsvertrag (EinigVtr) – Traktatu zjednoczeniowego* z roku 1990 nie udało się jednolicie skodyfikować prawa pracy. I właśnie ten fakt oraz często odmienne rozwiązania prawne przyjęte w poszczególnych krajach związkowych jednoznacznie przesądają o specyfice niemieckiego prawa pracy.

Regulacje prawne z zakresu niemieckiego prawa pracy odnajdziemy w różnych – dość licznych – ustawach. Dla tłumaczy stanowić to może nie lada wyzwanie, jednak znajomość owych regulacji jest często niezbędna, aby odszukać konkretny ekwiwalent językowy. Podstawowym źródłem niemieckiego prawa praca jest Ustawa Zasadnicza, z której wynika szereg ogólnych i naczelnych zasad prawa praca, jak np. nienaruszalność godności człowieka (art. 1), prawo do nieograniczonego rozwoju (art. 2), równouprawnienie kobiet i mężczyzn w życiu zawodowym (art. 3 ust. 2) oraz zakaz samowolnego traktowania pracownika ze względu na jego płeć, pochodzenie, rasę, język, ojczyznę, wiarę lub jego pochodzenie polityczne i religijne (art. 3 ust. 3). Dzięki wolności tworzenia zrzeszeń i związków (art. 9 ust. 3) konstytucyjnie zagwarantowana jest także autonomia układów zbiorowych, a tym samym zasadniczy zakres systemu układów zbiorowych – tak bardzo charakterystyczny dla niemieckiego prawa pracy (Brzezińska 1991: 24).⁴

Poza niemiecką konstytucją, ustawą regulującą fundamenty stosunków z zakresu prawa pracy jest *Bürgerliches Gesetzbuch (BGB) – Kodeks cywilny*. „Konstytucyjną” zasadą wynikającą w pierwszej kolejności z *Grundgesetz*, jednakże doprecyzowaną i rozbudowaną, jest zasada swobody zawierania umów (*Vertragsfreiheit*); wynika ona z art. 2 ust. 1 GG, a jej rozwinięcie wraz z ograniczeniami znajduje się w BGB (§ 311, § 134 oraz § 138). Drugim istotnym przepisem cywilnoprawnym tworzącym zręby rozwiązań z obszaru prawa pracy jest § 611 BGB, regulujący zakres umowy o świadczenie usług (*Dienstvertrag*), z której w niemieckim systemie prawnym wynika m.in. umowa o pracę (*Arbeitsvertrag*).

Oprócz dwóch wyżej wskazanych źródeł niemieckiego prawa pracy, w praktycznym wymiarze regulacji stosunków z omawianego zakresu zastosowanie znajdują liczne ustawy szczególne, odnoszące się do zagadnień szczegółowych, oraz regulacje z zakresu prawa pracy w poszczególnych ustawach, dotyczące np. ochrony wynagrodzenia przed egzekucją w *Zivilprozessordnung (ZPO) – Kodeksie postępowania cywilnego* (Brzezińska 1991: 25). Ustawy spe-

⁴ Więcej na temat tego zagadnienia w kolejnej części.

cialne o fundamentalnym znaczeniu dla niemieckiego prawa pracy to: *Gesetz zur Regelung eines allgemeinen Mindestlohns (MiLoG)* – Ustawa o minimalnym wynagrodzeniu, *Kündigungsschutzgesetz (KSchG)* – Ustawa o ochronie przed wypowiedzeniem, *Arbeitszeitgesetz (ArbZG)* – Ustawa o czasie pracy, *Bundesurlaubsgesetz (BurlG)* – Federalna ustawa regulująca wymiar urlopu, *Entgeltfortzahlungsgesetz (EntgFG)* – Ustawa regulująca wypłatę wynagrodzeń w dniach wolnych od pracy oraz w przypadku choroby, *Teilzeit- und Befristungsgesetz (TzBfG)* – Ustawa o pracy w niepełnym wymiarze godzin, *Allgemeines Gleichbehandlungsgesetz (AGG)* – Ustawa o równym traktowaniu, *Mutterschutzgesetz (MuSchG)* i *Bundeselterngeldgesetz (BEEG)* – Ustawa regulująca urlop macierzyński i wychowawczy, *Tarifvertragsgesetz (TVG)* – Ustawa o zbiorowych układach pracy, *Betriebsverfassungsgesetz (BetrVG)/Personalvertretungsgesetze (PersVG) /Mitbestimmungsgesetz (MitbestG)* – Ustawa regulująca ustrój zakładu pracy/Ustawa o reprezentacji pracowników w zakładach pracy/Ustawa o współdecydowaniu pracowników, *Handelsgesetzbuch (HBG)* – Kodeks handlowy, *Gewerbeordnung (GewO)* – Ustawa o prowadzeniu działalności gospodarczej oraz *Arbeitsgerichtsgesetz (ArbGG)* – Ustawa o sądach pracy. Powyższy wykaz nie jest wyczerpujący, uwidacznia jednak specyfikę regulacji dotyczących niemieckiego prawa pracy. Tłumacze specjalizujący się w ogólnie pojętym prawie pracy bądź inne osoby zainteresowane tymi zagadnieniami muszą sięgnąć po kompleksowe opracowania dotyczące wykazu ustaw.

Omawiając źródła prawa pracy, nie można pominąć prawodawstwa Unii Europejskiej. Łączy ono systemy prawne wszystkich krajów członkowskich UE oraz tych, które na mocy umów bilateralnych ze Wspólnotą Europejską (np. Norwegia i Szwajcaria) podlegają w zakresie funkcjonowania wspólnego rynku prawu stanowionemu przez unijne instytucje oraz jurysdykcji Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej. To właśnie ścisła integracja polityczno-ekonomiczna w obrębie wspólnego rynku wewnętrznego UE przyczyniła się do tworzenia prawa również w zakresie prawa pracy, które – jak w przypadku systemów prawnych poszczególnych państw członkowskich – obejmuje normy odnoszące się do zatrudnienia i stosunków pracy, w tym przypadku wykraczających poza zakres regulacji jednego państwa. W opracowaniach z tego zakresu używane jest pojęcie „europejskie prawo pracy” jako dział prawa europejskiego, obejmujący w szerszym znaczeniu również prawo tworzone przez Radę Europy⁵. W węższym zakresie termin „europejskie prawo pracy” stosowany jest w odniesieniu do prawa Unii, choć w oficjalnych dokumentach UE stosowane są nazwy, jak np.

⁵ Por. Europejskie prawo pracy, <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/europejskie-prawo-pracy;3899205.html> (dostęp: 11.09.2020).

„sprawy socjalne”, „polityka zatrudnienia”, czy „zatrudnienie” (Florek 2010: 17). Zarówno pierwotne źródła prawa europejskiego (w kontekście prawa pracy – są to głównie traktaty założycielskie, Karta Praw Podstawowych UE), jak i wiążące wtórne źródła: rozporządzenia, dyrektywy i decyzje (w zakresie prawa pracy największą rolę odgrywają dyrektywy⁶) mają pierwszeństwo przed prawem krajowym w przypadku kolizji praw (patrz część 2. Źródła prawa w niemieckim systemie prawnym). UE jedynie uzupełnia swoimi działaniami prawodawczymi inicjatywy legislacyjne z zakresu prawa pracy, określając standardy minimalne (poprzez wydawanie dyrektyw), dotyczące ogólnych warunków pracy i zatrudnienia⁷. Poszczególne państwa członkowskie mogą jednakże przyznać pracownikom wyższy poziom ochrony. Najważniejsze dyrektywy z obszaru europejskiego prawa pracy odnoszą się do następujących obszarów: równości szans oraz równego traktowania kobiet i mężczyzn w dziedzinie zatrudnienia, czas i warunki pracy, równego traktowania pracowników bez względu na religię, wyznanie, pochodzenie rasowe, etniczne, niepełnosprawność, wiek i orientację seksualną, bezpieczeństwa i ochrony zdrowia pracowników, delegowania pracowników w ramach świadczenia usług, uczestnictwa pracowników w spółce i spółdzielni europejskiej czy zwolnień grupowych.

5. Specyfika niemieckiego prawa pracy w odniesieniu do prawa polskiego

Kluczowym kryterium dokonania systematyki niemieckiego prawa pracy stanowi zakres stosunku pracy, jaki dane przepisy regulują. Kryterium to wynika również z wcześniejszych rozważań na temat źródeł prawa pracy. W prawie niemieckim wyróżnić możemy zatem „indywidualne prawo pracy” (*Individualarbeitsrecht*), obejmujące swym zakresem dojsię do skutku oraz treść pojedynczego stosunku pracy oraz „zbiorowe prawo pracy” (*das kollektive Arbeitsrecht*),

⁶ Dyrektywy stanowią najbardziej efektywny rodzaj aktu wtórnego prawa UE, gdyż w swojej specyfice wiążą swoich adresatów (państwa członkowskie oraz inne państwa podlegające unijnemu prawodawstwu w zakresie funkcjonowania wspólnego rynku) co do celów dyrektywy, pozostawiając im natomiast wybór form i środków realizacji. Pozwala to UE na przeфорsowanie nadrzędnych celów z zakresu „europejskiego prawa pracy”, jakimi są: ochrona pracowników i polityka zatrudnienia, zostawiając swobodny zakres działania w celu realizacji celów dyrektyw prawodawstwom krajowym, uwzględniając ich specyfikę legislacyjną (np. jak w przypadku Niemiec kwestię podziału kompetencji między rządem federalnym a krajami związkowymi) oraz własną politykę społeczną i politykę zatrudnienia. W obrębie europejskiego prawa pracy UE działa zgodnie z zasadą pomocniczości (subsydiarności) i proporcjonalności, tworząc prawo tam, gdzie jest to konieczne dla zachowania europejskiego (transgranicznego) wymiaru kształtowania stosunków pracy.

⁷ Por. Zatrudnienie, sprawy społeczne i wykluczenie społeczne, <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=157&langId=pl> (dostęp: 11.09.2020).

którego przepisy odnoszą się do wielości stosunków pracy, w szczególności tych wynikających ze zbiorowych układów pracy (*Tarifverträge*). Do tej kategorii zaliczają się również porozumienia zakładowe (*Betriebsvereinbarungen*) oraz prawa pracowników do współdecydowania w zakładach pracy (*Mitbestimmungsrechte*)⁸.

Jednym z istotnych zagadnień z zakresu „indywidualnego prawa pracy” jest na gruncie niemieckim definicja umowy o pracę (*Arbeitsvertrag*). Brak jednolitych i skodyfikowanych regulacji prawa pracy przekłada się tutaj na pytanie, kiedy w prawie niemieckim daną więź prawną łączącą pracodawcę i pracownika uznać można za stosunek pracy wynikający z umowy o pracę, a nie jedynie umowę o świadczenie usług, uregulowaną w niemieckim kodeksie cywilnym (*Dienstvertrag* – § 611 *BGB*). Zważywszy na możliwość ustnego zawarcia umowy o pracę, kryterium rozstrzygającym postawione wyżej pytanie jest faktyczna realizacja stosunku pracy; robocza definicja umowy o pracę brzmiałaby zatem następująco – umowa o pracę to rodzaj umowy z zakresu prawa prywatnego między pracownikiem/pracownikami a pracodawcą, zgodnie z którą pracownik/pracownicy zobowiązany jest/zobowiązani są do wykonywania pracy na rzecz pracodawcy pod jego osobistym kierownictwem (*in persönlicher Abhängigkeit*) oraz do przestrzegania jego wytycznych dotyczących wykonywania pracy (*weisungsgebunden*). Co się tyczy swobody kształtowania treści stosunku pracy (*die inhaltliche Gestaltungsfreiheit*), podlega ona w praktyce niemieckiego prawa pracy pewnym ograniczeniom: jeśli dany stosunek pracy opierać się ma na „ogólnych warunkach umów” – przygotowanych wcześniej ogólnych klauzulach (*Allgemeine Geschäftsbedingungen*), należy przy zawieraniu umowy o pracę sprawdzić, czy zakres zastosowania tych klauzul jest zgodny z §310 *BGB*, w szczególności czy znajdują one zastosowanie w wyszczególnionych w nim przypadkach. Warunki świadczenia pracy obwarowane są ponadto także licznymi przepisami ustaw szczególnych, np. dotyczących pracy nocą, zatrudnienia małoletnich czy ochrony kobiet ciężarnych⁹.

Szczególnie ciekawym i osobliwym rozwiązaniem ustawowym jest regulacja wypowiedzenia, a dokładniej „ochrony przed wypowiedzeniem” (*Kündigungsschutz*) w przypadku, kiedy do zakończenia stosunku pracy dochodzi na skutek okoliczności, w których pracodawca nie może kontynuować zatrudniania pracownika/pracowników z przyczyn nieleżących po stronie pracodawcy (np. likwidacja zakładu pracy, brak zamówień, straty w obrotach itp.). W takich przypadkach, jeśli weźmie się pod uwagę daną liczbę pracowników, z który-

⁸ Por. Simon, Funk-Baker (2013: 112); (tłumaczenie: autor).

⁹ Por. Simon, Funk-Baker (2013: 113); (tłumaczenie: autor).

mi pracodawca zamierza zakończyć stosunek pracy, ten ostatni musi „wybrać pracowników do zwolnienia” na podstawie tzw. kryteriów społecznych (*Sozialauswahl*), obejmujących m.in. wiek zatrudnionego, obowiązki alimentacyjne, ewentualny stopień niepełnosprawności pracownika itp.

Elementem bodaj najbardziej wyróżniającym niemieckie prawo pracy, na tle polskiego prawa pracy, jest np. materia obejmująca „zbiorowe prawo pracy”. Brak skodyfikowanego prawa pracy w Niemczech zrekompensowany jest regulacjami wynikającymi ze zbiorowych układów pracy, zawieranych między przedstawicielami pracodawców i pracowników. Taki stan rzeczy świadczy również o elastycznym podejściu do regulacji stosunków prawnych między pracodawcą a pracownikiem. W ostatecznym rozrachunku wydaje się, że dzięki silnej pozycji niemieckich związków zawodowych oraz wysokiej w nich partycypacji pracowniczej, taki sposób regulacji jest zadowalający zarówno dla pracowników, jak i dla pracodawców.

Na gruncie prawa niemieckiego zbiorowe układy pracy, zwane również „umowami taryfowymi” (*Tarifverträge*), są porozumieniami wypracowanymi pomiędzy związkami pracodawców lub indywidualnym pracodawcą danego zakładu pracy a związkiem zawodowym. Poprzez ten rodzaj umów regulowane są najważniejsze warunki pracy dla danej branży lub dla konkretnego przedsiębiorstwa, takie jak: czas pracy, wynagrodzenie, okresy wypowiedzenia, wymiar urlopu, wynagrodzenie w czasie urlopu oraz inne składniki uposażenia pracowników, jak np. popularne dla wielu niemieckich branż premie świąteczne. Jako że regulacje z zakresu prawa pracy wynikające z ustawodawstwa państwowego (na poziomie krajów związkowych, jak i federalnym) określają powyższe kwestie dość ogólnikowo, dając przy tym możliwość ich doprecyzowania „umowom taryfowym”, wiąże się to z wieloma korzyściami dla obu stron zbiorowego układu pracy. Pracownik dzięki członkostwu w związkach zawodowych wpływa na określenie warunków pracy, będąc następnie beneficjentem wynegocjowanych warunków pracy (często jednak zakłady pracy, w których obowiązują układy zbiorowe, obejmują swoich pracowników, którzy nie są członkami związków zawodowych, warunkami zawartymi w *Tarifverträge*). Pracownik ma bezpośredni udział również w zmianach dotyczących sytuacji finansowej swojego zakładu pracy; układy zbiorowe charakteryzują się krótszym okresem obowiązywania odnośnie do wynagrodzenia, jednocześnie inne regulacje takie jak: czas pracy czy wymiar urlopu obowiązują dłużej. Pracodawca natomiast nie musi ustalać warunków pracy osobno z każdym pracownikiem, wiąże się to również z brakiem ewentualnych sporów z konkretnymi osobami, jako że wszyscy pracownicy objęci są jednolitymi warunkami pracy. W czasie obowiązywania układu zbiorowego niedopuszczalny jest również strajk pracowników – obowiązuje

w tym wypadku bowiem tzw. obowiązek pokoju (*Friedenspflicht*). Wydaje się jednak, że z uwagi na często karkołomne i długie negocjacje warunków pracy między pracodawcami a związkami zawodowymi, które kończą się osiągnięciem porozumienia, ten środek walki o prawa pracowników nie ma racji bytu. W niektórych branżach niekiedy na podstawie decyzji federalnego ministra ds. pracy dana „umowa taryfowa” staje się umową powszechnie obowiązującą (*Allgemeinverbindlicher Tarifvertrag*), najczęściej ustalane jest jednocześnie np. minimalne wynagrodzenie (*Mindestlohn*) dla danej branży. W tym zakresie obowiązuje jednak zasada korzystniejszych regulacji dla pracownika (*Günstigkeitsprinzip*), tzn. jeśli inny układ zbiorowy o pracę bądź indywidualna umowa o pracę przewiduje korzystniejsze rozwiązania dla pracownika, wtedy owa „ministerialna umowa taryfowa” nie obowiązuje. Ma ona jednak pierwszeństwo w przypadku sytuacji odwrotnej.

W przeciwieństwie do zbiorowych układów o pracę, których regulacje mogą być wiążące dla danej branży, „porozumienia zakładowe” (*Betriebsvereinbarungen*) obowiązują wyłącznie w danym zakładzie pracy, a w hierarchii przepisów prawnych znajdują się niżej od *Tarifverträge*. Porozumienia zakładowe zawierane są pomiędzy pracodawcą a radą zakładową (*Betriebsrat*), o ile taka rada została powołana w konkretnym przedsiębiorstwie. Radę zakładową może utworzyć minimum 5 pracowników powyżej 18 roku życia, z których 3 może wykazać się przynajmniej 6-miesięcznym stażem w danym zakładzie pracy. W przypadku wypowiedzenia stosunku pracy jednemu z członków rady zakładowej, ta ostatnia musi udzielić zgody. Poza tym uprawnieniem rada zakładowa uczestniczy w wypracowywaniu porozumień zakładowych, o ile istnieje taka potrzeba w obrębie regulacji konkretnej kwestii dla jednego przedsiębiorstwa. *Betriebsvereinbarungen* doprecyzowują warunki pracy określone w *Tarifverträge*; muszą być z nimi zgodne, chyba że te ostatnie wyraźnie usankcjonują, że dana materia warunków pracy dookreślona przez porozumienia zakładowe może odbiegać od postanowień „umów taryfowych”. Jednakże zgodnie z *Betriebsverfassungsgesetz (BetrVG)* Ustawą regulującą ustrój zakładu pracy niedopuszczalne jest zawieranie porozumień zakładowych co do tych warunków pracy, które już zostały określone w *Tarifverträge*, oraz takich, które „umowy taryfowe” zwyczajowo określają, jak np. wysokość wynagrodzenia pracowników¹⁰.

Z kształtowaniem stosunku pracy w obszarze „zbiorowego prawa pracy” w Niemczech wiąże się także zagadnienie praw pracowników do współdecydowania w zakładach pracy (*Mitbestimmungsrechte*). Zgodnie z *Mitbestimmungsgesetz (MitbestG)* – Ustawą o współdecydowaniu w zakładach pracy zatrudniają-

¹⁰ Por. Simon, Funk-Baker (2013: 117-118); (tłumaczenie: autor).

cych powyżej 2000 pracowników rada nadzorcza (*Aufsichtsrat*) musi składać się w połowie z przedstawicieli pracodawcy i pracowników. Przedstawiciel pracodawcy jest jej przewodniczącym; jego głos jest decydujący w przypadku niezdobycia wymaganej dla danej uchwały większości głosów. W mniejszych przedsiębiorstwach rada nadzorcza musi składać się w 1/3 z pracowników, natomiast w tych, gdzie zatrudnionych jest mniej niż 500 osób, powołanie rady zakładowej nie jest konieczne, a jeśli zostanie powołana, nie musi w niej zasiadać przedstawiciel pracowników. Rady nadzorcze, skupiające przede wszystkim wspólników bądź akcjonariuszy, służą przede wszystkim do nadzorowania działalności zarządu, jednak pracownicy poprzez swoje członkostwo mają wpływ na ogólne funkcjonowanie przedsiębiorstwa, w którym są zatrudnieni, a tym samym na kształtowanie prawa pracy.

6. Uwagi końcowe

Przedstawione we wcześniejszych częściach zagadnienia oraz rozważania dotyczące niemieckiego prawa pracy wykazały, że ta gałąź prawa stanowi szczególną część prawa prywatnego, która – w przeciwieństwie np. do polskiego prawa pracy – nie została skodyfikowana na poziomie federalnym w jednym kompleksowym akcie ustawodawczym (kodeksie), takim jak np. niemiecki kodeks cywilny czy niemiecki kodeks karny. Ta okoliczność jest bardzo istotna dla tłumaczy specjalizujących się w tłumaczeniach prawnych i prawniczych, gdyż właściwy przekład terminologii z zakresu prawa pracy należy często poprzedzić odniesieniami do wielorakich źródeł z tej dziedziny prawa, w szczególności ustaw regulujących poszczególne aspekty prawnych stosunków pracowniczych, niemieckiej ustawy zasadniczej, niemieckiego kodeksu cywilnego, dyrektyw unijnych oraz „umów taryfowych”, których charakter prawny stanowi novum dla polskiego prawodawstwa. Ze źródłami niemieckiego prawa pracy wiąże się również specyficzna systematyka tej dziedziny kształtowania stosunków prywatnoprawnych, którą przede wszystkim należy postrzegać w podziale na „prywatne” i „zbiorowe prawo pracy”. Należy zaznaczyć, że w tym obszarze niemieckie prawo pracy wykazuje inne od swojego polskiego odpowiednika rozwiązania prawne bądź reguluje w inny sposób analogiczne instrumenty prawne. Powyższy artykuł przedstawił powyższe kwestie jedynie ogólnikowo, jednakże ujął ich podstawowy charakter. W celu bardziej szczegółowego zaznajomienia się z niemieckim prawem pracy warto sięgnąć po obszerniejsze opracowania teoretyków i praktyków tej niezwykle istotnej gałęzi prawa.

BIBLIOGRAFIA

- Brzezińska B. (1991) *Prawo pracy. Rozwiązania niemieckie* (zeszyt nr 7). Gliwice: Wydawnictwo „Wokół Nas”.
- Bürgerliches Gesetzbuch (BGB), <https://www.gesetze-im-internet.de/bgb> (dostęp: 10.09.2019).
- Einigungsvertrag (EinigVtr), <http://www.gesetze-im-internet.de/einigvtr/> (dostęp: 10.09.2019).
- Encyklopedia PWN, <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/europejskie-prawo-pracy;3899205.html> (dostęp: 11.09.2020).
- Europäisches Justizportal, https://e-justice.europa.eu/content_member_state_law-6-de-maximizeMS-de.do?member=1 (dostęp: 02.09.2020).
- Florek L. (2010) *Europejskie prawo pracy*. Warszawa: LexisNexis.
- Główny Urząd Statystyczny, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/ludnosc/migracje-zagraniczne-ludnosc/informacja-o-rozmiarach-i-kierunkach-czasowej-emigracji-z-polski-w-latach-2004-2018,2,12.html> (dostęp: 02.09.2020).
- Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland (GG), <https://www.gesetze-im-internet.de/gg/GG.pdf> (dostęp: 02.09.2019).
- Morawski L. (2001) *Wstęp do prawoznawstwa*. Toruń: TNOiK – Towarzystwo Naukowe Organizacji i Kierowania „Dom Organizatora”.
- Muras Z. (2017) *Podstawy prawa.*, Wydanie 4. Warszawa: Wydawnictwo C.H.Beck.
- Rechtsgebiete in Deutschland, <https://dr-effertz.de/rechtsgebiete-in-deutschland> (dostęp: 03.09.2020).
- Simon H., Funk/Baker G. (2013) *Einführung in das deutsche Recht und die deutsche Rechtssprache*. München: Verlag C.H. Beck.

SUMMARY

This article outlines the specificity of German labor law. Legislative solutions in the area of employment relations in the Federal Republic of Germany substantially differ from the Polish regulations in this respect. German labor law constitutes a field of private law, separated by its subject matter from civil law, but due to the federal system of the state, many years of practice and a specific method of regulation, it does not have one codified legislative form, such as the Polish Labor Code. Moreover, German labor law demonstrates a separate systematization and specific legal instruments which are not present in other legal systems. Basic knowledge of the specificity of a given branch of law and its terms is extremely important for the selection of correct language equivalents. Therefore this paper discusses the main nature of German labor law, paying particular attention to those aspects and legal terms that future or practicing translators of the law in question may find valuable.

Keywords: Germany, labor law, legal language, legal system, translation practice

Albert Guziak, doktorant w Instytucie Lingwistyki Stosowanej Uniwersytetu Warszawskiego, absolwent Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, kierunku prawa europejskiego, a także germanistyki oraz romanistyki Wydziału Neofilologii Uniwersytetu Jagiellońskiego. Ukończył roczny kurs dokształcający Szkoły Prawa Niemieckiego prowadzonej przez Wydział Prawa i Administracji UAM w Poznaniu we współpracy z Uniwersytetem Europejskim Viadrina we Frankfurcie nad Odrą.

Anika Kęska

Uniwersytet Warszawski

Phrasal Verbs in Bilateral International Agreements

Summary

The aim of this paper is to analyse the distribution of English phrasal verbs in bilateral international agreements. For the purpose of the analysis, agreements concluded between Poland and a selected English-speaking country were chosen. The paper includes a quantitative and qualitative analysis of phrasal verbs. The quantitative analysis was carried out to analyse and examine whether there are any patterns regarding the distribution of phrasal verbs in all agreements in question and with regard to four thematic categories. The results indicate a small percentage of phrasal verbs, amounting to about 0.6% overall, with an uneven distribution in the four categories. The qualitative analysis is an attempt to verify the translation choices, establish whether the official translations of the agreements under consideration have fixed equivalents, and categorise the presented phrasal verbs into the functions they fulfil in the texts. In order to achieve these objectives, the translations of the 15 most common phrasal verbs were examined. The results show that there are no fixed equivalents used in Polish translation of the phrasal verbs, which partially is a result of their polysemy. While it is possible to distinguish some functions which phrasal verbs perform in the text, there is neither a relationship between them and the thematic category of agreements nor a pattern. This article complements and broadens the subject matter of phrasal verbs in terms of their presence and translation in international agreements.

Keywords: phrasal verbs, quantitative analysis, international agreements

1. Introduction

International law influences national law by making the rules that maintain relations between the sovereign states. Poland is subject to all international legal standards, as specified in the Constitution of 2nd April 1997: “The Republic of Poland shall respect international law binding upon it”¹. The Constitution, how-

¹ <https://www.sejm.gov.pl/prawo/konst/angielski/kon1.htm>.

ever, does not apply to all sources of international law, but rather focuses solely on ratified international agreements. According to Article 87, **ratified international agreements** are, apart from the Constitution, statutes and regulations, the sources of universally binding law. As stated in Article 91, international agreements that are ratified pursuant to Article 89(1) and announced in the Journal of Laws of the Republic of Poland prevail over statutes when the statutes are incompatible with or in conflict with the agreement.

Article 38(1) of the Statute of the International Court of Justice distinguishes three sources of international law: treaties, custom, and general principles. Thus, a fundamental instrument, binding upon the parties it refers to, is an international treaty. Although the definition of the term *treaty*² applies to all types of international agreements (*treaties, agreements, declarations, conventions, arrangements, accords, pacts, acts, protocols*), the following analysis refers only to these documents that have the term *agreement* in the title and focuses on the presence of phrasal verbs in this type of documents.

A **phrasal verb** is understood in this analysis as a combination of a verb and an element which may be either an adverb or a preposition. This definition, which Hugh Gethin calls a “broad definition” (1990: 178), is endorsed by Collins’ (2000) and Longman’s (2000) Phrasal Verbs dictionaries and the following authors: Bryan A. Garner (2003), Michael McCarthy and Felicity O’Dell (2007) and Rupert Haigh (2009). Phrasal verbs are chosen for analysis as they are a distinctive feature of English. They lack unambiguity because of their polysemy and are redundant since they consist of more words than the solitary form of the verb and can be replaced with a single-word equivalent. Although they are considered to be more typical of colloquial rather than formal language, they are used across different registers (Biber et al. 2007: 8). Agreements are chosen due to their important role, which is constituting a dialogue between the contracting parties, and due to linguistic reasons, i.e. the precise, concise and repetitive legal language they are drawn up in. The combination of such lexical units that stand in opposition to the characteristic features of legal language is uncommon and therefore intriguing. The main aim of this analysis is to examine the phrasal verbs in quantitative and qualitative aspects, i.e. their distribution, translation and the functions they fulfil in international agreements. Since there are not many publications on this matter, this analysis will contribute to the field and fill the gap in the literature.

² Definition of a treaty pursuant to Article 2 of the Vienna Convention on the Law of Treaties of 1969.

2. Objectives and Methodology

The recent research show that linguists' attention was extended to include phraseology. Researchers have been focused on the examination of collocations, multi-word terms and other lexical units (Kjær1990, Gózdź-Roszkowski 2011, Biel 2014). This study fits in the observed trend as it is devoted to the quantitative and qualitative analysis of phrasal verbs' distribution in bilateral international agreements. When looking at the available literature, there is a noticeable lack of deeper analysis on this subject. One of the most interesting publications is the study carried out by Bilić and Gaspar (2018), which will be used as a reference point for this study. In their work, Bilić and Gaspar focused on extraction of the phrasal verbs. Their examination, unlike the following, did not focus on the form of a single document, but rather on the legal language itself. They took different EU legislative documents (e.g. "Birmingham Declaration (1992), Inter-institutional Agreement (1999/C 73/01), White Paper on European Governance (2001)") into account and based their study on a comparable English corpus consisting of 392,255 words. Despite the evident differences, in order to obtain a certain level of comparison, a similar methodology was used in this paper.

For the purpose of this work, a total of 30 agreements concluded between Poland and a selected English-speaking country in the years 2004-2019 were analysed (the full list is available in the references). All of these agreements were published in the publicly available Journal of Laws (*Dziennik Ustaw*), which is the official source of universally binding law in Poland. The study was divided into two parts: quantitative and qualitative analysis. The quantitative analysis was conducted with regard to the distribution of all phrasal verbs in both the analysed agreements and four thematic categories³: economic, political, intellectual cooperation and social and legal relation agreements. The qualitative analysis is an attempt to verify the translation choices and to categorise the presented phrasal verbs into functions they fulfil in the texts. In order to achieve these objectives, the Polish translation of the 15 most common phrasal verbs are examined.

3. General Distribution of Phrasal Verbs

In the case of general quantitative analysis, there were 57 different phrasal verbs found in the analysed agreements. The bar graph below (Fig. 1) shows these phrasal verbs along with the number of their occurrences. Their distribution is

³ The division was made according to M. Frankowska's classification (1997: 42-46).

varied and ranges from 1 to 113. The sum of all of their appearances amounts to 577. Considering that the total number of words in the 30 analysed agreements was 99,260 and the total number of phrasal verbs reached 577, a phrasal verb appeared on average every 172nd word. In terms of percentages, the phrasal verbs amount to only 0.6% of all words in the agreements. Bilić and Gaspar's (2018) findings showed that phrasal verbs made 2% of the total number of words they examined. Hence, the percentage result on the occurrence of phrasal verbs in EU documents and international agreements is divergent. More than three times fewer phrasal verbs appeared in international agreements. The frequencies of phrasal verbs in both studies are very low, however in the case of the following studies, phrasal verbs are even more rare.

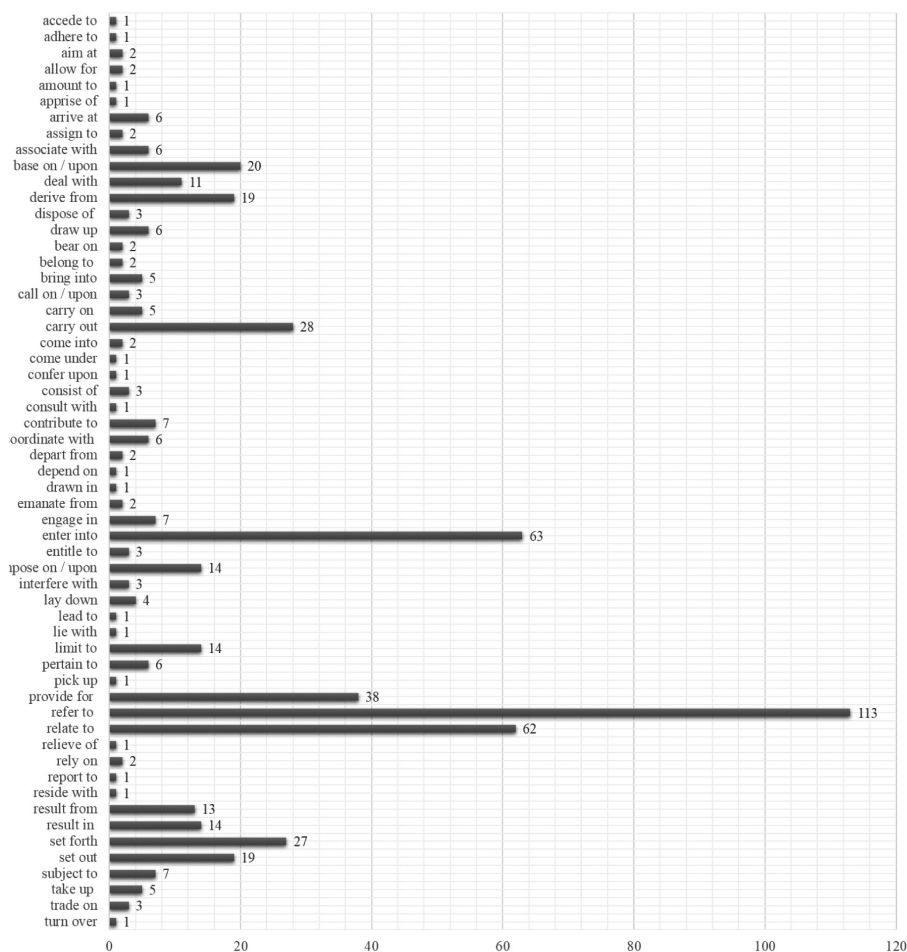

Figure 1. List of all phrasal verbs in the analysed international agreements.

As shown in Figure 1, the most common verb in the analysed agreements is *refer to*. In the next places, with nearly half as much occurrences, namely 63 and 62, are *enter into* and *relate to*. A big drop was noted among the rest of the phrasal verbs, which appeared in numbers of occurrences from 1 to 38. The most numerous group is hapax legomena, i.e. phrasal verbs which appeared only once in the agreements. To this group belong *turn over*, *reside with*, *report to*, *relieve of*, *pick up*, *lie with*, *lead to*, *draw in*, *depend on*, *consult with*, *confer upon*, *come under*, *apprise of*, *amount to*, *adhere to* and *accede to*. In this study, they represent almost 27.6% of all phrasal verbs, while Bilić and Gaspar have recorded the appearance of single verbs amounting to 13%, which is around half as much. However, in terms of occurrence, single phrasal verbs amount to less than 2.7%. For comparison, the phrasal verb that appeared most often, *refer to*, represents almost 18.7% of all occurrences of phrasal verbs. Taking into account the number of verbs, those appearing singularly constitute almost 1/3 of the total. However, when considering the number of occurrences, their number decreases 10 times. In turn, *refer to* is one of 57 verbs, but if considered in terms of the number of its occurrences, it represents almost 1/5 of all phrasal verbs that appeared in the agreements.

To compare these results with the findings of Bilić and Gaspar more closely, the five most common phrasal verbs will be taken into account. In their analysis, the five most frequent phrasal verbs, *refer to*, *relate to*, *lay down*, *set out* and *carry out*, represent 55% of all phrasal verbs. Here, the top 5 phrasal verbs are: *refer to*, *enter into*, *relate to*, *provide for* and *carry out*, which constitute 50% of all phrasal verbs. Not only are the results close to each other in percentage but also in the specific phrasal verbs that appeared. In both research projects, the most common verbs that occur are: *refer to* (1st place in both projects), *relate to* and *carry out* (5th place). This means that these three phrasal verbs are very likely to be encountered in a legal document, regardless of its type. When it comes to phrasal verbs not included in the results of Bilić and Gaspar, *enter into* is one of the most common phrasal verbs in this study due to the specific nature of the analysed genre. Each commencement clause contained in agreements includes information about when the document enters into force or effect. As far as *provide for* is concerned, its high number of occurrences may be related to its polysemic nature and the ability to use it in many different ways. Among its applications, it can be used in legal context, in which it refers to the provisions of the agreements (Longman 2000: 383). Although *lay down* and *set out* do not belong to the top 5 phrasal verbs in this study, they appeared in the analysed agreements.

Bilić and Gaspar took also into account the percentage of the 25 most frequently occurring phrasal verbs in relation to the total and their result shows that these phrasal verbs amount to 91%. In this analysis, the top 25 phrasal verbs

constitute 90% of the total number of phrasal verbs' occurrences in the analysed agreements. This provides the closest result to their research. The percentage and uneven distribution is something that coincides as well since some phrasal verbs appear only once, some a few times and some more than fifty times.

However, despite the percentage similarity, only 49% of phrasal verbs overlap in both studies. Bilić and Gaspar did not record the appearance of such phrasal verbs as *enter into*, *impose on/upon* and *limit to* which may be due to the nature of the agreements (see above) and the issues they address. The number of the remaining non-overlapping phrasal verbs does not exceed seven. Moreover, in the analysed agreements there is no record of phrasal verbs which are frequent in their study, such as *set up* or *pass on*. This comparison reveals a variation in the distribution, but also in the use of different phrasal verbs. Haigh (2009) in his list of phrasal verbs used in legal language included only 20 out of 57 phrasal verbs that appeared in the analysed agreements. His list does not include such phrasal verb as *result from* and, similar to Gaspar and Bilić, *impose on/upon*. It proves that even the literature related to legal language does not cover all of the phrasal verbs present in the legal documents and does not fully apply to the agreements.

4. Distribution of Phrasal Verbs in Particular Categories

In the following analysis, including a detailed approach, all agreements were divided following Frankowska's classification (1997: 42-46) into four thematic categories, namely: economic agreements, social and legal agreements, political agreements and agreements on intellectual cooperation. The samples were randomly chosen, obviously taking into account the objectives of the linguistic analysis and the years of drafting, 2004-2019. In further analysis of the samples, the stratification technique was used. The 30 selected agreements were divided into groups in terms of subject matter. Each group consisted of 5 agreements, except for the group of economic agreements, in which 15 documents were collected. This number was dictated by the fact that these types of agreements appear in the Journal of Laws most often. Although the sample is small, the convergence of general analysis results in both Bilić and Gaspar's and this study indicates that the sample may be considered representative. The aim of the analysis was to examine the distribution and to verify the correlation of the results both for individual groups and for all agreements treated as a whole. The results of the analysis are presented in the form of the number of occurrences in relation to the number of all phrasal verbs in the agreements examined in a given category. At this stage, each category will be described first separately and then collectively.

4.1. Economic agreements

The number of words (tokens) of economic agreements was in the range of 1,030 to 7,342. Each agreement contained between 6 and 25 phrasal verbs. The total number of words was 42,959. The total number of phrasal verbs used was 186, which constitutes 372 words (since phrasal verbs are multi-word verbs). Accordingly, the phrasal verbs represent around 0.4% of all words in this category, which means that a phrasal verb occurs on average every 231 words. The percentage analysis determining the ratio of the number of occurrences of a phrasal verb to the total number of phrasal verbs occurring in a category has been conducted. The following analysis was applied to all 25 phrasal verbs that appeared in economic agreements. Their percentage shares are shown in a pie chart (Fig. 2). The most frequent phrasal verb in this category is *refer to* with 25 occurrences, or 13.4%. The next most common phrasal verbs are: *relate to* with 11.8%, *enter into* with a relatively similar score of 11.3%, *provide for* with 8.1% and *derive from* which constituted 7.5% of all phrasal verbs in this category. These 5 top phrasal verbs account for 52.1% of the total.

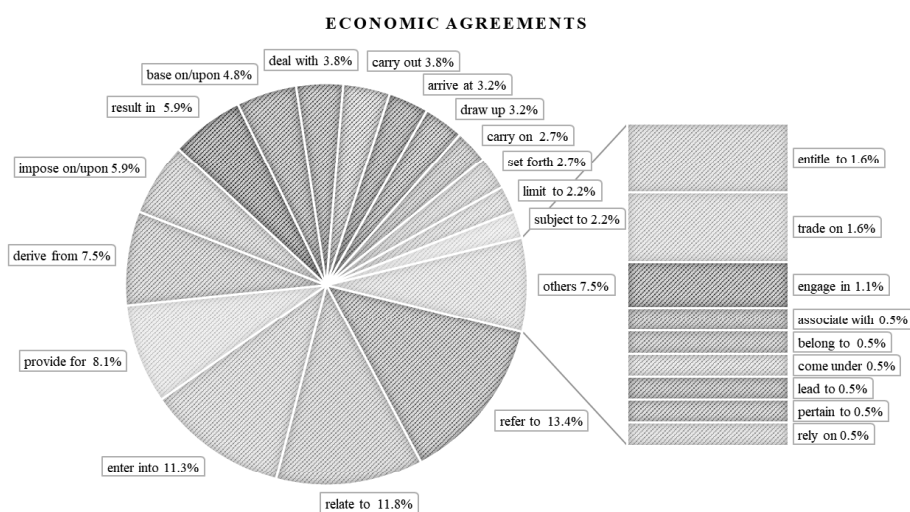

Figure 2. Phrasal verbs' distribution in economic agreements.

The verbs that fall within the range 2%-5.9% are: *impose on/upon* and *result in* with 5.9%, *base on/upon* with 4.8%, *deal with* and *carry out* constituting 3.8%, *arrive at* and *draw up* with 3.2%, *carry on* and *set forth* amounting to 2.7%, and *limit to* and *subject to* with 2.2%. These 11 verbs represent 40.4% of the total. It was

also determined what percentage of phrasal verbs representing less than 2% occur in the whole group. These verbs are marked grey in the graph and labelled as “others”. This subgroup consists of nine phrasal verbs and includes: *entitle to* and *trade on*, both with 1.6%, *engage in* amounting to 1.1% and those with the percentages of 0.5, namely: *associate with*, *belong to*, *come under*, *lead to*, *pertain to* and *rely on*. These verbs appeared from 1 to 4 times each in all agreements covering economic relations. Their percentage in relation to the total is 7.5%. This means that in the economic agreements, some sporadically used phrasal verbs may be encountered. As can be read in the chart, one half consists of only 5 verbs while the other of 20 phrasal verbs. The percentage distribution between different verbs also varies. This proves an uneven distribution of phrasal verbs across the agreements.

4.2. Social and legal relations agreements

The next group consists of five agreements concerning social and legal relations. The number of words in the agreements ranged from 1,400 to 4,106 and each agreement contained between 11 and 42 phrasal verbs. The total number of words was 17,157. The total number of phrasal verbs used was 120, which constitutes 240 words. Within this category, phrasal verbs represent almost 0.7% of all words. In other words, they appear on average every 143 words. There were 28 phrasal verbs found in this category. The results of their percentage share in relation to the total number of phrasal verbs in this category are shown in the pie chart below (Fig. 3).

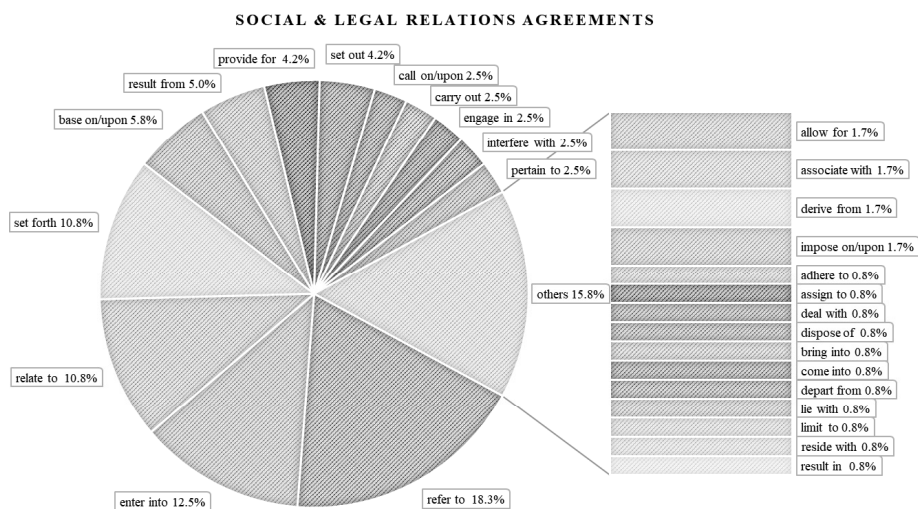

Figure 3. Phrasal verbs' distribution in social and legal relations agreements.

The most frequent phrasal verb is *refer to* with 22 occurrences, which amounts to 18.3%. The next most frequently used verbs are: *enter into* with 12.5%, *relate to* amounting to 10.8%, *set forth* with the same result of 10.8% and *base on/upon* which constituted 5.8% of all phrasal verbs in this category. These five most frequent phrasal verbs account for 58.2% of the total. This means that they represent more than half of all phrasal verbs appearing in this type of agreements. The remaining group consists of 23 phrasal verbs amounting to 41.7%. The phrasal verbs that fall within the range 2.4%-5% are: *result from* with 5%, *provide for* and *set out*, both with 4.2%, and the phrasal verbs whose percentage share amount to 2.5%, namely, *call on/upon*, *carry out*, *engage in*, *interfere with* and *pertain to*. These eight verbs represent 25.9% of the total. A very large group in this category are “other” phrasal verbs. This subgroup consists of 15 phrasal verbs and includes phrasal verbs constituting 1.7% of the total: *allow for*, *associate with*, *derive from* and *impose on/upon*, all of which appeared twice in all agreements, and the phrasal verbs which appeared in the text only once with a percentage amounting to 0.8%, namely *adhere to*, *assign to*, *deal with*, *dispose of*, *bring into*, *come into*, *depart from*, *lie with*, *limit to*, *reside with* and *result in*. Their percentage in relation to the total is 15.8%, which places them in second place, following the most common phrasal verb in this category. Both in the chart and in the description, a large disproportion in the distribution of phrasal verbs can be seen: five phrasal verbs make up more than half, while many of the remaining 23 phrasal verbs appear only a few times in the texts.

4.3. Political agreements

The next analysed category is composed of political agreements. The number of words ranged from 1,093 to 17,927 and each agreement contained between 12 and 92 phrasal verbs. The total number of words was 29,789 and the total number of phrasal verbs used was 201, which constitutes 402 words. In this category, phrasal verbs represent less than 0.7% of all words, which means that they appear on average every 148 words. The percentage shares of the phrasal verbs' occurrence number to the total number of verbs occurring in this category are shown in a pie chart (Fig. 4).

In the political agreements, 38 phrasal verbs were found. The most frequent phrasal verb is *refer to* with 25.4% of occurrences in relation to the total, or 51 occurrences. The next most common phrasal verb is *relate to* with 11.4% (19 occurrences), which is less than half as many as the previous one. Further, there are: *enter into*, which amounts to 9.5%, *provide for* with a result of 8% and *carry out* which constituted 5.5% of all phrasal verbs in this category. These

5 top phrasal verbs account for 59.8% of the total. The next verbs are: *set out* with 5%, and the phrasal verbs amounting to 3%, namely, *coordinate with*, *result from* and *set forth*, and *take up* with 2.5%. These five verbs represent merely 16.5% of the total. 28 verbs were classified as “others” and these are: phrasal verbs accounting for 2%, i.e. *contribute to* and *limit to*, *deal with* and *subject to* with 1.5%, *associate with*, *base on/upon*, *derive from*, *dispose of*, *bear on*, *bring into*, *consist of*, *emanate from*, *lay down* and *result in*, all amounting to 1% and those with the 0.5%, namely *amount to*, *apprise of*, *accede to*, *belong to*, *consult with*, *depart from*, *depend on*, *draw in* *impose on/upon*, *pertain to*, *pick up*, *relieve of*, *report to* and *turn over*. These verbs appeared from 1 to 4 times each in all agreements covering political relations and they account for 23.9%, so nearly as much as the most frequent phrasal verb.

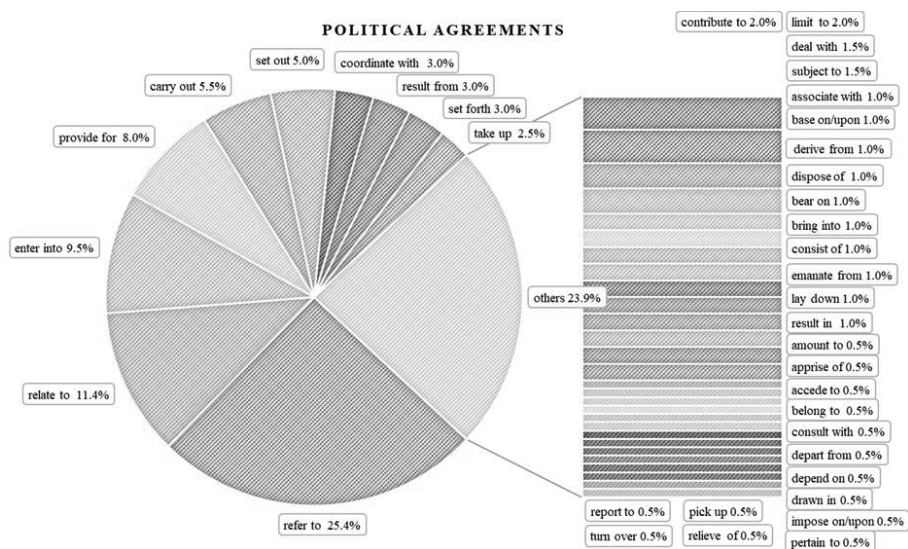

Figure 4. Phrasal verbs' distribution in political agreements.

As can be read in the chart, more than one half consists of only 4 verbs while the other half consists of 34 phrasal verbs. The percentage distribution between the different verbs also varies. This proves an uneven distribution of phrasal verbs across the agreements. As can be noted, numerous phrasal verbs appear occasionally in political agreements and this fact can cause some problems for translators, who must be aware of the presence of single phrasal verbs in this type of agreements.

4.4. Intellectual cooperation agreements

The last category consists of intellectual cooperation agreements. The number of words ranged from 981 to 2,875 and each agreement contained between 11 and 19 phrasal verbs. There were 23 phrasal verbs recorded in this category. Their total number of occurrences was 70, which is 140 words. Since the total number of words amounted to 9,355, the phrasal verbs represent around 0.7% of all words. On average, we come across them every 134 words. The results of their percentage share in relation to the total number of phrasal verbs in this category are shown in a pie chart (Fig. 5).

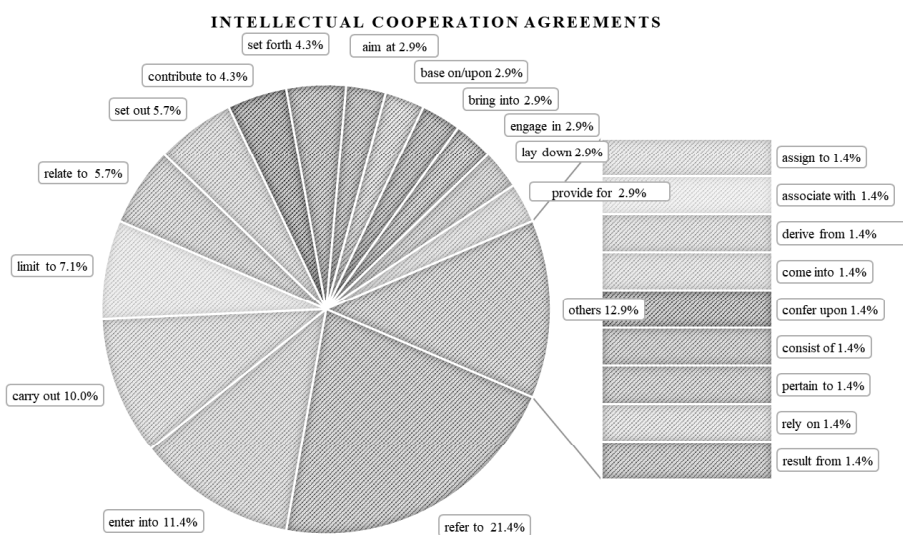

Figure 5. Phrasal verbs' distribution in intellectual cooperation agreements.

Refer to, which is the most frequent phrasal verb within agreements on intellectual cooperation, appeared 15 times, accounting for 21.4%. Other than *refer to*, the five most commonly used phrasal verbs are: *enter into* with 11.4%, *carry out* amounting to 10%, *limit to* with 7.1% and *relate to* which constituted 5.7% of all phrasal verbs occurring in this category. These top phrasal verbs account for 55.6% of the total, which means that they represent more than half of all phrasal verbs appearing in this type of agreements. The remaining group consists of 18 phrasal verbs, amounting to 44.4%. The next phrasal verbs in the hierarchy are: *set out* which has the same percentage result as *relate to*, *contribute to* and *set forth*, with 4.3%, and the phrasal verbs whose percentage shares amount to 2.9%, namely, *aim at*, *base on/upon*, *bring into*, *engage in*, *lay down*

and *provide for*. These nine verbs represent 31.7% of the total. The percentage share of “other” phrasal verbs accounted for 12.9%. This subgroup includes 9 phrasal verbs, all with 1.4%, i.e. *assign to*, *associate with*, *derive from*, *come into*, *confer upon*, *consist of*, *pertain to*, *rely on* and *result from*, which means that they appeared only once in all agreements from this category.

5. Comparative analysis

Having analysed particular categories independently it can be concluded that these categories are similar in that the distribution of phrasal verbs in all of the categories is uneven. Nevertheless, the detailed analysis of the results shows that each category has some distinctive characteristics. The number of phrasal varied from 23 to 38, depending on the category. It turned out that in each category no more than five phrasal verbs accounted for more than one half of occurrences of all phrasal verbs. It can be seen that in all four categories *refer to* is in the first place with a different percentage in each category, ranging from 13.4% for the economic agreements to 25.4% for the political agreements. An interesting finding is the percentage of two consecutive top phrasal verbs. On the basis of the chart, in the second place is *relate to* in two categories and *enter into* also in two categories, with a similar percentage share of about 11.7% +/- 1.5%. In the political, economic and social agreements, second and third place is complementary, which means that if in economic agreements second place is *relate to*, third place is *enter into* and vice versa for the other categories. The situation is different in the case of intellectual cooperation agreements, where the second position is *enter into* with a value of 11.4%, while *relate to* is in the fifth place and represents 5.7%. In this category, unlike the others, the third place is *carry out* with a value of 10%. In groups within the range of 2-9% there is a lack of correlation between the percentage share and the order of their occurrence as well as the occurrences of phrasal verbs in a given category.

When comparing all categories, an overview of the “other” verbs seems quite interesting. In the case of economic agreements, they account for nine occurrences, which is 7.5%, while in the case of social and legal relations agreements, they account for 15 occurrences or 15.8%. In the case of intellectual cooperation agreements there are nine such phrasal verbs and their percentage result is 12.9%. Political agreements are by far the most numerous, as they contain 28 such phrasal verbs, constituting the second largest group in this category, with 23.9%. On average, there are almost twice as many of them as in the other categories. It is impossible to neglect their large share, not only in the individual categories, but also in the general distribution. Phrasal verbs whose occurrences

did not exceed 3 constitute more than one half of all phrasal verbs that appeared. It may be due to the small corpus. However, most likely the more agreements were analysed, the more sporadically used phrasal verbs would appear. This may indicate a lack of pattern when it comes to their occurrence and distribution.

6. Translation

In the second part of the studies, the official translation of the phrasal verbs in international agreements was examined. The fifteen most frequent phrasal verbs were selected and analysed. The objectives of conducting the analysis on the English to Polish translation was to verify the correctness of the translation in terms of semantics of the phrasal verbs and to determine which equivalents are most often chosen by the translators.

The graphic below (Fig. 6) shows the translations of a given phrasal verb found in the Polish official versions of the agreements. All conjugation patterns, grammatical aspects and voice were not included and condensed down into an infinitive form in the case of phrasal verbs. Therefore, the forms *carrying out* and *carried out* will appear in the infinitive, *carry out*. The conjugation in Polish is more complicated since Polish as an inflectional language is changed by person, type, gender and case. The inflections of the verb in Polish translation is marked with the sign "...*". The equivalents in the graph are presented in order of their frequency from the most common to the rarest (Fig. 6).

The most common phrasal verb in all analysed international agreements is *refer to*. It is a verb that may cause some confusion since it has five definitions in the Longman Phrasal Verbs Dictionary (2000). In most cases, this phrasal verb was used in the construction *referred to as*, which means to "call by a particular name" and was translated into Polish *zwane/...* dalej*. The other translations concerned mentions about something stated before *o którym/...* mowa*, *określonych/...**, *wymienionych/...**, *odnosi się do*, *opisany*. These words are close synonyms and their choice is dictated by the style of expression. The other equivalents are connected with another definition of *refer to*, which means to send someone or a problem to the expert who will provide information or a decision. The translation of this definition is included in the words: *przekazuje do*, *przedkładany*, *skierowane*, *wniesiony do*. As can be seen, Polish equivalents coincide with the definitions in the dictionary. The most frequent translation choices were *o których mowa* and *zwane dalej*.

Enter into is a phrasal verb which is very consistent with international agreements. The parties concluding an agreement, *enter into* it. In Polish it is said that the agreement has come into force or has been concluded which

is *wchodzi/... * w* or *zawierać*. In this context, this verb has appeared most often. Another definition of *enter into* refers to becoming involved in something. However, in Polish translations *przyjął na siebie* and *zobowiązały się do* is more like taking on some responsibilities or being obliged to do something. In this case, the translation is not completely faithful to the definition.

Another phrasal verb which appeared in all agreements and which, like *refer to*, has a few equivalents, is ***relate to***. The definition of this is “to be about some particular subject or be connected with something”. In most cases it appeared in the progressive form: *relating to*. It was translated into Polish as: *w sprawach, o, w odniesieniu do, dotyczy/... * , zwiqzanych/... * z, co do* and *w zakresie*. These Polish equivalents could be also used for other words and expressions such as: *on (matters)*, *with reference to*, *pertain to*, *connect with* and *in terms of*. However, all these expressions are consistent with the dictionary definition. An interesting procedure was performed in one of the analysed agreements, on the status of the armed forces of the United States of America in the territory of the Republic of Poland (Dz.U. 2009, No. 66, item 422). Namely, *relate to* was translated as *obciążających*. The sentence reads as follows: “Motor vehicles owned solely for personal use [...] shall be exempt from taxes *related to* their ownership, possession and use.” In the Polish language version of this agreement the sentence reads as follows: “Pojazdy silnikowe posiadane [...] wyłącznie dla celów osobistych są zwolnione z podatków *obciążających* własność, posiadanie i użytkowanie tych pojazdów.” In this translation *tax related to ownership* is equivalent to *a tax burden on ownership*. Admittedly, if *something is subject to tax*, it means that *it is burdened with it*. Therefore, this translation, although not literal and rather interpreted, is the proper way to handle this context.

The next phrasal verb with a wide range of meanings is ***provide for***. In the Longman dictionary it has three meanings, with matching Polish equivalents. The first one pertains to giving necessary things: *zapewnia/... * , udziela/... * , stanowi, gwarantując, dostarczając*. The second definition states that *provide for* means “to make plans in order to deal with something that might happen in the future.” In this sense it is a synonym of *allow for*. Polish equivalents reflecting the meaning of this definition are: *umożliwia/... * , dopuszczając, przewidziane/... * .* The third definition refers to the law and says: “if a law or rule provides for something, it makes that thing possible.” Here, some equivalents are: *umożliwia, dopuszczając, udziela, uregulowanych, dozwolone*. However, Polish versions of the agreements also included *stosownie do*. It means that *provide for* was treated as a synonym of *pursuant to* or *in accordance with*. In the analysed agreements *provide for* appeared in the form *provide(s) for* and *provided for*.

enter into - wejście/wejda/wchodzi/-ą w - wejścia/-u/-em w - zawierać/-nia/...* - przyjął na siebie - zobowiązały się do	set out - określone/-ymi/...* - o którym mowa - zgodnie z - reguluje	carry out - przeprowadzić/-enia/...* - prowadzić/-ona/...* - realizować/-ne - wykonywania /wykonującym - dokonuje/dokonywane/...*
relate to - w sprawach - o - w odniesieniu do - dotyczy/dotyczące/-ych/...* - związane/-ych/...* z - co do - w zakresie - obciążających	refer to - o którym/-ych/...* mowa - zwane/-ych/...* dalej - określonych/-ego/...* - przekazuje do - wymienione/-ych - przedkładany - odnosi się do - opisany - skierowane - wniesiony do	set forth - określa się/określone/-ych/...* - o którym/-ych/...* mowa - wskazane/-o/...* - zgodnie z - uregulowana - użytymi - ustanowionymi - przedstawionymi - wyrażonych
provide for - (nie)uregulowanych - umożliwia/-ją - dopuszczają - przewidziane/-go/...* - zapewnia/-ją/-jący /zapewnienia - określonych/-ymi/...* - o którym mowa - udzielają/ udzielenia - gwarantują - dostarczają - stosownie do - stanowi - dozwolone (prawem)	impose on/upon - nakłada/-jące/...* na - określić - zobowiązanie	result from - wynikające/-ych/...* z - poniesione w związku z - spowodowanego
	derive from - otrzymane za - uzyskany/-e - osiągnąć/-ych/...* z/ - osiągnięty/-e - pochodzi z/ pochodzących od - mających swoje źródło - wywodzi z	limit to - [omitted translation] - ogranicza/-ć się do/ - ograniczona/-e do - wyłącznie - między innymi
result in - spowodują/spowodować - powoduje/-ją/-jącym	base on/upon - opiera się o/w oparciu - o/oparty/-ych/...* o/na - na podstawie - poprzez odniesienie do	deal with - rozpatrzone/rozpatrzenia - przetwarzane - rozwiązywane - zajmujące się
subject to - poddani/poddawania - podlega		

Figure 6. Top 15 phrasal verbs and their official translations.

Carry out also appeared in the agreements belonging to all four categories. Its meanings may be found in the dictionary and its equivalents match its definitions. According to Longman it is used in order to express doing “something that you have organized or planned”, doing “something that you have said you will do, or intend to do” or doing “what you have been told to do.” In the agreements under consideration only the first meaning was used. In Polish versions of the agreements, *carry out* appeared in the following forms: *przeprowadzić/...**, *prowadzić/...**, *realizować/-ne*, *wykonywania/wykonyującym*, *dokonywać/dokonywane/...**. The Polish equivalents are considered to be synonyms. In most cases this phrasal verb appeared in a passive voice, *carried out*, but also in infinitive form, *carry out*, as well as progressive form, *carrying out*.

In the case of **set forth**, one of its definitions states that, when used in a formal way, it means “to explain ideas, facts, or opinions in a clearly organized way”. The other definition is a literal one and says: “to begin a journey” (Longman 2000: 450). The most popular translations were: *określa się/...** and *o których/...** *mowa*. The other equivalents used were: *wskazane/...**, *zgodnie z*, *uregulowana*, *użytymi*, *ustanowionymi*, *przedstawionymi* and *wyrażonych*. All these words carry the meaning of this phrasal verb, however some of them were used in reference to other phrasal verbs such as: *refer to* and *provide for*.

Base on/upon is another top phrasal verb. Although the Longman Dictionary provides the information that *base upon* is more formal form than *base on*, this phrasal verb was mostly used in the latter form. It is the least confusing term, as it has only one definition, namely “to use facts, ideas, written material, etc. that you already have in order to decide or produce something.” It was translated as *opiera się/...** *na*, *w oparciu/...** *o*, *na podstawie* and *poprzez odniesienie do*. The last Polish equivalent literally translated means *by reference to*.

Derive from is another phrasal verb that appeared in all categories of the analysed agreements, mostly in the passive voice. In the Longman Dictionary it has two definitions: “to get satisfaction, pleasure, or an advantage from something”, used in a formal way, and “to develop or come from something else”. In the first sense it was translated into: *otrzymane za*, *uzyskany/...** and *osiągane/...**. The second definition overlaps with *pochodził/...** *z*, *wywodził z* and *mających swoje źródło*. The last equivalent is a translation of the expression *to have its source in*.

Another analysed phrasal verb is **set out**. It has four definitions, e.g. “start out” or “lay out”, but was used in only one meaning: “to explain ideas, facts, or opinions in a clearly organized way, by writing or speaking.” It was expressed as: *określone/...**, *o którym mowa*, *zgodnie z*, *reguluje*. Its sense overlaps with *set forth* and so do the equivalents.

As with the phrasal verb *base on*, **impose on** appears also under **impose upon**. Similarly, we come across the particle *on* most often. Out of three definitions, only one was used. According to Longman this phrasal verb means “to officially order that something must be taxed, that someone should be punished etc”. It has appeared in the text in relation to agreements that raise economic issues. Its translations are: *nakłada/... * na, określić* and *zobowiązanie*.

When it comes to **limit to**, the Longman dictionary does not include it in their list. However, the Oxford and Cambridge dictionaries consider it a phrasal verb. The former defines it as “to make something exist or happen only in a particular place or within a particular group” and the latter provides the definition: “to only allow someone a particular amount or number of something.” In most cases its translation was omitted, and if it was taken into account, it took the form of *ograniczać/... * się do, wyłącznie* and *między innymi* which means *among others*.

Result in is not a confusing phrasal verb as it has only one meaning. The Longman dictionary states that “if something results in a situation or event, it causes the situation or event to happen”. In the Polish version of international agreements it appeared as *(s)powodować/... ** with the difference that when used in present tense it was translated as *powodować*, and when used in the future simple, the equivalent was *spowodować*. These two words, which differ from each other by a single letter, speak of the completed (*spowodować*) and non-completed (*powodować*) action (aspect of verb).

When it comes to **result from**, Longman excludes it from its list of phrasal verbs. However, the Cambridge dictionary considers it a phrasal verb and provides the following definition: “if a situation or problem results from a particular event or activity, it is caused by it”. Polish choices of equivalents were: *wynikający/... * z, spowodowanego* and *poniesione w związku z*. An interesting procedure was performed in terms of the last translation. A sentence from the agreement on the protection of classified information in the military sphere (Dz.U. 2007, No. 224, item 1658) in English version was: “Each Party shall cover its own expenses *resulting from* the implementation of this Agreement”, while the Polish version read: “Każda ze Stron pokrywa swoje własne koszty *poniesione w związku z* realizacją niniejszej Umowy.” The equivalent could be replaced by another word, however the choice was probably dictated by the Polish expression *ponosić koszty* which in English is to *bear the costs*.

Subject to was also included as one of the most common phrasal verbs. It appeared in a passive form. It was translated into Polish as *poddani* and *podlega*, which complies with its definition in the Longman dictionary: “to test something or examine it carefully.” This phrasal verb has two more meanings,

namely: “to force someone to experience something very unpleasant” and “to be affected by physical forces such as heat, light, energy” which were not used in the agreements.

To these top 15 phrasal verb also belongs ***deal with***. In most cases it was used in the passive voice. It has the highest number of definitions of all 15 phrasal verbs. Out of its 6 meanings, only one was used. *Deal with* means “to take action in order to solve a problem or make sure that something is done properly.” Its synonyms are *tackle* and *handle*. In the Polish agreements it appeared in a few forms, namely *rozpatrzone*, *przetwarzane*, *rozwiązywane* and *zajmujące się*.

7. Partial conclusions

Having compiled the 15 most common phrasal verbs, a conclusion can be drawn that there is no single specific equivalent that conveys the meaning of a particular phrasal verb. Equivalents appearing slightly more often than others may be considered somewhat preferred, but apparently other equivalents are acceptable too. Some of these equivalents are translations of other, synonymous expressions, such as *in accordance with* or *pursuant to*. Despite so many translation solutions, in several cases it has been decided to use the same equivalents for several different verbs. For example, *referred to* has been used as an equivalent for the following verbs: *set out*, *refer to*, *provide for* and *set forth*. The formulation *określono* and its other forms also conveyed the meaning of the above mentioned verbs and additionally the meaning of the phrasal verb *impose on*. This proves that in many cases these four phrasal verbs have been treated as synonyms.

As can be seen in the graph (Fig. 6), sometimes phrasal verbs will not even be translated into verbs. There are cases in which they are translated into adjectives such as: *przedstawionymi*, *uzyskany*, *obciążających*, *realizowane*, *spowodowanego*, etc. Another time, the verbs are expressed by means of a noun, as in the case of: *przeprowadzenia*, *udzielenia*, or *rozpatrzenia*. The meaning of phrasal verbs can also be conveyed using expressions that are common in Polish formal registers. Such a translation procedure applies for example to clichéd expressions: *o których mowa*, *w oparciu o* and *mających swoje źródło*.

What contributes to the multiplicity of equivalents is that each phrasal verb used in international agreements often has several meanings. The average number of meanings amongst these 15 phrasal verbs is three. The most definitions, i.e. five, has *refer to*. *Set out* has four definitions. The ones with three definitions, constituting the most numerous group, are: *enter into*, *relate to*, *provide for*, *carry out*, *impose on* and *subject to*. The ones with two are: *set forth*, *derive*

from and deal with. Phrasal verbs with only one definition are: *base on*, *result in* and *result from*. Phrasal verbs from the last category do not cause great confusion and should not pose a translation problem. Nevertheless, it should be kept in mind that even obvious phrasal verbs may have a completely different meaning as with *refer to*. Thus, when translating phrasal verbs, it is better to check all of their definitions in order to avoid making a mistake.

8. Functions of phrasal verbs

For this analysis, it was also decided to carry out a qualitative analysis focusing on the functions phrasal verbs fulfil in the text. Due to the wide use of phrasal verbs, the constraints of their polysemic nature, and the fact that their translation is firmly embedded in the context, such functional analysis is difficult to perform. In the literature, there are works which focus on the functions of prepositions (cf. Quirk 1990; Biel 2015). In this analysis, prepositional functions will serve as a point of reference for the division of the phrasal verbs since they are an integral part of this kind of verbs. The proposed division refers to the 25 most frequently occurring phrasal verbs, which appeared at least five times throughout all of the agreements. After a thorough semantic examination, the following categories have been identified: referencing, inferencing, relating, and resulting functions. Phrasal verbs that were problematic to be assigned to the proposed categories are included in the column labelled as “other functions”. The functions and the assigned phrasal verbs are presented in the table below (Fig.7).

Referencing function	Inferencing function	Relating function	Resulting function	Other functions
refer to set forth set out <u>provide for</u>	result from derive from base on/upon	relate to deal with associate with coordinate with impose on/upon pertain to subject to <u>contribute to</u>	result in arrive at bring into enter into engage in limit to <u>provide for</u> <u>contribute to</u>	draw up carry on carry out take up <u>provide for</u>

Figure 7. Functional categories of phrasal verbs.

The first category contains the phrasal verbs that fulfil a **referencing function** (what Łucja Biel calls referencing pattern), i.e. they refer to something,

link to a particular place in either the same (intratextual references) or related (intertextual references) text (Biel 2015: 157), or an institution, e.g. *referred to in Article 71* (or *it may not be referred to any national or international court tribunal or similar body*). The same will apply to the other phrasal verbs within this category. All of them semantically point to indications or deixis. In the above example, *refer to* could be replaced with either one of them. The phrasal verbs assigned to an **inferencing function** category have meanings related to the process of deduction. They indicate the source from which the activity or the described phenomenon results or is based on. This is the only category that combined the phrasal verbs with a particle *from*. It may be due to the very process of drawing conclusions as they are always drawn on some basis and it is to this basis that these verbs refer. The most numerous, **relating function** category, gathers phrasal verbs whose meaning expresses a connection, however in opposite to the referencing function, it points to the specific concepts. In other words, while referencing phrasal verbs refer to specific places, these refer to a particular phenomenon, they particularise a certain concept, e.g. *it relates to the defence of the North Atlantic area*. As can be seen the reference does not concern the place in the text where the phenomenon is described, but refers directly to the phenomenon itself. To this category belong all the phrasal verbs that combine with a particle *with*. Depending on the definition of a verb it can carry the meaning of participation (cf. Biel 2015: 158) or relation. The next, **resulting function** category, is a collection of phrasal verbs which semantically express a result, an effect or an intention, e.g. *arrive at a satisfactory solution*. It includes as many phrasal verbs as the previous function. All of the phrasal verbs with the particle *in/into* are found in this category. Based on this, it can be concluded that such phrasal verbs will more likely indicate a result. The last category is a collection of phrasal verbs that express **other functions** and do not belong to any of the proposed ones.

The above categorisation of the phrasal verbs is tentative, since some categories may be considered very close to each other in terms of semantics of the analysed phrasal verbs. This division is hindered by the polysemic nature of these verbs. Some dictionary definitions of the same phrasal verb are very distant from each other – they are not linked in any way. It is therefore difficult to make an unambiguous and clear-cut division of what can be proved by the verbs that appear in several categories at the same time, all of which are underlined in the table. *Provide for* was included in three categories due to its polysemy since it means either to support, allow for or make possible, and also has a similar usage to the phrase *referred to in*. The presented division takes into account only the meanings of these phrasal verbs that have been used in the agreements and in this way does

not apply to all dictionary definitions. If more definitions were included, it would probably be possible to distinguish more categories. On the other hand, the more meanings that are included, the more difficult it would be to make such division.

In the course of the analysis, it was also verified whether any of the four thematic categories, into which all agreements were divided, tend to more often use the phrasal verbs that fulfil a particular function. As it turns out, there is no relation to the division into thematic categories of agreements. The analysis showed that the phrasal verbs occur randomly. There is neither a relationship between the thematic category of agreements and the function of phrasal verbs nor a pattern.

9. Final conclusions

The results of the analysis prove that there is a high probability of encountering phrasal verbs such as: *refer to*, *enter into*, *relate to*, *provide for* or *carry out*, and while there is a large group of such repeating verbs in all categories, some of the most numerous groups are those that occur sporadically and not in every category. Most likely, as more agreements were analysed, the number of such phrasal verbs would increase. Also, the actual number of phrasal verbs in a particular category differs. Between 23 phrasal verbs in international cooperation agreements and 38 in political agreements were found in the analysed agreements. This unequal distribution of phrasal verbs may constitute evidence that although phrasal verbs are present in international agreements, no pattern concerning their presence exists.

There is no model for translation either. The analysis of phrasal verb translation shows that there are no fixed equivalents in the Polish language. The choices are rather liberal. It may result from the polysemic nature of the phrasal verbs and thematic diversity of the agreements. Translation in this case will strongly depend on the context. Since agreements cover many areas of life, they are drawn up for different reasons, and take up many topics, the type of language measures chosen will vary depending on the theme. For example, *impose on/upon* as a strongly economic verb (e.g. *impose on taxes*) would not be observed in intellectual cooperation agreements and its translation would meet its definition.

As also shown in the course of this analysis, phrasal verbs fulfil some functions in the text. According to the division made in line with the semantic aspects, the majority of phrasal verbs indicate either a relation or a result. Some constitute references to the places both in the text and in real life. There are also phrasal verbs that express inference. They are the resultant of individual thought processes; they refer to the drawing of conclusions. However, due to

the polysemy of phrasal verbs, it is hard to make clear-cut distinctions and categorise them. The fact that agreements are broad in scope and can refer to both politics and economics in one document makes it even harder. The whole study proves the distinctive nature of phrasal verbs and lack of patterns in their functional analysis in bilateral international agreements.

REFERENCES

Primary Sources

- Agreement between the Government of the Republic of Poland and the Government of the United States of America to Improve International Tax Compliance and to Implement FATCA (Dz.U. 2015, item 1647).
- Agreement between the Government of the Republic of Poland and the Isle of Man for the Avoidance of Double Taxation with Respect to Enterprises Operating Ships or Aircraft in International Traffic (Dz.U. 2011, No. 283, item 1663).
- Agreement between the Government of the Republic of Poland and the Isle of Man for the Avoidance of Double Taxation with Respect to Certain Income of Individuals (Dz.U. 2011, No. 283, item 1667).
- Agreement between the Republic of Poland and Jersey for the Exchange of Information Relating to Tax Matters (Dz.U. 2012, item 1057).
- Agreement between the Government of the Republic of Poland and Jersey for the Avoidance of Double Taxation with Respect to Enterprises Operating Ships or Aircraft in International Traffic (Dz.U. 2012, item 1177).
- Agreement between the Republic of Poland and Gibraltar for the Exchange of Information Relating to Tax Matters (Dz.U. 2014, item 313).
- Agreement between the Government of the Republic of Poland and the Government of Bermuda (as Authorised by the Government of the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland) for the Exchange of Information Relating to Tax Matters (Dz.U. 2015, item 223).
- Agreement between the Government of the Republic of Poland and the Government of the British Virgin Islands, for the Exchange of Information Relating to Tax Matters (Dz.U. 2014, item 1715).
- Agreement between the Republic of Poland and the Cayman Islands for the Exchange of Information Relating to Tax Matters (Dz.U. 2015, item 185).
- Agreement between the Republic of Poland and the States of Guernsey for the Exchange of Information Relating to Tax Matters (Dz.U. 2012, item 1050).
- Agreement between the Government of the Republic of Poland and the States of Guernsey for the Avoidance of Double Taxation with Respect to Enterprises Operating Ships or Aircraft in International Traffic (Dz.U. 2014, item 1339).
- Agreement between the Government of the Republic of Poland and the States of Guernsey for the Avoidance of Double Taxation with Respect to Certain Income of Individuals (Dz.U. 2014, item 1341).
- Agreement between the Republic of Poland and the Commonwealth of the Bahamas for the Exchange of Information Relating to Tax Matters (Dz.U. 2014, item 1343).

-
- Agreement between the Republic of Poland and Jersey for the Avoidance of Double Taxation on Individuals (Dz.U. 2012, item 1179).
- Agreement between the Government of the Republic of Poland and the Government of the Republic of South Africa on Economic Cooperation (Dz.U. 2016, item 549).
- Agreement between the Government of the Republic of Poland and the Government of the United States of America on Cooperation on Border Security and Immigration (Dz.U. 2019, item 2402).
- Agreement between the Government of the Republic of Poland and Australia on Social Security (Dz.U. 2009, No. 172, item 1160).
- Agreement between the Government of the Republic of Poland and the Government of the United States of America on Enhancing Cooperation in Preventing and Combating Serious Crime (Dz.U. 2019, item 2038).
- Agreement on Social Security between the Republic of Poland and the United States of America (Dz.U. 2008, No. 46, item 374).
- Agreement between the Government of the Republic of Poland and the Government of New Zealand on a Working Holiday Scheme (Dz.U. 2008, No. 70, item 449).
- Headquarters Agreement between the Republic of Poland and the European Border and Coast Guard Agency (Frontex) (Dz.U. 2017, item 1939).
- Agreement between the Government of the Republic of Poland and the International Criminal Police Organization-Interpol on Privileges and Immunities during the 47th European Regional Conference (Dz.U. 2019, item 1165).
- Agreement between the Government of the Republic of Poland and the Government of the United States of America on the Status of the Armed Forces of the United States of America in the Territory of the Republic of Poland (Dz.U. 2009, No. 66, item 422).
- Agreement between the Government of the Republic of Poland and the Government of the United States of America Concerning the Deployment of Ground-based Ballistic Missile Defense Interceptors in the Territory of the Republic of Poland (Dz.U. 2010, No 219, item 1298 as amended).
- Agreement between the Government of the Republic of Poland and the European Space Agency Concerning the Accession of Poland to the Convention for the Establishment of a European Space Agency and Related Terms and Conditions (Dz.U. 2013, item 61).
- Agreement between the Government of the Republic of Poland and the Government of the United States of America for Scientific and Technological Cooperation (Dz.U. 2019, item 186).
- Agreement between the Government of the Republic of Poland and the Government of New Zealand Concerning the Co-production of Films (Dz.U. 2016, item 313).
- Agreement between the Government of the Republic of Poland and the Government of the United States of America Concerning Security Measures for the Protection of Classified Information in the Military Sphere (Dz.U. 2007, No. 224, item 1658).
- Agreement between the Government of the Republic of Poland and the Government of the United States of America on the Protection of Certain Cultural Properties (Dz.U. 2004, No. 71, item 902).

Agreement between the Government of the Republic of Poland and the Government of the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland concerning the Mutual Protection of Classified Information (Dz.U. No. 140, item 984/985).

Secondary Sources

- Biber, Douglas, Johansson, S., Leech, J., Conrad, S. and Finegan, E. (1999/2007) *Longman Grammar of Spoken and Written English*. London: Longman.
- Biel, Ł. (2014) "Phraseology in Legal Translation: a Corpus-based Analysis of Textual Mapping in EU Law". *Ashgate Handbook of Legal Translation*, ed. by Le Cheng, King Kui Sin, and Anne Wagner. London: Ashgate Publishing, pp. 177-192.
- Biel, Ł. (2015) "Phraseological profiles of legislative genres: Complex prepositions as a special case of legal phrasemes in EU law and national law. *Fachsprache* 37, 3-4/2015, pp.139-160.
- Bilić, M. and Gaspar, A. (2018) "Extraction of Phrasal Verbs from the Comparable English Corpus of Legal Texts." *International Journal of English Language & Translation Studies*. ISSN: 2308-5460, vol. 6, no. 2, pp. 184-194.
- Claridge, C. (2000) "The History of Multi-Word Verbs." *Multi-Word Verbs in Early Modern English*, Rodopi B.V. Amsterdam-Atlanta, GA 2000.
- Collins COBUILD Dictionary of Phrasal Verbs. (2000) London: Collins.
- Constitution of the Republic of Poland, 2 April 1997, available at: <http://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19970780483> (accessed 12 March 2020).
- Frankowska, M. (1997) *Prawo Traktatów*, Warszawa: Szkoła Główna Handlowa.
- Garner, B. A. (2003) *Garner's Modern American Usage*. Oxford University Press.
- Gethin, H. (1990) *Grammar in Context: Proficiency Level English*. London: Collins ELT.
- Gózdź-Roszkowski, S. (2011) "Legal language" *The Encyclopedia of Applied Linguistics*, 19-Feb-2011. Available at: https://www.academia.edu/3048902/Legal_language (accessed: 18 February 2020).
- Haigh, R. (2009) *Legal English*. London and New York: Routledge.
- Kjær, A. L. (1990) "Context-conditioned word combinations in legal language", *Terminology Science & Research, Journal of the International Institute of Terminology Research*, vol. 1, no. 1-2, pp. 21-32.
- Longman. (2000) *Phrasal Verbs Dictionary Over 5000 Phrasal Verbs*. London: Longman.
- McCarthy, M. and O'Dell, F. (2007) *English Phrasal Verbs in Use: Intermediate: 70 Units of Vocabulary Reference and Practice, Self-Study and Classroom Use*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Quirk, R., Greenbaum, S., Leech, G., Svartvik, J. (1985) *A Comprehensive Grammar of the English Language*. New York: Longman.
- Quirk, R., Greenbaum, S. (1990) *A Student's Grammar of the English Language*. Harlow: Longman.
- United Nations Treaty Collection, available at: https://treaties.un.org/Pages/ViewDetailsIII.aspx?src=IND&mtdsg_no=XXIII-1&chapter=23&Temp=mtdsg3&clang=_en (accessed: 11 March 2020).
- United Nations, *Statute of the International Court of Justice*, 18 April 1946, available at: <https://www.refworld.org/docid/3deb4b9c0.html> (accessed: 11 March 2020).

United Nations, *Vienna Convention on the Law of Treaties*, May 23, 1969, United Nations, Treaty Series, vol. 1155, pp. 331, available at: <https://treaties.un.org> › UNTS › volume-1155-I-18232-English (accessed: 11 March 2020).

Anika Kęska, PhD student of the Doctoral School of Humanities in the discipline of linguistics and graduate of the Institute of Applied Linguistics at the University of Warsaw. Her research interests include legal translation, especially in the field of international law. She specialises in technical translation which she deals with on a regular basis.

Anna Setkowicz-Ryska

PT TEPIS

Sprawozdanie z Konferencji Jubileuszowej Polskiego Towarzystwa Tłumaczy Przysięgłych i Specjalistycznych (PT TEPIS)

W dniach 17-18 października 2020 r. odbyła się doroczna konferencja PT TE-
PIS, zorganizowana we współpracy z Instytutem Lingwistyki Stosowanej Uni-
wersytetu Warszawskiego. Tegoroczna sesja plenarna miała szczególnie uro-
czysty charakter ze względu na dwa ważne jubileusze: stulecia zawodu tłuma-
cza przysięgłego i trzydziestolecia istnienia Towarzystwa.

Po otwarciu i przedstawieniu osiągnięć Towarzystwa na przestrzeni
ostatnich 30 lat przez prezes Zofię Rybińską jubileuszową mowę laudacyjną
wygłosiła dr Danuta Kierzkowska – inicjatorka powstania i pierwsza prezes
PT TEPIS (1990-2014), a jednocześnie była redaktor naczelna „Lingua Legis”
(1994-2014). W wystąpieniu skupiła się na przeglądzie publikacji i form dosko-
nalenia zawodowego PT TEPIS.

Następnie historię zawodu tłumacza przysięgłego w Polsce od 1920 roku
do chwili obecnej przedstawili dwaj członkowie Państwowej Komisji Egzami-
nacyjnej do przeprowadzania egzaminu na tłumacza przysięgłego: prof. ucz.
dr hab. Artur D. Kubacki z Uniwersytetu Pedagogicznego im. KEN w Krakowie
oraz dr Bolesław Cieślík, naczelnik Wydziału Tłumaczy Przysięgłych w Mini-
sterstwie Sprawiedliwości. W swoich referatach omówili najważniejsze posta-
nowienia kolejnych aktów prawnych dotyczących tłumaczy przysięgłych wyda-
nych po odzyskaniu przez Polskę niepodległości, tj.:

- Ustawy z dnia 16 lipca 1920 r. zmieniającej ustawę o postępowaniu
karnem dla b. zaboru austriackiego;
- Rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości w porozumieniu z Minis-
trem Skarbu z dnia 7 sierpnia 1920 r. w przedmiocie wynagrodzenia
świadków, znawców i tłumaczy w postępowaniu karnem;

- Ustawy z dnia 6 lutego 1928 r. Prawo o ustroju sądów powszechnych;
- Rozporządzenia z dnia 24 grudnia 1928 r. o tłumaczach przysięgłych i Rozporządzenia z dnia 24 grudnia 1928 r. o taksie dla tłumaczy przysięgłych;
- Rozporządzenia z dnia 9 grudnia 1953 r. w sprawie tłumaczy przysięgłych;
- Rozporządzenia z dnia 21 października 1961 r. o taryfie wynagrodzeń tłumaczy przysięgłych;
- Rozporządzenia z dnia 19 sierpnia 1968 r. w sprawie tłumaczy przysięgłych, a także
- Rozporządzenia z dnia 8 czerwca 1987 r. w sprawie biegłych sądowych i tłumaczy przysięgłych.

W aktach z 1920 r. do tłumaczy miały zastosowanie odpowiednie przepisy dotyczące znawców (późniejszych biegłych), a wśród kryteriów ustalania wynagrodzenia wspomniano stopień trudności tłumaczenia i „uszczerbek w zarobku skutkiem straty czasu”.

Określenie „tłumacz przysięgły” i model TP jako funkcji pomocniczej dla sądu (do 2005 r. TP byli ustanawiani przy sądach, a nadzór nad nimi pełnił prezes sądu okręgowego) pojawiły się w 1928 r. Wskazano wówczas warunki, jakie mieli spełniać TP i określono wzór repertorium oraz pieczęci (z godłem państwowym, które usunięto dopiero w 1953 r.). Większość ustalonych wówczas zasad pozostała w mocy do czasu uchwalenia ustawy, a niektóre nie zmieniły się do dziś, zaś pewne kwestie związane z wynagrodzeniem były uregulowane korzystniej niż obecnie (np. zwrot kosztów przejazdu czy wynagrodzenie za utracony czas w razie nieskorzystania z usług tłumacza).

Do wybuchu II wojny światowej były publikowane listy TP. Na pierwszej takiej liście znalazło się 231 osób, w 1939 r. 437, a w 1965 r. 961 osób. Dla porównania w 2020 r. liczba TP wynosiła ok. 10 100. W rozporządzeniu z 1968 r. określono dolną granicę wieku TP – 25 lat – oraz po raz pierwszy sposób dokumentowania znajomości języka obcego przez osoby bez wykształcenia filologicznego. Pojawił się tam także zakaz odmowy wykonania czynności TP bez ważnych powodów. Rozporządzenie z 1987 r. zlikwidowało egzaminy na TP, dając przewagę osobom z wykształceniem filologicznym lub lingwistycznym. Przyznało ono TP status pomocnika procesowego sądu.

Na gruncie obecnie obowiązującej ustawy z dnia 25 listopada 2004 r. o zawodzie tłumacza przysięgłego (UZTP) przywrócono egzaminy z umiejętności tłumaczenia i powołano specjalną niezależną komisję egzaminacyjną (należy zwrócić uwagę, że dopiero od uchwalenia UZTP mówi się o zawodzie, a nie funkcji TP). Powołano ponadto Komisję Odpowiedzialności Zawodowej (KOZ).

Na zakończenie pierwszej części rej. Tomasz Kot, Wiceprezes Krajowej Rady Notarialnej, przedstawił bogato ilustrowany zdjęciami starodruków referat na temat obcych źródeł polskiego języka prawnego. Cofnął się w nim aż do średniowiecza, jednak znaczna część rozważań dotyczyła czasów rozbiorowych, kiedy to na dawnych ziemiach polskich wprowadzono nowe systemy prawne, tj. austriacką powszechną ustawę cywilną, Kodeks Napoleona i *landrecht* pruski. Nowe instytucje prawne, odmienne od instytucji znanych prawu staropolskiemu, musiały znaleźć swoje określenia w języku polskim. Można więc powiedzieć, że nowoczesny polski język prawniczy, który zastąpił prawniczą staropolszczyznę, powstał w wyniku działalności polskich tłumaczy obcych źródeł prawa. Prelegent zwrócił uwagę na pojawiające się przy tłumaczeniu Kodeksu Napoleona rozbieżności terminologiczne, np. akt autentyczny i akt urzędowy (franc. *acte authentique*) albo handlujący i kupcy (franc. *commerçantes*).

W drugiej części sesji plenarnej organizatorzy oddali głos naukowcom. Blok ten otworzyła prof. ucz. dr hab. Katarzyna Kłosińska, pracownik naukowy w Instytucie Języka Polskiego Wydziału Polonistyki UW i przewodnicząca Rady Języka Polskiego przy Prezydium PAN. W referacie pt. „Nowe media a norma frazeologiczna” omówiła czynniki wpływające na współczesną komunikację językową, które nie istniały lub nie były istotne przed przełomem cyfrowym, takie jak rozpad uniwersum kulturowego, polifunkcyjność komunikacyjna, ekspansja intymności, tworzenie się tzw. neoplemion. Czynniki te prowadzą do zacierania się społecznego poczucia granic normy językowej, zwłaszcza normy frazeologicznej. Użytkownicy języka odtwarzają związki frazeologiczne w formach bardziej lub mniej zbliżonych do postaci kanonicznej, co skłania do redefinicji pojęć normy frazeologicznej, błędu frazeologicznego i innowacji frazeologicznej.

Następnie dr Anna Szczęśny z Instytutu Lingwistyki Stosowanej UW, współautorka (wraz z dr Zofią Kozłowską) podręcznika *Tłumaczenie pisemne na język polski. Kompendium*, wygłosiła referat pt. „Kilka uwag o kształceniu tłumaczy pisemnych – podstawy kompetencji zawodowych”. Opowiadając się – jak to sama określiła – po stronie klasyków, omówiła podstawowe i niezmiennie (również w kontekście nowych mediów czy nowych trybów pracy) elementy przygotowania warsztatowego tłumaczy: wiedzę, umiejętności i kompetencje niezbędne w tym zawodzie, a ponadto różne sposoby translatorskiego czytania tekstu oraz różne rodzaje błędów tłumaczeniowych. Autorka zwróciła szczególną uwagę na tzw. błędy metatranslacyjne (skutki niewłaściwego doboru strategii tłumaczeniowej), ilustrując je przykładami z zakresu onomastyki, w których dopuszcza łamanie kanonów ze względów pragmatycznych (cel tekstu).

Jako ostatni w tej części wystąpili dr hab. Łucja Biel, dr Dariusz Koźbiał i Katarzyna Wasilewska, reprezentujący Instytut Lingwistyki Stosowanej

UW, którzy przedstawili wyniki badań korpusowych prowadzonych w ramach projektu Polski Eurolekt w wystąpieniach pod zbiorczym tytułem „Eurolekt – jak tłumacze kształtują unijną odmianę polskiego języka administracyjnego?” W ramach projektu badano unijną odmianą języka polskiego, będącą językiem o charakterze hybrydowym, powstającym w wyniku tłumaczenia, w czterech gatunkach tekstów: aktach prawnych, orzeczeniach, sprawozdaniach administracyjnych i urzędowych stronach internetowych dla obywateli. Badania obejmowały ewolucję eurolektu w czasie, jego zróżnicowanie zewnętrzne, tj. czym różni się od polszczyzny urzędowej, jego zróżnicowanie wewnętrzne w obrębie poszczególnych gatunków, a także nasilenie pewnych zjawisk charakterystycznych dla przekładu. Prelegenci skupili się na cechach mniej oczywistych niż terminologia, takich jak wyrażenie modalności i celowości, przymyki złożone, a nawet zaimki, w tym w ujęciu diachronicznym (przed akcesją i po niej). Porównanie cech języka wyroków sądowych, przedstawione przez dr. Dariusza Koźbiała, obejmowało wyroki Trybunału Sprawiedliwości UE i polskiego Sądu Najwyższego, ze szczególnym uwzględnieniem modalności, wyrażen ocennych i latynizmów. Z kolei Katarzyna Wasilewska, omawiając sprawozdania administracyjne, wskazała na ograniczenia wynikające z multimodalności, a ponadto takie cechy jak wysoki wskaźnik nominalności, częste użycie form bezosobowych, przymików złożonych, a także skrótów i skrótowców.

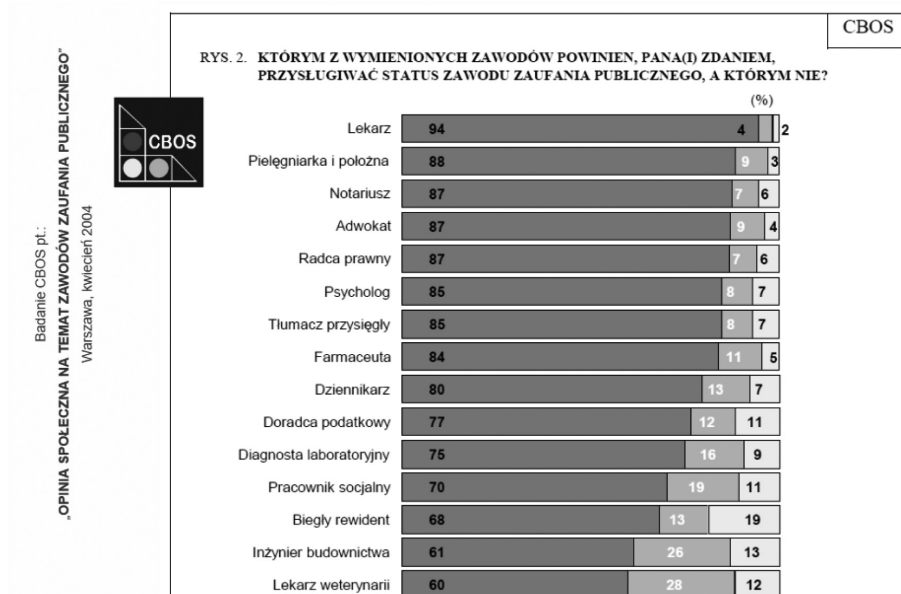
W trzecim bloku sesji plenarnej zaprezentowali się tłumacze-eksperti, będący jednocześnie wykładowcami uniwersyteckimi kształcącymi kandydatów na tłumaczy przysięgłych. Jako pierwsza zabrała głos Joanna Miler-Cassinio, wiceprezes PT TEPIŚ, która przedstawiła refleksje nt. „Tłumacz przysięgły zawodem zaufania publicznego?”, omawiając, czym są zawody zaufania publicznego w polskim porządku prawnym i jakie są ich atrybuty. W prawie polskim brak definicji zawodu zaufania publicznego, jednak próby jej podania podjął Trybunał Konstytucyjny w szeregu wyroków. Dla przykładu, w wyroku P 21/02 z 18.02.2004 r. TK wskazał, że „[n]a »zaufanie publiczne« składa się szereg czynników, wśród których na pierwszy plan wysuwają się »przekonanie o zachowaniu przez wykonującego ten zawód dobrej woli, właściwych motywacji, należytej staranności zawodowej oraz wiara w przestrzeganie wartości istotnych dla profilu danego zawodu«”. W innym wyroku TK określił sześć szczegółowych kryteriów zawodów zaufania publicznego (Rys. 1).

W związku z tym, że zdaniem przedstawicieli doktryny zaliczenie określonego zawodu do tej kategorii determinowane jest jego cechami, nie zaś faktem uregulowania tej kwestii w ustawie, prelegentka – nawiązując do wyników badań opinii społecznej, według których przynależność do korporacji zawodowej nie jest immanentną cechą zawodów zaufania publicznego – przekonywała,

6 KRYTERIÓW ZAWODU ZAUFANIA PUBLICZNEGO

Rys. 1. Kryteria zawodu zaufania publicznego na podstawie wyroku Trybunału Konstytucyjnego z 24 marca 2015 r. sygn. akt K 19/14.

Rys. 2. Zawody zaufania publicznego na podstawie badania CBOS z kwietnia 2004 r.

że zawód tłumacza przysięgłego spełnia przesłanki do uznania go za zawód zaufania publicznego.

Drugim mówcą w tym bloku był Marek Kądzielski, tłumacz, doradca biznesowy i trener biznesu, absolwent ekonomii i filozofii, obecnie student prawa, a ponadto autor poradnika dla przedsiębiorców jednoosobowych *Wolny strzelec*. W prelekcji zatytułowanej „Istota pracy tłumacza przysięgłego” przedstawił tezę, że celem pracy TP jest zapewnienie bezpieczeństwa obrotu prawnego, czyli cel identyczny z celem zawodu notariusza na gruncie systemu prawa polskiego (określony w *Kodeksie etyki zawodowej notariusza*). Prelegent dodał, że państwo podkreśla doniosłość pracy TP, z jednej strony dając mu wyłączność na tłumaczenia uwierzytelnione, a z drugiej sprawując nadzór nad jego działalnością. Zwrócił też uwagę na formalne podobieństwo między aktem notarialnym a tłumaczeniem uwierzytelnionym i na szczególną rolę TP, który w pewnych sytuacjach nie tylko tłumaczy tekst wyrażony językiem prawniczym, ale też musi wyjaśnić jego znaczenie klientowi. Wskazany wyżej cel TP realizuje, zachowując niezmienniki przekładu, którymi są wartości logiczne zdań tekstu źródłowego oraz związki logiczne pomiędzy nimi. Prelegent nawiązał w tym kontekście do pojęcia wierności tłumaczenia, które bywa utożsamiane z dosłownością, jednak jego zdaniem w przypadku tłumaczeń uwierzytelnionych ważniejszy jest rodzaj wierności, który określa mianem translacji prawdziwościowej (tj. zachowującej niezmienniki). W tym zakresie odwołał się do koncepcji języka wyrażonej przez L. Wittgensteina w *Traktacie logiczno-filozoficznym*, według której jest on nie tyle środkiem komunikacji, co odwzorowaniem faktów (stanów rzeczy), a więc nośnikiem prawdy.

Ostatnim prelegentem w sobotnim programie konferencji był Paweł Gugęła, adwokat i współautor publikacji *Wykonywanie zawodu tłumacza przysięgłego w kasach*, który przedstawił referat pt. „Postępowanie przed Komisją Odpowiedzialności Zawodowej przy Ministrze Sprawiedliwości – z perspektywy obrońcy”. Postępowanie to jest szczegółowo uregulowane w UZTP, która odsyła do stosowania przepisów Kodeksu postępowania karnego. Prelegent przybliżył poszczególne etapy postępowania dyscyplinarnego i środki umożliwiające podjęcie skutecznej obrony. Jednocześnie wskazał swoje zastrzeżenia dotyczące składu KOZ (jedynie 4 z 9 członków to przedstawiciele organizacji tłumaczy, a zatem postępowanie wszczęte na wniosek Ministra Sprawiedliwości może być prowadzone przez osoby wskazane przez tegoż ministra, co rodzi obawy o ich podległość służbową) oraz niepewności co do właściwej procedury odwoławczej (odwołania rozpatruje zwyczajowo wydział pracy i ubezpieczeń Sądu Apelacyjnego w trybie procedury cywilnej, co jednak jest sprzeczne z przepisem ustawowym dotyczącym odpowiedniego stosowania k.p.k.). To

ostatnie zagadnienie prawne miało być rozpatrzone przez powiększony skład Sądu Najwyższego w dniu 9 grudnia 2020 r.

W niedzielę 18 października wysłuchaliśmy trzech wystąpień. Agnieszka Nowińska, prezes Polskiego Stowarzyszenia Tłumaczy Konferencyjnych (PSTK), opowiedziała o zdalnym tłumaczeniu ustnym (RSI od ang. *remote simultaneous interpreting*), formie tłumaczenia, które przed pandemią COVID-19 było promowane przez organizatorów wydarzeń i niechętnie widziane przez tłumaczy. Podsumowała praktykę tłumaczenia po 6 miesiącach pracy zdalnej, zalety i wady tej formy dla tłumaczy i organizatorów, sposoby rozliczania i dostępne na rynku rozwiązania (platformy), a także przedstawiła standardy i zalecenia dotyczące zdalnych tłumaczeń ustnych przygotowane przez organizacje branżowe i potencjalne oddziaływanie rozwiązań zdalnych na rynek tłumaczeń ustnych przysięgłych.

Paulina Leśniak, prezes Zachodniopomorskiego Koła PT TEPIS w Szczecinie, przedstawiła refleksje na temat „Tłumaczenie – usługa niematerialna”. W historii ekonomii proces wytwarzania, który nie przynosił materialnych rezultatów, był wykluczony z obszaru zainteresowania ekonomistów, jednak obecnie opracowywane są definicje i interpretacje pojęcia usług, które z kolei podlegają różnym klasyfikacjom i typizacjom, ponieważ odgrywają coraz ważniejszą rolę w gospodarce narodowej i handlu międzynarodowym. Prelegentka opisała usługi tłumaczeniowe jako usługi niematerialne na rynku obrotu gospodarczego, zwracając szczególną uwagę na cechy usług niematerialnych.

Na zakończenie sesji plenarnej Magda Niemczuk-Kobosko, nauczycielka jęz. angielskiego i trenerka w programie „7 nawyków skutecznego działania” wg S. Coveya, jednego z najpopularniejszych programów szkoleniowych na świecie, przedstawiła zmodyfikowaną wersję programu pt. „7 nawyków skutecznego działania dla (zmęczonych) tłumaczy”, pokazując uniwersalną siłę programu. Poszczególne nawyki, wyrażone krótkimi hasłami, np. „Myśl w kategoriach wygrana-wygrana” albo „Najpierw staraj się zrozumieć, potem być zrozumianym”, ilustrowała znanymi cytatami i odnosiła do specyfiki pracy tłumaczy.

Następnie odbyły się sesje w ośmiu sekcjach językowych: angielskiej, azjatyckiej, francuskiej, hiszpańskiej, niemieckiej, rosyjskiej, ukraińskiej i włoskiej.

W sekcji angielskiej wystąpiło sześcioro prelegentów, przedstawiając zróżnicowany tematycznie program. Katarzyna Zajda w prelekcji pt. „Rynek finansów w pigułce. O sektorze finansowym, bankach, ubezpieczeniach...” przedstawiła szereg ważnych terminów z tego sektora, z którym od wielu lat współpracuje. Wojciech Wołoszyk skupił się na kwestiach prawnych i etycznych wykorzystania tłumaczenia maszynowego w praktyce zawodowej tłumaczy w wystąpieniu pt. „Szanse, wyzwania i zagrożenia związane z wykorzysta-

niem tłumaczeń maszynowych w tłumaczeniach prawniczych”, opisując doświadczenia i eksperymenty zespołu biura tłumaczeń IURIDICO. O niuansach tłumaczeń medycznych opowiadała dr Ewa Kościalkowska-Okońska w prelekcji pt. „Rozterki tłumacza medycznego”. Rozważania na temat roli czynników pozajęzykowych w tłumaczeniu przedstawiła Dorota Staniszevska-Kowalak w wystąpieniu zatytułowanym „Tłumaczenie poświadczane – tekst i kontekst”. Z kolei dr Agata Kocia wygłosiła referat pt. „Hedge accounting (rachunkowość zabezpieczeń)”, w którym podkreśliła znaczenie w pracy tłumacza wiedzy i znajomości terminów z obu tych dziedzin. Na zakończenie prof. ucz. dr hab. Aleksandra Matulewska z UAM, przedstawiła refleksje „Między precyzją a generalizacją. Kilka słów o problemie przekładu polsko-angielskiego języków specjalistycznych zanurzonych kulturowo”, z przykładami z tekstów łowieckich i myśliwskich.

Wszyscy uczestnicy konferencji mogli ponadto wziąć udział w warsztatach pokonferencyjnych. W poniedziałek 19 października dr Edyta Grotek podczas warsztatu „O tempora, o traductores! Czas w pracy tłumacza” omówiła kwestie planowania i budżetowania czasu pracy tłumacza i zarządzania nim, wskazując podstawowe przeliczniki i jednostki czasu. Zarządzanie czasem okazało się szczególnie ważne podczas pandemii, kiedy większość życia przeniosła się w tryb online, w którym jesteśmy narażeni na rozmaite „rozpraszacze uwagi”. Umiejętne zarządzanie czasem to ponadto ważna składowa kompetencji świadczenia usług, szczególnie w przypadku freelancerów, którzy mają bezpośredni kontakt z klientami, nierzadko oczekującymi gotowości do pracy 24 godziny na dobę.

W środę 21 października Anna Kotarska, przedstawicielka krajowych służb publicznych w programie European Language Resource Coordination (ELRC), omówiła zagadnienia wielojęzyczności i technologii językowych w Unii Europejskiej, pomagając odnaleźć się wśród licznych inicjatyw i programów unijnych osobom, które nie śledzą tych zagadnień na bieżąco. Przedstawiła najważniejsze kierunki wskazane w programach międzynarodowych „Cyfrowa Europa” i „Horyzont Europy”, a także w dokumentach krajowych. Próbowała także przewidzieć, czym będzie „Europa na miarę epoki cyfrowej” z perspektywy tłumaczy. Jej prezentacja zatytułowana była „Zjednoczeni w wielojęzycznej Europie. Rola technologii języka w realizacji praw człowieka, obywatela i konsumenta”.

Podsumowując, wystąpienia konferencyjne pozwoliły na zapoznanie się z historią i teraźniejszością zawodu tłumacza przysięgłego, z dawnymi i obecnymi regulacjami prawnymi dotyczącymi tego zawodu oraz z wyzwaniem stojącymi przed społecznością tłumaczy przysięgłych, jak również kwestiami

kształcenia tłumaczy i zagadnieniami języków specjalistycznych. Prelegentami byli w większości doświadczeni tłumacze przysięgli, a na wirtualnej sali konferencyjnej zasiadali inni tłumacze przysięgli i specjalistyczni oraz adepci zawodu. W ramach warsztatów przekładu tradycyjnie dyskutowaliśmy nad problemami z naszej praktyki tłumaczeniowej, dzieląc się wiedzą i doświadczeniem. Jakkolwiek w roku ważnych jubileuszy zależało nam na bezpośrednim i bliskim kontakcie z członkami i sympatykami PT TEPIS, cieszymy się, że udało się je świętować w takiej formie. Zdajemy sobie też sprawę, że formuła online pozwoliła nam gościć osoby, dla których przyjazd do Warszawy byłby zbyt kosztowny lub zbyt trudny organizacyjnie.

Anna Setkowicz-Ryszka jest absolwentką Instytutu Lingwistyki Stosowanej UW, tłumaczką jęz. angielskiego specjalizującą się w przekładzie tekstów prawniczych, finansowych i akademickich, korektorką i postedytorką. Prowadzi praktyczne zajęcia z przekładu w Interdyscyplinarnym Podyplomowym Studium Kształcenia Tłumaczy ILS UW. W latach 2017-2021 pełniła funkcję skarbnika PT TEPIS.

Anna Jopek-Bosiacka

Uniwersytet Warszawski

Agnieszka Choduń:

Aspekty językowe derywacyjnej koncepcji wykładni prawa.

Szczecin: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego. 2018. 312 stron.

ISBN 978-83-7972-197-9

Książka autorstwa Agnieszki Choduń „*Aspekty językowe derywacyjnej koncepcji wykładni prawa*”, wydana w 2018 r., to wartościowa pozycja nie tylko dla prawników. Dotyczy ona interpretacji tekstu prawnego, ale sposób patrzenia na tekst prawny i jego język, intersubiektywność znaczeń oraz sama koncepcja interpretacji tekstu prawnego bliska jest koncepcjom językoznawców i lingwistów. Obok ostatnio wydanej pracy prof. Marcina Matczaka *Imperium tekstu. Prawo jako postulowanie i urzeczywistnianie świata możliwego* (2019), książka Agnieszki Choduń przedstawia otwartą koncepcję tekstu budowaną w oparciu o szeroko pojęty kontekst prawny, pokazywany w ujęciu socjolingwistycznym bliskim koncepcjom Tomasza Gizbert-Studnickiego (1986, 2004). Rola kontekstu jest kluczowa dla odczytania znaczenia tekstu, ponieważ norma prawna wymaga do odtworzenia kontekstu na podstawie wykładni językowej bądź pozajęzykowej: „bez uwzględnienia wykładni systemowej, bez uwzględnienia celu i funkcji stosowanego prawa” wykładnia językowa pojedynczych przepisów będzie niepełna, obarczona błędem (Matczak 2019: 390).

Nie istnieje uniwersalna wykładnia tekstów prawnych. Interpretacja tekstu prawnego możliwa jest jedynie w kontekście danego systemu prawnego i danej kultury prawnej, w oparciu o krajowy dorobek doktryny i orzecznictwa oraz z uwzględnieniem cech danego języka prawnego i konwencji (stylistycznych i gatunkowych) tworzenia tekstu prawnego w konkretnym języku i kultu-

rze prawnej.

W obszarze zainteresowania językoznawców najważniejsza jest oczywiście wykładnia językowa (językowo-logiczna), która polega na dokonywaniu interpretacji przepisów prawnych przy wykorzystaniu reguł semantycznych i konstrukcyjnych (syntaktycznych i stylistycznych), a także specyficznych reguł logiki prawniczej i logiki formalnej.

W polskiej teorii prawa najbardziej konkurencyjne i najważniejsze z punktu widzenia językoznawstwa są dwie koncepcje wykładni prawa: klaryfikacyjna i derywacyjna. Klaryfikacyjna koncepcja wykładni prawa (autorstwa Jerzego Wróblewskiego, reprezentowana przez takich badaczy jak Zygmunt Tobor, Agnieszka Bielska-Brodziak, Mateusz Zeifert) zakłada, że wykładni dokonuje się tylko o tyle, o ile dostrzeżono niejasności tekstu (np. wieloznaczność słów, niejednoznaczność/nieostrość tekstu, błędy ustawodawcy). Znaczenie tekstu prawnego jest w wykładni klaryfikacyjnej kategorią obiektywną, zaś interpretacja zakłada m.in. bezpośrednie rozumienie tekstu w ujęciu Kazimierza Ajdukiewicza (Zirk-Sadowski 2016: 159-160). Derywacyjna koncepcja wykładni Macieja Zielińskiego (2017), której kontynuatorką jest m.in. Agnieszka Choduń zakłada, że wykładni dokonuje się w każdym przypadku interpretacji tekstu prawnego, czyli ustalania normy prawnej, a więc odkodowania normy z przepisów. Znaczenie językowe jest intersubiektywne i jest częścią komunikacji społecznej (Zirk-Sadowski 2016: 160). Wykładnia, a więc rozumienie tekstu prawnego, oznacza „przypisanie znaczenia wyrażeniom użytym w tekście prawnym” (Zirk-Sadowski 2016: 162). W ujęciu derywacyjnym wykładnia językowa jest pewną fazą, stadium wykładni prawa (Zirk-Sadowski 2016: 162), wykorzystującą reguły języka powszechnego.

Za bliższą współczesnym badaniom językoznawczym z zakresu lingwistyki tekstu, analizy dyskursu i genologii lingwistycznej uznaje derywacyjną koncepcję wykładni Macieja Zielińskiego, której założenia znaleźć można w recenzowanej monografii Agnieszki Choduń. Koncepcja ta jest cenna dla interpretatora tekstu prawnego, ponieważ „jej celem jest udzielenie interpretatorowi prawa wielu rad i wskazówek, na podstawie wiedzy o języku, logiki, teorii komunikacji, oraz sformułowanie reguł poprawnej wykładni” (Zirk-Sadowski 2016: 166). Ważne w tej koncepcji jest założenie o normatywności tekstów prawnych, ponieważ elementy normatywne terminologii i gramatyki tekstu prawnego tworzą kontekst konieczny do właściwego odczytania tekstu prawnego i są istotne z punktu widzenia przekładu.

W koncepcji przyjętej przez Agnieszkę Choduń kontekst (językowy, intratekstowy, intertekstowy i pozajęzykowy – historyczny i kulturowy) jest językową dyrektywą interpretacyjną (2018: 263 i n.). Dla nie-prawników interpre-

tujących teksty prawne ważne są językowe dyrektywy interpretacyjne. W derywacyjnej koncepcji wykładni Macieja Zielińskiego (2017: 290–302) dyrektywy interpretacyjne, należące do ostatniej fazy percepcyjnej, obejmują kolejno: 1) przyjęcie znaczenia interpretowanego wyrazu według definicji legalnej; 2) przyjęcie cudzej decyzji interpretacyjnej (orzecznictwo); 3) odszukanie znaczenia wyrazu w języku prawniczym (podręczniki, komentarze, monografie); 4) ustalenie znaczenia za pomocą słowników ogólnych języka polskiego oraz pomocniczo innych słowników; 5) dokonanie wyboru z puli znaczeń słownikowych znaczenia adekwatnego ze względu na kontekst sąsiednich wyrazów poprzez jednostkę systematyzacyjną, a kończąc na akcie wraz z jego tytułem (por. Choduń 2018: 253). Wskazana kolejność ma charakter eliminacyjny: jeśli nie A to B, jeśli nie B to C, itd. Językowe dyrektywy wykładni fazy percepcyjnej stosowane w odpowiedniej kolejności mogą być bardzo przydatne w przekładzie prawnym jako zasady i źródła wyszukiwania znaczeń terminów i ich ekwiwalentów.

Korzystanie ze słowników języka ogólnego w derywacyjnej koncepcji wykładni jest finalnym i pragmatycznym stadium ustalania znaczeń terminów prawnych, stosowanym w przypadku nieobecności wyszukiwanych znaczeń terminów w samych tekstach prawnych, orzecznictwie i naukach prawnych (por. szerzej Choduń 2018: 228 i n.). Znajomość zasad korzystania ze słowników języka polskiego w procesie interpretacji polskich tekstów prawnych jest niezwykle istotna (por. szerzej Choduń 2018: 240–263), natomiast wykładnia językowa, jak wskazuje również Marcin Matczak (2019: 390), nie jest wykładnią słownikową, która polega na odczytaniu definicji danego terminu. Zdaniem Marcina Matczaka, „[w]ykładnia językowa polega na zbadaniu historii użycia danego wyrażenia w języku powszechnym i specjalistycznym, ustaleniu stanu rzeczy, do którego w przeszłości wyrażenie to się odnosiło (ustalenie kontekstu), oraz upewnieniu się, że w tym samym kontekście dane wyrażenie zostało użyte w interpretowanym przepisie prawnym. (...) Wykładnia językowa jest badaniem tradycji użycia słów przez daną społeczność, nie badaniem definicji słownikowej. Tylko wtedy zbliża język prawny do języka, którym posługują się adresaci prawa, i nie zaskakuje ich” (Matczak 2019: 390).

Recenzowana monografia Agnieszki Choduń składa się z czterech rozdziałów, z których pierwsze dwa („Zagadnienia wprowadzające” i „Uwarunkowania metodologiczne integrujące derywacyjną koncepcję wykładni prawa”) są przeznaczone raczej dla prawników. Nie brak tam jednak wielu przykładów z literatury przedmiotu i orzecznictwa, mogących zainteresować szersze grono odbiorców.

Rozdział 3 zatytułowany „Tekst aktu prawnego jako przedmiot interpretacji w derywacyjnej koncepcji wykładni prawa” rozpoczyna się mottem

z *Hermeneutyki filozoficznej* Hansa-Georga Gadamera: „podstawą rozumienia tekstu jest on sam”. Rezultatem interpretacji tekstu aktu prawnego jest norma prawna (Choduń 2018: 143). Tekst jest, według Agnieszki Choduń, „jednostką co najmniej jednozdaniową” (2018: 145), a ponadto ujmowany jest zarówno jako wzorzec tekstowy, jak też jego konkretne realizacje. Widoczna jest więc ewolucja w pojmowaniu **tekstu prawnego** w badaniach teoretycznoprawnych, zwłaszcza w ujęciu koncepcji derywacyjnej Macieja Zielińskiego, od agregatu wszystkich przepisów wszystkich aktów prawnych obowiązujących w danym momencie (Zieliński 1972: 23) do tekstu jako jednostki co najmniej jednozdaniowej, mającej samodzielną zdolność komunikacyjną (Choduń 2018: 26, 145). Ujęcie przez Agnieszkę Choduń tekstu jako wzorca tekstowego jest również bliskie językoznawstwu i genologii w ujęciu np. Marii Wojtak (2004-2005). Analiza realizacji wzorca tekstowego, ilustrowana przykładami, obejmuje elementy struktury wewnętrznej tekstu oraz elementy językowe (leksykalno-gramatyczne), np. definicje legalne, zwroty niedookreślone i nieostre czy skróty (Choduń 2018: 148-178).

Rozdział 4 „Językowe dyrektywy interpretacyjne w derywacyjnej koncepcji wykładni prawa” poświęcony jest m.in. problemowi tzw. domniemania języka potocznego, które opiera się na błędnym rozumieniu przez prawników terminu „język potoczny” uważanego za synonim języka ogólnego (Choduń 2018: 181-195). Dla językoznawców mniej znane będą pewnie zagadnienia definicji legalnych traktowanych jako językowe dyrektywy interpretacyjne (Choduń 2018: 195 i n.). Jest im poświęcony podrozdział 4.3, który w ciekawy i przystępny sposób omawia różne typy definicji wyróżnianych ze względu na budowę i to, w jaki sposób należy interpretować narzucone przez nie rozumienie definiowanego wyrazu/wyrażenia w myśl paremii *lex iubet non doceat* (ustawy powinny być zrozumiałe dla wszystkich).

Podrozdział 4.5 przedstawia nieznanie być może prawnikom zagadnienia powstawania i budowy słowników, ich wykorzystania w interpretacji prawniczej, oraz, co ciekawe, kryteriów wyboru słowników ogólnych języka polskiego do interpretacji prawniczej (Choduń 2018: 262-263). Przytacza też listę użytecznych z tego punktu widzenia trzech podstawowych słowników języka polskiego: pod redakcją Stanisława Dubisza, Bogusława Dunaja, oraz Mirosława Bańki (*ibidem*).

Ostatni podrozdział 4.6. poświęcony jest kontekstowi w duchu przytoczonego aforyzmu przypisywanego Ludwigowi Wittgensteinowi *Ein Ausdruck hat nur im Strome des Lebens Bedeutung* („Wyrażenie ma znaczenie tylko w nurcie życia” w tłumaczeniu Bogusława Wolniewicza 2012, s. XIV). Derywacyjna koncepcja wykładni zakłada „kontekstualne odczytanie tekstu” (Choduń 2018:

266) zapewniające pewność znaczenia poprzez wyeliminowanie wieloznaczności tekstu w danym momencie interpretacyjnym. Szczegółowe wskazówki i liczne przykłady z orzecznictwa i słowników mogą być dla tłumaczy tekstów prawnych ważną informacją ilustrującą, na czym polega prawnicza kompetencja komunikacyjna w procesie interpretacji tekstu.

Mimo że książka Agnieszki Choduń przeznaczona jest w pierwszej kolejności dla prawników, w wielu aspektach może zainteresować językoznawców zajmujących się językiem prawa i komunikacją w obszarze prawa, a także tłumaczy tekstów prawnych, którzy – w procesie tłumaczenia aktu prawnego na język docelowy – są przecież pierwszymi interpretatorami tekstu prawnego.

BIBLIOGRAFIA

- Gizbert-Studnicki T. (2004), „Sytuacyjne uwarunkowanie językowych właściwości tekstów prawnych [w:] *Język – prawo – społeczeństwo*, red. E. Malinowska, Opole: Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, 37-48.
- Gizbert-Studnicki T., 1986. *Język prawny z perspektywy socjolingwistycznej*, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego – Prace z nauk politycznych 26.
- Matczak M. (2019) *Imperium tekstu. Prawo jako postulowanie i urzeczywistnianie świata możliwego*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- Wittgenstein L. (1958/2012), *Dociekania filozoficzne*, przełożył, wstępem poprzedził i przypisami opatrzył B. Wolniewicz, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Wojtak M. (2004-2005), „Genologia tekstów użytkowych”, *Postscriptum* nr 2-1(48-49), 156-171.
- Zieliński M. (2017), *Wykładnia prawa. Zasady – reguły – wskazówki*. Warszawa: Wolters Kluwer.
- Zieliński M. (1972) *Interpretacja jako proces dekodowania tekstu prawnego*. Prace Wydziału Prawa Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza. Poznań.

Dr hab. Anna Jopek-Bosiacka jest autorką wielu publikacji poświęconych przekładowi prawnemu i komunikacji prawnej, w tym trzech monografiach: „Teoretycznoprawne i logiczne uwarunkowania przekładu prawnego” (Wolters Kluwer 2019), „*Legal Communication: A Cross-Cultural Perspective*” (Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego 2010); oraz „*Przekład prawny i sądowy*” (PWN 2006); tłumaczem przysięgłym języka angielskiego; radcą prawnym, członkiem Zespołu Języka Prawnego Rady Języka Polskiego oraz *The International Language and Law Association (ILLA)*; redaktorem naczelnym czasopisma „*Lingua Legis*” oraz dyrektorem Instytutu Lingwistyki Stosowanej Uniwersytetu Warszawskiego – najstarszej polskiej jednostki akademickiej kształcącej tłumaczy.